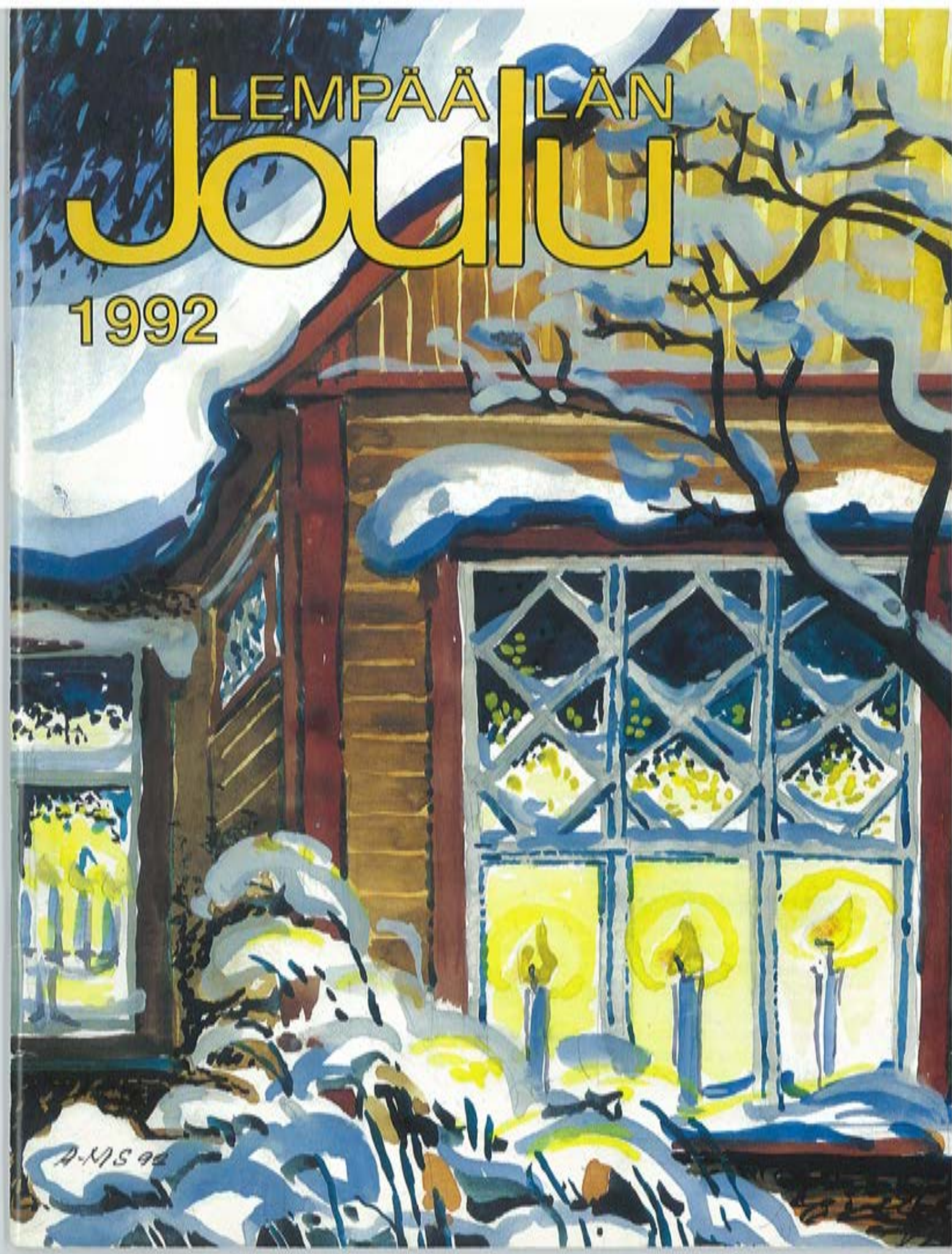
LEMPÄÄLÄN
Joulu
1992

LEMPÄÄLÄN Joulu

1992

Kansikuva:
Anna-Maija Sikkinen

Julkaisija:
Lempäälä-Seura ry

Toimittaja:
Ritva Mäkelä

Julkaisutoimikunta:
Eeva Anero
Raija Isotalo
Heikki Kyykoski
Laura Mäkelä
Ritva Mäkelä
Jaakko Nurmesniemi
Riitta Rekola
Pekka Toivonen

Kangasalan Lehtipaino Oy
1992

Sisältö:

Anno Domini MCMXCII, Jaakko Nurmesniemi 1
Joulu ja tähtitaivas, Heikki Miettinen 2
Lempäälä-Seuran 40-vuotiselta taipaleelta, Ritva Mäkelä 4
Kesällä museolla, Eila Ollila 9
Kauppa- ja kaupunkimatkoja, Jaakko Koivuviita 12
Vuodenajat, Sirkka Ulanen 14
Riihellä entisaikaan – kertomus lapsille, Eeva Anero 15
Muistikuvia Jallusta ja vähän muustakin, Toivo Teeri 16
Laatokan meri, Voitto Lyly 17
Tätä lukiessani nautin: J.L. Runebergin novelli ''Jouluilta luotsimajassa'',
Jaakko Nurmesniemi 18
Jouluajatuksia, Mirja Anttila 21
Arkiaskareita, Sirkka Ulanen 21
Sota-aika – haaste naisille, Eeva Anero 22
Ajankuvia vuodelta 1926, Pekka Toivonen 26
Ahtaita aikoja, Eeva Anero 30
Vanha puukantinen raamattuni, Esteri Linnansaari 31
Jouluna leikittiinkin, Eeva Anero 32
Luojan kartano, Voitto Lyly 34
Kohtalokkaat kananmunat, Marika Seppänen 35
Erik Johan Armfelt, lempäälläinen karoliini, Eeva Anero 35
Sotiin lähteneiden muistokivi Lempäälään, Hannu Riikonen 37
Päivänpaisteessa ei ole ennenkään tähtiä nähty eli Valpuri ja kyläläiset, Eeva Anero 40

Jaakko Nurmesniemi toisen harrastuksensa, radiotyön parissa. Kuva: Tarmo Tanni.

Anno Domini MCMXCII...

...Herran vuonna 1992. Siinä sama asia maamme ensimmäisellä kirjakielellä ja nykyisellä, latinaksi ja suomeksi sanottuna.

Suomen 74. itsenäisyysvuosi alkaa olla loppusuoralla. Monelle Euroopan maalle se on ollut taas kauhun vuosi sotineen ja nälänhätineen. Omassa maassamme on koettu lamaa, muiden maiden tavoin, mutta sekään ei saa tosisuomalaista horjumaan: Suomalaisella sisulla on selvitty pahemmastakin, niin miksei nytkin! Ehkäpä tuleva 75. itsenäinen vuotemme jo lupailee kauniimpaa säätä siinä hyvinvointimielessä.

Arkisimman arjen keskelle ilon ja valonpilkahduksen tuo esimerkiksi jokin suurehko juhlahetki. Sellaiseksi voimme hyvällä syyllä kutsua Lempäälä-Seuran 40-vuotisjuhlaa Ehtookodossa marraskuun ensimmäisenä.

Perinneihmisille jokainen kokoontuminen oman aatteensa merkeissä on tosi miellyttävä tilaisuus. Kauppa- ja pajamuseon pihapiirissä pidetyt työnäytökset ovat taas menneenä kesänäkin vetäneet mukavasti väkeä, aina ulkomailta saakka. Sydänlämpöiset kiitokset omalle, vaivojaan säästämättömälle talkooväelle ja ennen kaikkea suurelle kävijämäärälle, erinomaisia oppaita unohtamatta.

On siis aika pysähtyä muistelemaan kiitollisina niitä aktiivisia perinneihmisiä, jotka Suomen ikiomana olympiavuonna 1952 oivalsivat perustaa Lempäälä-Seura ry:n vaalimaan esineellistä ja asiatiedollista perinnemateriaalia kotipitäjässämme. Heidän työstään lisää toisaalla lehdessämme. Tuossa marraskuun 1. päivän juhlassa juhlapuheen pitää yksi Pirkanmaan alueen tunnetuimmista perinneeksperteistä, maisteri Martti Helin.

Toinen, vielä suurempi juhla, joulu, tulee olemaan todellisen hiljentymisen aikaa, vaikka siltä (onneksi) on riisuttu niin paljon entistä prameutta ja joutavanpäiväistä kilikolia.

Suomalaistenkin on nyt aika palata kristillisen opetuksen ytimiin: Rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi. Pohjolan Japania ja statussymboleilla leikkineen Suomen on nyt aika palata ja muuttua naapuriaankin ajattelevaksi talkookansaksi, joka taas yksimielisyydellään nostaa isänmaamme nousuun. Isänmaan, jonka itsenäisyys ja vapaus on niin kallein sankarivainaja- ja sotainvalidi-uhrein lunastettu.

Olen seuran johdossa saanut nyt kolmen vuoden ajan viettää värikkäintä jaksoa elämässäni: Sylintäysi kiitoksia kaikille siinä työssä minua neuvoneille ja auttaneille!

Hyvää ja rauhallista joulujuhlaa sekä onnea vuodelle 1993 kaikille tämän lehden ilmoittajille, lukijoille ja uusille ynnä vanhoille lempääläisille!

Jaakko Nurmesniemi
Lempäälä-Seura ry:n
puheenjohtaja 1992

Joulu ja tähtitaivas

Joskus ja varsinkin kyllästymisen ja hankalien hetkien tullen olisi meille kaikille tarpeen siirtää ajatuksemme pois arjesta ja sen touhuilusta. Tekisi välillä hyvää pysähtyä miettimään avaruuden ihmeitä. Ainakin kaksi syytä puoltaa tätä. Ensinnä, jotta huomaisimme kuinka vähäpätöisiä me kaikki olemme. Jos kirkkaana yönä katselee taivaalle niin sieltä näkyvät oman linnunratamme tähdet. Oikeastaan katselun apuna pitäisi olla kaukoputki, jolloin taivaan syvyysvaikutelma tulisi paremmin esille. Linnunrata on niin laaja, että sen läpikulkemiseen valon nopeudella menisi suunnattomasti aikaa. Oman linnunratamme kaltaisia tähtijärjestelmiä on lukemattomia. Maailmankaikkeus on miljardeja vuosia vanha. Mitäpä merkitsee tämän rinnalla yksi ihminen omine pienine ongelmineen. Hän elää täällä keskimäärin 70 vuotta ja läheskään aina ei osaa hoitaa asioitaan oikein. Kun hän kuolee niin maailmankaikkeus jatkaa omaa jylhää kulkuaan.

Kuitenkin avaruutta kannattaa tutkia myös toisesta syystä. Sillä se kertoo myös miten suuri ja merkittävä on tuiki tavallisen ihmisen elämä. Sama Jumala, jonka kätten töitä ovat maailmankaikkeuden ihmeet, on luonut myös meidät omaksi kuvakseen. Turhan takia emme täällä ole, koska Jumala tahtoo meidän kauttamme ilmaista jotain omasta itsestään. Tähtien tutkija sanoo, että olemme koostunut avaruuspölystä. Raamattu kertoo, että elämän hengen on meihin Jumala puhaltanut. Arvomme suuruus on siinä, että olemme alunperin Jumalan kädestä lähtenyt. Olemme kaikki toisaalta erittäin vähäpätöisiä ja erittäin merkittäviä. Tässä on ihmisenä olemisen aateluus. Kun katselemme taivaan tähtiä ihailemme samalla Jumalan luomisteon suuruutta. Kun katselemme itseämme peilistä näemme Jumalan rakkauden kohteen.

Juuri tästä syystä meillä on nyt riittävästi aihetta juhlia joulua ja nimenomaan sen alkuperäisen merkityksen tähden. Joulun sanoma kykenee viemään ajatuksemme pois arjen usein kuluttavasta raskaudesta. Maailma, jossa elämme on usein täynnä kielteisyyden rummutusta, joka ympäröi meitä kaikkia. Maailman menoa seurattaessa on kysyttävä, onko tosiaan kaikki elämän epäkohdat pakko tuoda jatkuvasti esille. Eikö meidän mieltämme muuten saada masennettua ja lyödyksi alas? Vai olemmeko turtuneet kuulemaan puhetta lamasta ja kaikista sen seurausilmiöistä niin, että olemme kaikkeen jo turtuneet? Jatkuva kielteisen asioiden esilläpito imee meistä hyviä voimia pois, niin että saatamme menettää kyvyn nähdä ympärillämme hyviä ja myönteisiä asioita. Tässä maailmassa on paljon hyvää ja kaunista ja se toki on tarkoitettu meille kaikille. Emme ikinä saa menettää kykyä nauttia hyvästä ja kauniista.

Joku saattaa aivan aiheesta sanoa, ettei tähtien tutkistelu auta, jos on paljon velkaa eikä työtä ole näkyvissäkään. Eikö joulumieltä koskaan tekemällä tehdä. Ei varsinkaan, jos joulun ulkonaisiin valmisteluihin on vain vähän mahdollisuuksia. Sanoja onkin oikeassa. Kuitenkin on muistettava, että Jeesus tuli antiikin kovaan maailmaan. Ensimmäisten joulunviettäjien taloudelliset mahdollisuudet olivat hyvin huonoja ja ihmiset säälimättömän kovia toisiansa vastaan. Heille tuli joulu, kun Jumala sulatti heidän mielensä. Tästä lähtien heidän asenteensa muuttui ja elämänilo alkoi.

Entäpä jos tänä jouluna Joulun Herra tahtoo sulattaa meidän mielemme ja muuttaa myös meidän asenteemme. Ulkonaisesti hankalienkin olosuhteiden keskellä voi olla mielessä rauha, kun tietoisuus Jumalan läsnäolosta täyttää mielen. Eivät joulukuuset tai joululahjat tuo joulua. Sen antaa meille syvimmässä mielessä Jumala yksin.

Juuri siksi, että asiat eivät ole hyvin tässä maailmassa tarvitsemme joulua. Tarvitsemme oman hiljaisen hetkemme tuon perinteisen ja tutun jouluevankeliumin seurassa. ''Tapahtui niinä päivinä'' sanoo evankeliumin kirjoittaja. Olisi hienoa, jos nyt voisimme sanoa; ''Tapahtui näinä päivinä, että ymmärsimme elämän olevan kalliin Jumalan lahjan meille, jota emme saa käyttää väärin. Ymmärsimme, että Jumala on meidän kanssamme niin ilossa kuin surussakin. Siksi hiljennyimme itsekukin joulunviettoon antaen joulurauhan vallata täysin mielemme. Vietimme joulun pyhässä huolettomuudessa ja näin keräsimme voimia joulun jälkeistä arkea varten. Joulun paimenet puhuttelivat pelollaan ja ilollaan, taivaallinen sotaväki sai meidätkin iloitsemaan ja Jeesuksen inhimillisen äidin Marian tavoin tutkistelimme monia asioita sydämessämme. Huomasimme, että Jumala on hyvä ja joulusta saatu ilo on siitä lähtien ollut pohjavireenä elämässämme''.

Joulun suurin ihme on, että Jumala osoittaa siinä, että Hän pystyy poistamaan meissä olevan itsekkyyden ja tuomaan rakkauden sen tilalle.

Heikki Miettinen

Lempäälässä pidettiin vuonna 1958 suuri maakuntajuhla, jonka järjestivät yhteistyössä Hämeen Heimoliitto ja Lempäälä-Seura.

Lempäälä-Seuran 40-vuotiselta taipaleelta

Lempäälässä 1950-luvun alku tuntui olleen monenlaisen toiminnan viriämisen ja heräämisen aikaa. Ihmisten kiinnostus omaa pitäjää kohtaan kasvoi, mistä yhtenä osoituksena mm. kotiseutuyhdistyksen perustaminen.

Manttaalitalolle kokoontui 2. marraskuuta 1952 kaikkiaan 23 henkilöä, jotka yksimielisesti päättivät perustaa Lempäälä-Seuran. Ensimmäiseksi puheenjohtajakseen seura valitsi varatuomari E. A. Aaltion, jonka harrastus historian tutkimiseen oli tunnettu. Ensimmäisen johtokunnan jäsenet olivat maanviljelijät Vilho Hietaniemi, Aukusti Tapola ja Mauri Isotalo, rouva Marjatta Aro sekä seppämestari Yrjö Koskinen, ja varajäsenet insinööri Matti Piippo sekä asioitsija Arvo Anttila. Sihteeriksi valittiin agronomi Sampsa Aaltio ja rahastonhoitajaksi pankkivirkailija Riitta Rekola. Varapuheenjohtajaksi nimettiin maanviljelijä Aukusti Tapola.

Vilkkaasti alkuun

Toiminta lähti heti vilkkaasti käyntiin. Jo perustamista seuraavana vuonna tehtiin yhteistyötä Hämäläisosakunnan kotiseutukerhon kanssa: kerho tutki paikallista perinnettä kolmisen viikkoa.

Tavoitteena oli myös suorittaa kaivauksia Päivääniemen kalmistossa. Useiden eri vaiheiden jälkeen muinaistieteellinen toimikunta kuitenkin ehdotti Päivääniemen rauhoittamista myös kaivauksilta ja ehdotti Hennerin ja Kirjakan välisen maaston sekä Sarapistonmäen tutkimista. Arkeologisen retkikunnan tutkimukset Sarapistossa eivät tuoneet esiin mitään merkittävää, sen sijaan Hennerin-Kirjakan alueelta löytyi lähinnä peijaispaikaksi luonnehdittu alue sekä ilmeisesti naisen hauta. Löydökset olivat noin 500-luvulta.

Myös omaisuus alkoi karttua. Lempäälä-Seura sai omistukseensa Sotavallan tuulimyllyn. Huonossa kunnossa olleen myllyn korjaamista varten anottiin ensin varoja valtiolta, mutta tuloksetta, ja myöhemmin sitä on korjailtu paikallisten avustusten sekä talkootyön turvin. Mitään toimintaa myllyllä ei ole järjestetty, ja edelleen se kaipaa kunnostusta, mm. siivet puuttuvat vielä kokonaan. Toiveena on kuitenkin joskus saada siitä toimiva tuulimylly.

Vuonna 1958 Lempäälässä järjestettiin suuri maakuntajuhla yhdessä Hämeen Heimoliiton kanssa.

Joululehtiä ja perinteen keruuta

Ensimmäisen Lempäälän Joulu -nimisen julkaisunsa Lempäälä-Seura toimitti vuonna 1964, mutta silloin myynti ei onnistunut vaan tappiota piti paikata pitkään. Seuraavan joululehden ilmestymistä saatiinkin sitten odottaa yli 20 vuotta. Vuodesta 1987 Lempäälän Jouluja on julkaistu säännöllisesti joka vuosi, ja perinnettä pyritään ylläpitämään edelleen, vaikka tämänhetkinen lama on verottanut mainosmarkkoja myös Lempäälä-Seuralta.

Joulukortteja on julkaistu lähes säännöllisesti vuodesta 1970. Viime vuosina kortin aiheena on yleensä ollut joululehden kansikuva.

Lempäälä-Seura teki 1960-luvulla ympäristön kotiseutuyhdistyksille aloitteen eräveneen hankkimisesta. Rahoitus saatiinkin järjestettyä, ja vuonna 1965 voitiin lahjoittaa 5-hankainen erävene Hämeen museolle. Maakuntaliitto tarvitsi Lempäälä-Seuraa ensimmäisen kerran vuonna 1967, jolloin luetteloitiin vanhoja rakennuksia Lempäälässä.

Vuonna 1968 tapahtui seurassa ns. suuri vallankumous, jolloin 51- jäseninen yhdistys lisäsi jäsenmääränsä miltei sataan. Seuraavana vuonna valittiin uusi johtokunta siten muuttuneena, että aiemmin mukana olleista jatkoi vain Riitta Rekola.

Samalla Lempäälä-Seuraan alettiin perustaa myös eri jaostoja. Niistä luonnonsuojelujaosto on tehnyt hyvin mittavaa työtä Lempäälässä. Sen asiantuntemusta tarvitsivat niin Lempäälän kunta, Maakuntaliitto kuin Seutukaavaliittokin. Luonnonsuojelujaoston aloitteesta perustettiin myöhemmin kunnallinen ympäristönsuojelutoimikunta, ja nykyisin kunnassa toimii ympäristönsuojelulautakunta. Jaosto lopetettiin, kun Lempäälään perustettiin ympäristönsuojeluyhdistys vuonna 1983.

Yhteistyössä Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen kanssa Lempäälä-Seura tallensi vuonna 1972 perinnettä Lempäälässä haastattelemalla 233 henkilöä, joilta saatiin 19.000 selostusta, mistä kertyi yli 300 tuntia ääninauhoja sekä 700 valokuvaa.

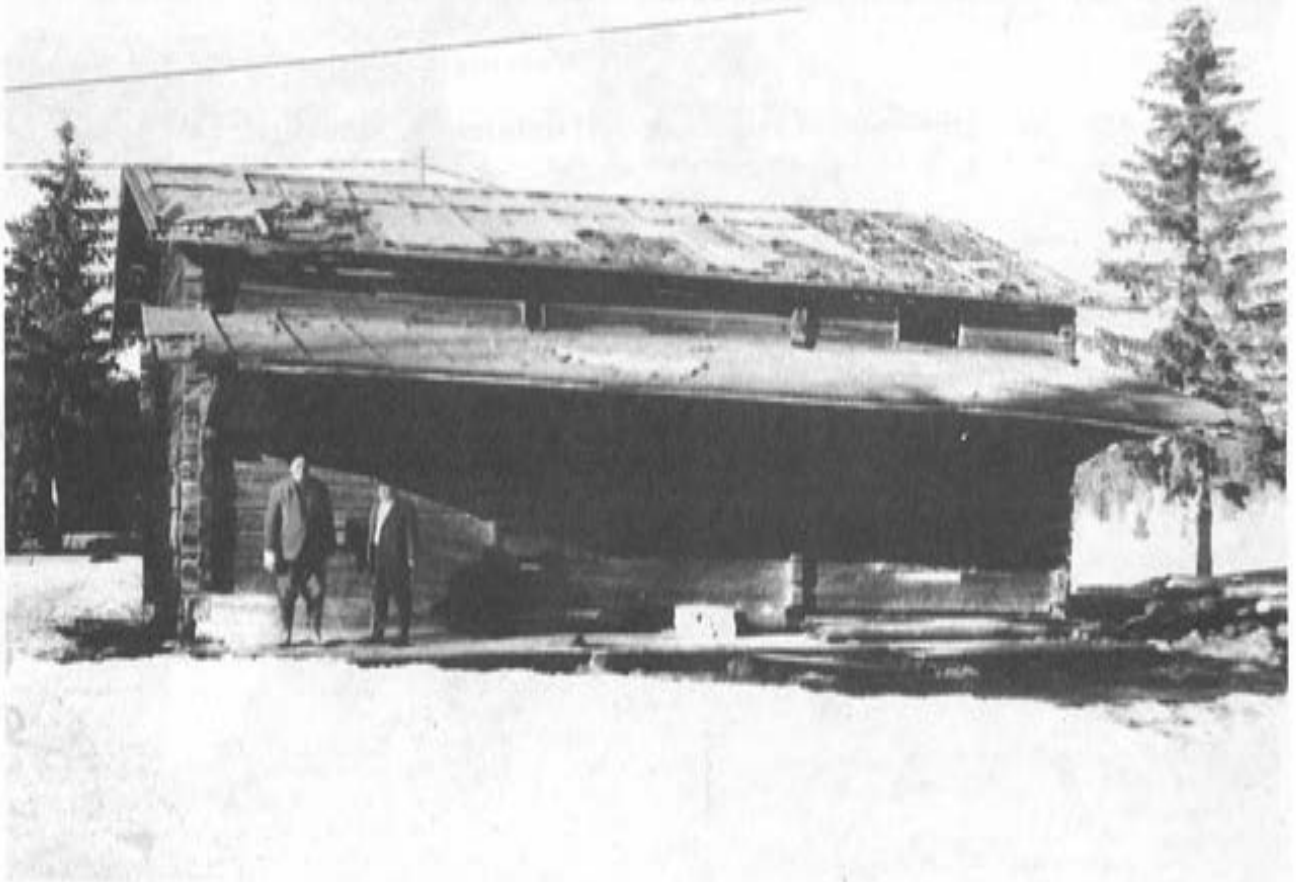

Rantalan riihi tuli Lempäälä-Seuran omistukseen vuonna 1974. Kuvassa ensimmäiset remonttimiehet Gea Anero ja Kiikkerä.

Rukiinleikkuutalkoita alettiin pitää vuodesta 1974. Alakuva ensimmäisiltä vuosilta, yläkuvissa Väinö Viskari ja Raija Isotalo pari vuotta sitten.

Kappamuseon tiskin takana viimeiset kaksi vuotta oppaana toiminut Kirsi Liius. Kuva: Jörgen Wester.

Tapulimuseosta museotoiminnan alku

Museotoiminnan Lempäälä-Seura aloitti varsinaisesti vuonna 1973, jolloin avattiin kirkkohistoriaan liittyvien esineiden museo tapulin puolikkaassa. Kokonaisuudessaan tapulimuseo saatiin valmiiksi kaksi vuotta myöhemmin.

Vuonna 1974 Lempäälän kunta lahjoitti seuralle Rantalan riihen, joka kunnostettiin. Siitä saivat alkunsa elonleikkuutalkoot riihentappajaisineen ja riihitontun valitsemisineen.

Lempäälä-Seuran museotoiminta tuli suuren yleisön tietoisuuteen lopullisesti kuitenkin vasta museoraitin kautta. Seura osti vuonna 1979 Kuokkalasta Eskolan kauppakiinteistön ja sai vuotta myöhemmin hallintaansa Lempäälän kunnan ostaman Koskisen kiinteistön. Sen jälkeen seurasi pari työntäyteistä vuotta, jolloin museoihin kerättiin lisää tavaraa kauppoja seuranneiden irtaimistojen lisäksi.

Kuokkalan museoraitti oli valmis ja avattiin yleisölle vuonna 1981. Museoraitti käsittää kauppamuseon, parturikampaamomuseon, suutarimuseon, pajamuseon ja sotaveteraanien perinnekammarin. Vuosi vuodelta museoesineistö on koko ajan karttunut ja laajentunut niin, että nyt sillä on jopa hammaslääkärin välineet omassa huoneessaan Koskisen asuinkiinteistössä. Museot ovat avoinna kesäaikaan, oppaat on Lempäälän kunta kustantanut museoraitille.

Rahaa museotoiminnan ylläpitämiseen kerätään vuosittain järjestettävillä Kuokkalan markkinoilla. Rahaa tarvitaan erityisesti vanhojen kiinteistöjen lähes jatkuviin kunnostustarpeisiin. Kesäisin museoraitilla tapaa erilaisia työntaitajia, joiden työnäytöksistä on tullut suosittuja kesätapahtumia.

Kuokkalan markkinoilla Lempäälä-Seura on vuosittain hankkinut varoja museotoiminnan ylläpitämiseen.

Seppämestari Yrjö Koskinen.

Lempäälän 550-vuotisjuhlavuonna kesällä 1989 museoraitti toimi Lempäälän kunnan valmistaman juhlanäytelmän esityspaikkana. Myös televisio on usein tarvinnut museoraittia, useamman kerran siellä on filmattu erilaisia ohjelmia.

Museoraitin kävijämäärä on ollut noin 3000-5000 vuosittain.

Vanhoja työtapoja Lempäälä-Seuran jäsenet ovat esitelleet muissakin kesätapahtumissa alkaen Lempäälän ensimmäisestä kesänäyttelystä vuonna 1977. Silloin seura teki historiaa saadessaan liikkeelle 40 työn taitajaa. Myöhemmin on käyty monilla muilla messuilla Lempäälän ulkopuolellakin.

Hämeen Heimoliitto on huomioinut Lempäälässä tehtävän kotiseututyön. Kaksi kertaa täällä on järjestetty heimojuhla, vuosina 1979 ja 1989. Molemmilla kerroilla Lempäälä-Seura on ollut mukana järjestelyissä.

Lukemattomia talkootyötunteja

Lempäälä-Seuralla on ollut onni saada toimintaansa vetämään innokkaita puheenjohtajia, joita ovat olleet Eino A. Aaltio, Mauno Hietaniemi, Juhani Kuuluvainen, Heikki Kyykoski, Raija Isotalo ja nykyisin Jaakko Nurmesniemi. Varapuheenjohtajina ovat toimineet Aukusti Tapola, Vilho Hietaniemi, Hilkka Karanko, Väinö Lehtinen, Juhani Kuuluvainen, Reino Sipilä, Erkki Rantala, Jukka Korvenoja, Heikki Kyykoski, Keijo Nuutero, Juha Raunio ja nyt Matti Mäkinen. Sihteereinä ovat olleet Sampsa Aaltio, Maili Mustila, Rauno Sivonen, Raija Isotalo sekä Ritva Mäkelä. Nykyiseen johtokuntaan kuuluvat puheenjohtajan ja varapuheenjohtajan lisäksi Lea Jokela, Kaarina Lepistö, Airi Leppänen, Laila Nieminen, Pekka Rajasilta, Juha Raunio ja Anna-Maija Sikkinen. Rahastonhoitajana toimii Aino Kyykoski.

Tänä päivänä Lempäälä-Seura on jäsenmäärältään yksi Lempäälän suurimmista yhdistyksistä, joka myös vaatii jäseniltään paljon työtä. Talkootyötä Lempäälä-Seurassa on tehtykin lukemattomia ja taas lukemattomia tunteja - niitä ei ole mihinkään kirjattu. Työtä riittää jatkossakin, ja työn tekijöiksi seura toivottaa sydämellisesti tervetulleiksi kaikki asiasta kiinnostuneet.

Ritva Mäkelä

Kesällä museolla

Eräänä heinäkuun päivänä pyöräili pari nuorta tyttöä pajamuseon pihaan, jossa raaputtelin ruostetta pois pajan esineistä ennen rasvaamista.

Tyttöpari asetti pyöränsä nojalleen ja jäi tuijottamaan neljää täyttä heinäseivästä pihassa.

Kesäkuun työnäytöspäivänä Reino Sipilä niitteli väärävartisella viikatteellaan pihan pitkän ruohon, jonka parin päivän kuivahtamisen jälkeen nostelin seipäisiin.

Tuli vanhan ajan tuntua, kun kuivuvan heinän tuoksu voitti maantien käryn. Ruusut pajan seinustalla availivat tuoksuvia nuppujansa.

– Mitä varten ruohot on pantu noin?

Tytöt eivät onnistuneet ratkaisemaan heinien tarkoitusta, vaan tulivat kysymään. Kerroin heille heinäteon korjuuseen asti; kuinka heinäkasan kasvaessa lähellä kattoa löi päänsä kattonauloihin vaikka konttaamalla heinissä yritettiin tiivistää riittä mahdollisimman hyvin. En tiedä, uskoivatko tytöt, että heinät myös suolattiin.

En tiedä sitäkään, pystyykö opas antamaan nykynuorelle oikeata kuvaa ajokalujen suurta ammattitaitoa vaativasta työstä. Selvitin tervan ja luuliiman alkuperän, näytin seinältä sata vuotta vanhoja kaavoja eli tikkuläisittäin luotteja, joihin on kirjoitettu: vanha mitta, uusi mitta tai London mitta. Ne ovat kenkäpuun mittoja niiltä ajoilta, kun nyt satavuotias Koskisen ajokalupaja aloitti toimintansa. Näytin tytöille pieniä kasoja lattialla, kuin puoli teelusikallista puuteria. Pyöräpukin alla, sen jossa pyörä koottiin, kenkäpuu, sääripuu ja koppa yhdistettiin, oli kesällä aina uusia jauhokasoja. Se on lopun alkua; perheenemännän konsteilla ei puunsyöjiä hengiltä saada.

Keskellä lattiaa lojui valtavan iso saha vielä rasvausta vailla. Esittelin sen tytöille.

– Se on jääsaha Hennerin kartanosta.

– Jääsaha, mikä se on?

– Jääsahalla sahattiin järvestä jäitä varastoon, josta niitä haettiin tarpeen mukaan, pestiin palasteltiin ja sijoitettiin vesialtaaseen maitotonkkien ympärille.

– Erikoisella jäiden nostoon tehdyllä reellä jääpalat vedettiin kuiville ja ajettiin hevosella suoraan puoliksi maan sisään kaivettuun kuoppaan ja peitettiin hyvin sahanpuruilla. Laudoista tehtiin katto patto päälle, ja hyvin ne säilyivät. Meijereilläkin ja kauppaliikkeillä oli suuret jäävarastot. Eskolan oli noin kolme metriä pitkä, ja siinä oli korkeuttakin niin paljon, että kasan päälle pääsemiseksi oli tehty raput.

Toinen tytöistä oli selvästi tiedonhaluisempi. Niinpä hän tutki sahaa ja kysyi: - Mikä tuo motti sahan toisessa päässä on?

– Se on paino, ettei kenenkään tarvinnut mennä jään alle sahan toiseen päähän vetämään. Se on vanha vitsi.

Pajan puolella oli kaikki tytöille uutta. Isot lehmänahkaiset palkeet, jotka vietiin pajan vinttiin sähkön tultua Kuokkalaan kaksikymmentäluvulla ja jotka ovat vielä notkeat. Taottu kuparinen kahvipannu, jonka Toini Kaaja on naputellut työnäytöksissä ja joka on niin nykyaikainen, ettei sen nokassa ole läppää. Sen tarkoituksena oli estää torakoiden pääsy pannuun. Samassa pylväässä on uuden joukossa ikivanha taottu lukko. Kaikki taitavasti pajassa tehtyjä.

– Mitä jauhoa tämä on? kysyy tyttö.

– Se on kvartsihiekkaa. Tehdessään ahjohitsauksia sepät sirottavat sitä liitoskohtaan. Vanha taru kertoo, että seppä yritti saada kahta rautaa tarttumaan toisiinsa. Kun se ei onnistunut, hän paiskasi raudat käsistään ja kirosi. Silloin ahjo kohahti, tuli leimahti ja piru ilmestyi hiilihankoineen ja suhahti sepälle: - Ku minua avuksi huusit, niin riputa hiekkaa rautojen väliin, niin kyllä ne sitten kiinni käy.

Seppä meni mäkeen pajan taakse, löysi hiekkaa ja sen jälkeen ahjohitsaus oli keksitty.

Ennen aikaan tätä hiekkaa anottiin ukonkiveksi ja piikiveksi. Tietosanakirja mukaan piioksidin merkki on S102. Sitä käytetään lasin ja posliinin valmistuksessa ja rautasulatoissa.

Pihalle tultuamme katsoimme pajarakennuksen ulkopuolelta. Ihailimme suurien pariovien isoa ja alkuperäistä lukkoa, johon tekijä – omistaja K. A. Koskinen on painanut nimikirjaimensa ja vuosiluvun 1910. Pajan oven päällä komeilee liikekilpi ja oven saranat ovat ainutkertaiset, samoin koristeellinen K avaimenreiän ympärillä. Katolla pyörähtelee tuuliviiri, joka museon aikana vanhuudenheikkouttaan putosi alas. Tarkan työn tekijä Vilho Kiukainen teki vanhan uudeksi.

K. A. Koskisen veli toimi kansakoulun opettajana Aitolahdella. Yrjö Koskisen kertoman mukaan veli piirsi mallit, jotka pajassa ja puusepänverstaassa toteutettiin.

– Ihanaa, täällä voisi olla vaikka koko päivän...

Katsoin vaivihkaa kelloani, toista tuntia oli vierähtänyt pajassa.

– Pikkula, hassu nimi, huudahti hiljaisempi tyttö.

– Käykää tutustumassa. Se oli sata vuotta sitten edistyksellinen uutuus vanhassa talossa.

Hämmentynyt hiljaisuus.

– Tuhatkahdeksansataaluvulla tällä tontilla sijaitsi Jaran talo, joka isossajaossa siirrettiin nykyiselle paikalleen. Perimätieto kertoo, että pimeänä syysiltana talon pienelle tyttärelle tuli asiaa pihan perälle. Äiti sytytti päreeseen tulen ja laittoi sen lapsen suuhun. Näin jäivät kädet vapaaksi. Silloin oli lapsillakin pitkät hameet. Kun tyttö ei kohtapuoliin palannut, äiti kiiruhti ulos, muttei nähnyt tulta eikä lasta. Katsoessaan Kirkkojärvelle päin, siellä soilahti pieni valkea, joka liikkui. Kun koskensuu oli kauaksi auki ja järvi vielä ohuessa jäässä, pelastustoimet olivat turhia. Jäljistä nähtiin, että sudet olivat lapsen vieneet. Susia kulki suurina laumoina ennen aikaan, ja ne söivät lapsiakin kotieläinten lisäksi.

Kävelimme ja katselimme kasveja. Lehtopalsamia on vähemmän kuin vuosi sitten eikä takiaisia ole. Korte sensijaan on lisääntynyt, samoin Suomen ainoa loiskasvi, nokkosvieras. Kasvilla ei ole juuria eikä lehtivihreää ja se vaan heiluu tuulessa muiden mukana. Syksyllä se pudottaa itiönsä ja nousee keväällä, jos kohdalle osuu tukikasvi.

Humalaköynnös oli tytöille uusi kasvi. Kerroin, kuinka pieni tyttäreni riemastuneena humalan nopeasta kasvusta kotimme seinustalla huudahti: - Katsokaa kaikki, kuinka juopune kasvaa.

Koskisen asuinrakennuksessa herättivät tyttöjen mielenkiintoa hammaslääkäri Hankelan työkalut ja vanhat talouskalut, sokerilaukku, perunajauhomylly, separaattori ja kaksi kirnua.

Perunajauhon teko on helppo selostaa, mutta separaattorista tiedän vain sen mitä tietosanakirja kertoo. Separaattori on keskipakokone, jolla erotetaan kevyt ja raskas seos toisistaan. Ensimmäisen maitoseparaattorin rakensi ruotsalainen de Laval vuonna 1878. Museon separaattori on Hiitolasta, Pääkkösen perheen käytössä ollut.

Kerroin, että separaattoreita käyttivät karjanomistajat, joilla oli niin pitkä matka meijeriin, ettei se hevosella käynyt, vaan kerma kirnuttiin kotona voiksi ja vietiin kauppaan myytäväksi edelleen.

Kirnuja on ollut monenlaisia. Tähän tammipuiseen on voinut kantaa pienen lämpärillisen kermaa ja pieneen lasiseen noin litran verran.

Tyttö keskeytti ja kysyi hämmentyneen näköisenä.

– Tarkoitatko sinä, että voi tulee kermasta?

– Kyllä tarkoitan, ei voita mistään muusta aineesta pysty tekemään. Voi on luonnon aine, kaikki voita jäljittelevät hyvänmakuiset levitteet ovat korvikeaineita.

– Mä en ole koskaan tajunnut, että voi tulee kermasta, mä olen aina luullut, että se on lehmän rasvaa - sitä, joka on lihan välissä. Aina puhutaan eläinrasvasta, kun voista puhutaan - mitä varten? Mä rakastan kermavaahtoa ja mummun tekemää jäätelöä, jossa on kermaa ja munankeltuaista, ja olen inhonnut voita. Mummu on vihainen, kun voi ei kelpaa. Mun täytyy sille soittaa ja selittää...

Tyttö on melkein kiihtynyt. Ujous oli tipotiessään. Minäkin kysyin vuorostani.

– Onko mummosi karjanomistaja?

– On se, ja se on hurjana, kun voita moititaan.

– Kun puhut mummusi kanssa, sano hänelle, että museon mummu on samaa mieltä voita hänen kanssaan ja että sellainen eläinrasva on margariinitehtaan mainontaa.

Vilkaisu kelloon sai tytöt tekemään samoin ja johtopäätöksen tekoon.

– Meidän on lähdettävä tai kotona saavat shokin, kun on oltu näin kamalan kauan. Me tullaan uuden kerran. Kiitti hei! Kiitti hei!

Ruskeat kintut vain vilahtivat, kun tytöt syöksyivät ulos. huomasin jääneeni ilman pääsymaksua, kun kauppamuseo jäi katsomatta. Mutta muuten olo tuntui kuin entisen kansankynttilän on täytynyt tuntea. Nykyajan nuorille on saanut kertoa jotakin, mitä he eivät tiedä ja mikä on hyvä tietää.

Ei kukaan voi olla varma maailmanrauhasta ja siitä, että kaupasta aina saa ostaa ruokaa. Vanhat konstit voivat joskus olla tarpeellisia.

Eila Ollila

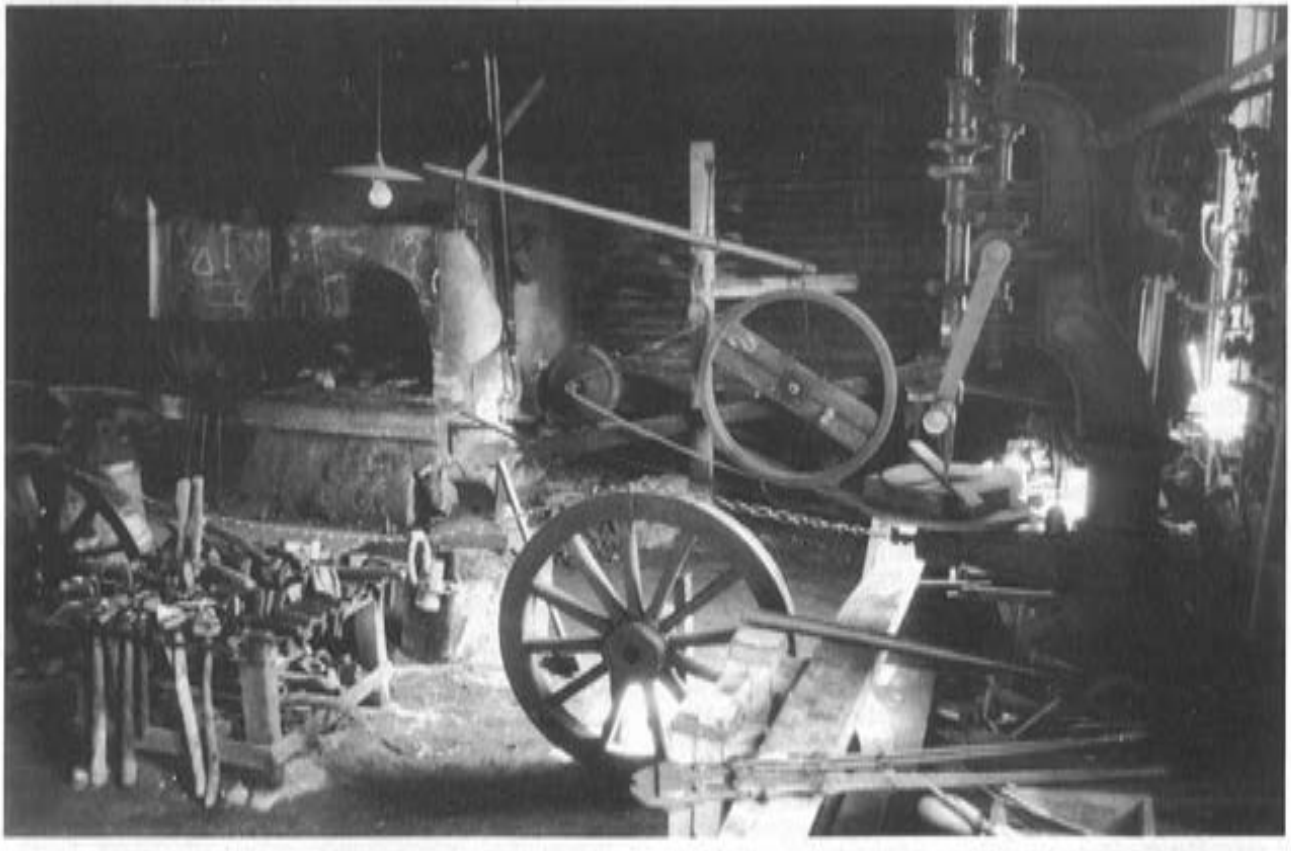

Pajamuseon hämärässä. Kuva: Jörgen Wester.

Näkymä parturimuseosta. Kuva: Jörgen Wester.

Museoraitin erikoismuseoihin kuuluu myös hammaslääkärin huone. Kuva: Jörgen Wester.

Kauppa- ja kaupunkimatkoja

Maailman alusta alkaen ihmisen on ollut pakko liikkua elantonsa perässä. Kivikaudella olivat pääelinkeinoina metsästys ja kalastus. Hervannassa on myös ollut kivikauden asutusta. Sen perästä elämä vaihtui maanviljelyyn ja paikallaan asumiseen, silti oli käytävä myös jotain kauppaa. Oli niitäkin aikoja, jolloin maksuvälineenä käytettiin oravannahkoja. Sellaista oli ennen.

Luin Messukylän historian I- ja II-osia ja ajattelin, että ne olisivat terveellistä luettavaa nykypäivän ronkeleille elintasojupeille. Menneinä vuosisatoina oli monen monia katovuosia, nälkää ja tauteja. Syötiin pettuleipää, pavunvarsia ja sammaliakin. Ne ajat olivat todellista lamaa ja köyhyyttä eikä mitään kuvittelua.

Siinä historiakirjassa kerrotaan Vormiston ensimmäisten asujien lastanneen voin, piimälekkerin ja muun myytävän tavaran hevosen selkään ja lähteneen kaitaista polkua myöten Tampereelle myymään tuotteitaan.

Kun niitä polkuja saatiin levennettyä ja vähän tasattua, alettiin kulkea keissuilla; ne olivat kaksi pitkää aisaa, joiden peräpäähän tehtiin lava, johon tavara lastattiin. Sitä hevonen raahasi perässään Ruskonmaahan. Sieltä otettiin kärryladosta rattaat, joihin hevonen valjastettiin ja tavarat kuormattiin rattaille ja ajettiin torille kauppaa tekemään. Näin vanhojen ihmisten kertoman mukaan.

Oli kesä vuonna 1927. Kotoani lähdettiin jokaviikkoiseen maitokyytiin Tampereelle hevosella. Maito oli vakituista tuloa, sitä tuli joka päivä. Maito oli lypsämisen jälkeen saatava nopeasti jäähtymään. Tonkka nostettiin vesisaaviin, johon lisättiin talvella varastoituja jäälohkareita, jäähdyttämään maitotonkka jota myös pystöksi sanottiin ja laskettiin köydellä kaivoon kylmään veteen. Sen parempia säilytysmahdollisuuksia ei siihen aikaan ollut. Kaupunkimatkapäivän aamuna hevonen haettiin laitumelta ja valjastettiin kärryjen eteen. Sitten nostettiin köysien varressa kaivossa olevat tonkat ylös. Ne olivat kooltaan 10 litrasta jopa 50 litraa vetäviin. Kyllä täytyi olla ruista hihassa jonkin verran siinä hommassa. Tonkkien kannet tiivistettiin pergamiinipaperilla läikkymisen estämiseksi.

Tonkat nostettiin kärryille, puettiin paremmat vaatteet ylle ja lähdettiin. Minäkin pääsin isän mukana matkaan. matkan varrelta otettiin parin naapurin maidot myös kuormaan; oli kolmen tilan porukka. Maito vietiin tiistaisin, torstaisin ja lauantaisin, kukin vuorollaan.

Matka jatku. Kevään upottavat kurat olivat kuivuneet. Tie oli silloin huonoa. Oli syviä raiteita ja oli kapeaa niin, että juuri mahtui kivien välistä kulkemaan. Jos hevonen oli nopea kulkemaan, niin kärryt keikkuivat ja sai pitää varansa, ettei kaaduttu. Tonkatkin köytettiin hyvin kiinni, muuten ne olisivat menneet nurin. Portteja ja veräjiä oli tiellä paljon; niitä sai avata ja sulkea yhtenään.

Vormiston Sulo kertoi joutuneensa avaamaan ja sulkemaan toistakymmentä porttia ennen kuin pääsi kaupunkiin asti. Kyllä niitä oli meidän puoleisessakin päässä vähintään yhtä paljon. Ne olivat peltojen ja laidunmaitten portteja. Kylälläisten laitumien lisäksi oli Keskisen torpan kohdalla Ryödin joutokarjan laidin ja lähellä Matinlahtea oli Turtolan hevoshaka.

Kaupunkimatka jatkui. Tultiin Hervantajärven ohi siltasiin. Siitä alkoi vähän parempi tie. Edellisvuonna perustettiin Hervannan kylätie, ja jokaiselle tienkäyttäjälle mitattiin oma tieosuus kunnossa pidettäväksi. Tielle vedettiin soraa Messukylän kirkon läheltä, sillä Viialan isäntä Filip Paramonoff ei antanut kaivaa tiesoraa mailtaan.

Tie oli niin mäkinen ja mutkainen kuin olla saattaa. Oli Ahvenisjärven mäki ja peltomaa, oli tupakkakivi, jossa pidettiin levähdystaukoja. Oli Lasaruksen mäki. Ne on kaikki raivattu ja tasattu kerrostalo- ja katualueeksi. Se Viialan metsäalue oli siihen aikaan komeimmasta päästä metsää. Oli pitkiä honkia kuin pilareita ja mahtavia kuusia, joiden riippaoksat pudottelivat lakit päästä.

Tultiin Lukonmäkeen. Siinä oli alas mennessä hevosella kova vastaan jarruttaminen. Juoksuksi ei voinut pistää: siinä keikahti pian nurin. Mäkeä ylös noustessa sai ponnistella pitkään. Se oli todellinen kuntokoe.

Tultiin peltoaukeille. Kruutin tilan harmaat rakennukset olivat vainiolla. Finninmäessä oli Niemen Nestorin tupa ja muutamia muita.

Tultiin Leipakan ohi suutari Vikmanin mökille. Paikkaa sanottiin murheen laaksoksi tai suutarinnotkoksi. Kuulin sitä sanottavan lemmenlaaksoksikin.

Siitä mentiin sillan yli ja jyrkkää mäkeä ylös Viialan kartanolle. Isäntä ja palvelusväkeä liikkui pihalla askareissaan. Siitä oli kilometrin viljelysaukea kirkolle asti. Siinä vainiolla kasvoi iso ala pystyä heilimöivää ruista, joka huojui ja aaltoili lämpimässä kesätuulessa. Se oli silmää hivelevän kaunista katsella. Silloin oli kotoinen vilja arvossaan. Ei ollut ylituotantoa. Sillä viljelysaukealla olivat Vilusen, Viialan, Turtolan, Turtosen, Kokin Penttilän, Muotialan, Seppälän, Veisun ja Nekalan talot ja Hatanpään kartano.

Viinikasta alkoi omakotiasutus. Kerron tässä välillä, millaista oli silloin matkan varrella. Tultiin Kirkkosuon notkoon ja siitä mäkeä ylös kirkonmäelle. Moikattiin tuttuja ihmisiä. Autoja kulki silloin hyvin harvakseen. Mutta hevospelejä oli sitäkin enemmän. Kaupungin rakennuksille ajettiin hiekkaa, tiiliä ja sahatavaraa sekä halkoja ja viljaa. Meillä oli maitokuorma.

Kaikilla isommilla taloilla oli vakituinen mies ja hevonen, jotka ympäri vuoden tyhjensivät kaupungin ruumia ja puuseen alustoja ja jotka ajoivat luonnon kiertokulun tuotteet talon pellolle. Niillä kuskeilla oli työn laadun mukainen ammattinimitys. Isojen kartanoitten isäntäväki ajeli komealla hevosella ja kieseillä, joilla oli kuomukin sateen suojana. Niin oli silloin.

Tultiin vanhaa maantietä Vuohenojan sillalle, joka on vieläkin käytössä alkuperäisessä kunnossaan. Tien oikealla puolella oli Vuohensillan harmaantunut torppa, joka oli ollut kautta aikojen levähdys- ja yösijapaikkana pitkämatkaisille markkinamiehille ja muille. Siinä oli suuri tupa, johon mahtui.

Sitten oli rautatien tasoylikäytävä ja tultiin Kalevankankaalle. Sorsapuiston vaiheilla oli vanhoja venäläisen sotaväen kasarmeja ja parakkeja. Niissä majaili kaikensorttista väkeä.

Kun lähestyttiin Sorinahdetta, alkoi kuulua napakkaa vasaran pauketta, kun hautakiviveistämön miehet tekivät työtään. Maantie muuttui kolistelevaksi mukulakivikaduksi, tultiin

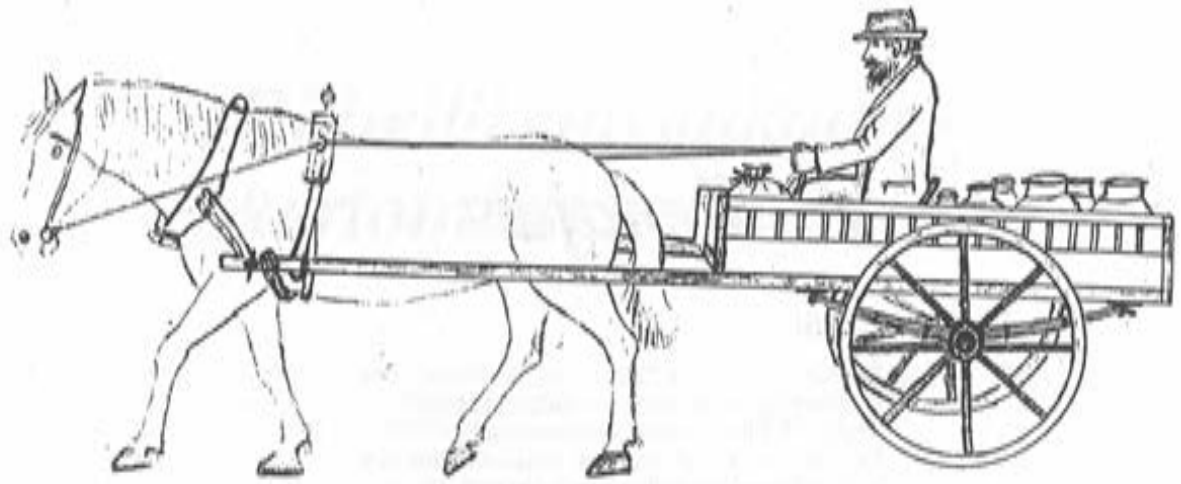

perille Voiman meijeriin, joka oli Aleksanterinkadulla Hämeenkadun risteyksessä. Siinä maidot otettiin vastaan, punnittiin ja merkittiin kirjoihin.

Voimalla oli omia hevosia ja miehiä, jotka ajoivat vauhdilla, hiestä märkinä rautatievaunusta maakunnista tuotua maitoa meijerille. Ajoimme Tuomiokirkonkatu 21:n pihaan, ja hevonen sidottiin puomiin. Oli monta muuta hevosta ja miestä, tuttuja ja tuntemattomia. Kyseltiin kuulumisia, kerrottiin asioita.

Mentiin kauppaan, joka oli matala puutalo. Isä osti raakaa kahvia, joka paahdettiin itse ja osti vehnäjauhoa. Ne punnittiin säkistä paperipussiin. Hän osti myös kokonaisen topan sokeria, joka kotona paloiteltiin suuhun sopivaksi. Sitten myyjä kietoi paperista truutin ja siihen minulle karamelliä. Sitten hän laski kynällä paperille ostosten yhteishinnan, jonka hän näppäili kassakoneeseen ja ostoskuittiin, jolla jäsenet saivat ylijäämäpalautusta vuosittain.

Siinä voiman kaupassa oli ruokaosasto, jossa maidot mitattiin pitkävartisella litran mitalla tonkasta ostajan kannuun. Makkaraa oli lenkki- ja teemakkaraa, oli sian- ja naudanlihaa, ja takahuoneessa oli silakkaa ja silliä tynnyreittäin. Säkeissä oli perunaa, porkkanaa ja lanttua. Valikoimat olivat vähäiset, mutta hyvin niillä toimeen tultiin.

Sitten oli sekatavaraosasto: hevosen kenkiä, nauloja, valjaita, köyttä, kintaita, kirveitä, sahanteriä, astioita, taloustavaraa, eli lähes kaikkea mitä tarvitaan. Ulkovarastosta sai valopetroolia öljylamppuihin ja voiteluöljyä.

Lähdimme vielä isän kanssa kävellen Hämeenkatua Keskustorille, jonka nimi oli ennen Kauppatori. Siinä oli nykyisten linja-autopysäkkien ja sadekatosten paikalla suuri joukko maalaisten hevosia ruokatavarakuormineen. Kaupan oli lihaa, voita, juustoa, munia, herneenpalkoja, perunoita, ruisleipää ja ohrarievää. Vakituisempia myyjiä oli Iso-Mäenpää Hämeenkyrön puolesta. Hän oli tosi vahva, parimetrinen, painoa vähintään 160 kiloa. Hän myi aina hyviä tuotteita. Isä osti häneltä palvilihaa kotituomisiksi. Apulaisena Mäenpäällä oli Plyhtilän Kalle, yli kaksimetrinen poliisi, joka vapaapäivinään avusti leikkaamalla palvista ostajien haluamia palasia. Iso-Mäenpää hoiti rahastuksen. Siinä ohessa pistelivät poskeensa kimpaleittain herkullista palvia.

Kauppa kävi, ostajat kulkivat myyjän luota toisen luo valikoiden. Oli vilkas puheensorina, oli piippua polttavia isäntämiehiä ja hienoa herrasväkeä. Jossain joku otti takinliepeen suojassa ryypyn taskumatista. Hevoset söivät eväsheiniään, jotka hetken päästä tippuivat käytettyinä hevosen taakse kärpästen iloksi.

Pari muhkeaa mustalaisnaista povaili ja ennusteli ihmisille tulevaisuutta ja onnea. Torin laitamilla vanha italiaano veivasi posetiivia. Ihmiset antoviat kolikoita hänen hattuunsa.

Lähdimme isän kanssa Voiman pihaan, irrotimme hevosen puomista. Kello oli jo yli puolen päivän, kun lähdimme kotimatkalle ja takaisin arkisiin askareisiin.

Siihen maailmanaikaan käytössä olevat setelirahat olivat isoja. Tuhatmarkkanen ja viisisatanen olivat noin puolen nenäliinan kokoisia. Satanen ja viisikymppinen olivat puolet siitä, sekä kaksikymppinen ja kymppi nykyisten setelien kokoisia. On raha jo paljon pienempikokoista, mitä muutaman vuosisadan takaiset kupariplootut olivat aikoinaan; ne olivat kirjan kokoisia levyjä.

Torikaupassa tuotteet punnittiin koukkunokkaisilla rautapuntareilla. Perunaa myytiin viiden litran kappamitalla tai 30 litran nelikossa. Kananmunia myytiin kappaleittain.

Kaupoissa ei ollut itsepalvelua eikä paljon valmiita pakkauksiakaan. Oli pieni kymmenysvaaka tiskillä. Sen toiseen päähän laitettiin punnukset pyydetyn erän mukaan ja toiseen päähän paperipussi, johon läyskärillä pistettiin jauhoja, ryyniä, ja mitä vain tarvittiin. Kun vaaka tuli tasapainoon, siinä oli pyydetty kilomäärä. Ja kaikki kävi tottuneilta myyjiltä nopeaan. Hinnat laskettiin kynällä paperin palalle, ja sen sai itsekin tarkistaa.

Siinä ohessa käytiin leppoisaa keskustelua kaikista asioista maan ja taivaan välillä myyjien ja muiden asiakkaiden kanssa. Turhaa kiirettä ei monellakaan ollut. Ne ajat ovat menneet unholaan.

Jaakko Koivuviita

Vuodenajat

Kevät

Räystäitten jääpuikot sulavat
pälvipaikoissa puhkeavat sinivuokot kukkaan
kuolleen ruohon juuresta versoo uusi oras.
Koivun hiirenkorvat turpoavat, aukeavat vähitellen
lokit kirkuvat, muuttolinnut palaavat etelästä
järven jää sulaa...
Pellolla kynnös vaalenee, on touon aika.

Kesä

On päästy juhannukseen, ruusu kukkii valkoisenaan
sitten valkeat ja siniset sireenit, tuoksuukin kesältä
apilat kissankellot päivänkakkarat.
Rannassa iloista menoa, uimista, riiskimistä
tulee kova nälkä ja voileipä maistuu.
Mansikat kypsyvät, ihanat suussa sulavat
heinäseipäät ilmestyvät pellolle
syödään uusia perunoita.

Syksy

Miten kaunis oletkaan, omenoinesi, marjoinesi
vihreän kesän jälkeen hehkut keltaisena,
oranssina, punaisena
ihailen sinua!
Kesä on kasvun aikaa, syksy, sinä olet hedelmä
olet kaikkinesi täydellisen valmis,
rakastan sinua!
Kesän jälkeen annat vilvoitusta,
annat minulle enemmän aikaa.

Talvi

Peitit minun ihanan syksyni kylmän, valkean peiton alle
olen surullinen... kuitenkin hyväksyn sinut
suojelet viljan oraat hangen alla
annat suksieni liukua pehmeällä lumellasi
lapset laskevat mäkeä, järven jäällä voi luistella.
Metsämies pääsee hevosellaan tukinajoon...
Talvi, on sittenkin hyvä, että tulit!

Sirkka Ulanen

Riihellä entisaikaan - kertomus lapsille

Monet vanhat ihmiset muistelevat lapsuuttaan ja nuoruuttaan aikana, jolloin elämä kaikista vaivoista ja vastuksista huolimatta oli jotenkin täydempää, tiiviimpää ja sisältörikkaampaa kuin nykyisin. Heidän mielestään ihmiset viihtyivät silloin paremmin, koska he olivat säännöllisessä kanssakäymisessä niin työssä kuin vapaa-aikana enemmän kuin nyt. Eräs tällainen joukolla tehtävä työ oli viljan puinti.

Rantalan riihellä

Hilja Rantala kertoo: ''Riihen parret ahdettiin täyteen viljalyhteitä ja isäni toimi riihen lämmittäjänä. Kun lyhteet olivat kuivuneet, alettiin puinti. Riiheen mentiin jo aamuyöstä, etteivät jyvät kuivuneet liikaa. Ruislyhteet pudotettiin lattialle ja niitä lyötiin seinään, niin että teräjyvät putosivat lattialle. Sen jälkeen aloja vei lyhteet häkin päälle, jossa ne hakattiin kepakoilla. Kuumasta riihestä lyhteet nostettiin viileän luuvan lattialle, jossa ne tapettiin varstoilla. Suurukseen mennessä oli yksi riihellinen eli ahdos puitu. Sitten illemmalla pantiin uudet lyhteet kuivumaan.''

Riihenhaltija jutustelee: ''Olen asunut täällä Kuljun Rantalan riihessä jo toista sataa vuotta. Pitkästä iästäni johtuu, että olen käynyt lyhyenlännäksi ja melko huomaamattomaksi. En ole koskaan pannut ulkoasulleni suurta painoa. Käyskelen mieluiten harmaissa vaatteissa ja käytän kauhtunutta pipolakkia.

Elintavoiltani olen varsin vaatimaton. Parhaasta päästä istuskelen vähin äänin uunin päällä ja polttelen pitkävartisessa piipussani tupakkaa. Tavallisesti käytän oikein nahkavartista piippua, josta saa viileitä haikuja. Aina ei ole ollut tupakkaa panna piippuun, ja silloin olen tavallisesti poltellut humaloita. Toisinaan olen tullut alas uunin päältä ja makaillut mahallani pesän edessä poltellen ja lämmitellen. Koska mieluiten oleskelen juuri uunin lähistöllä, olen pitänyt samalla huolta siitä, ettei tuli pääse tuhojaan tekemään. Jos valkea on päässyt irti, olen yrittänyt sammuttaa sen heti itse, mutta jos se ei ole luonnistanut, olen käynyt herättämässä riihenlämmittäjän. Olen vetänyt häneltä vaikka kolmasti peitteen päältä, ellei hän ole muuten herännyt ja lähtenyt liikkeelle. Samalla olen huutanut kovasti: ''Nouse ylös tai kualet häkkään.'' Tai olen huutanut: ''Katto, äijä, pesäs perrään.'' Tällä tavalla olen varjellut monta ihmistä pahalta, ja toivon, että kyläläiset muistaisivat minuakin. Nykyaika tahtoo kuitenkin olla kovin kiireinen ja välinpitämätön. Minusta ei enää ole isännille hyötyä eikä huvia. Menneet ovat ne ajat, jolloin Lempäälän isännät tällaisissa vanhanaikaisissa riihissä kuivattelivat viljaa ja tappoivat riihtä meikäläisten suosiollisella avustuksella. Nyt ovat riihet hävinneet ja isännät ajelevat leikkuupuimureilla eivätkä enää edes tunne minua. Sen vuoksi minä ja sukulaiseni olemmekin antaneet nämä ynnä monta muuta tietoa itsestämme ystävällemme Martti Haaviolle, joka on katsonut ne sen arvoiseksi, että on präntännyt ne kirjaansa Suomalaiset kodinhaltijat.''

Kuumasta riihestä lyhteet nostettiin viileän luuvan lattialle, jossa ne tapettiin varstoilla.

"Työ on ajan huvitus"

Ahti Eloranta kertoo: ''Entisaikaan ei ollut vapaa-ajanongelmia, sillä niin lapset kuin aikuisetkin olivat arkisin aina työssä. Riihellä lapset kantoivat lyhteitä ja pudottelivat niitä parsilta. Turhia asioita he eivät saaneet puhua työssä eivätkä edes silloin, kun oltiin kyläilemässä. Ruotasjärven rannalla asunut Pättiniemi sanoi tyttärelleen vielä silloin, kun tämä oli 65-vuotias: ''Oo ny flikka hiljaa, kun minä puhun!''

Eeva Anero
Piirros: Vappu Pispa

Muistikuvia Jallusta ja vähän muustakin

Jallun isä oli Tyrväältä Harsun talon komea liinaharjainen kantakirjaori nimeltään Poiju. Emä taasen oli ''se Kollasen vikuri tamma''. Isänsä puolelta Jallu peri hyvän vetohevosen ominaisuudet. Emän puolelta periytyi vireys ja lievä potkuherkkyys joka ilmeni parilla kynnettäessä jos toisen hevosen aisan nuppi kääntyessä kosketti kylkeen.

Jallu tuli maailmaan viimeisenä sotakesänä. Isä oli jo hyvissä ajoin pannut Kollaselta varsan tilaukseen, ja vuoden päästä eli opetettavaksi tulevana, kaupat lyötiin lukkoon. Niinpä eräänä syksyisenä sunnuntaiaamuna v -45 kävelin Kollaselle riimu kainalossa ja varsan hinta taskussa, toteuttamaan siviilielämäni ensimmäistä suurta tavoitetta, ostamaan omaa hevosta. En ollut aikaisemmin käynyt varsaa katsomassa sillä luotin isän asiantuntemukseen. Olin hieman pettynyt tulevan hevoseni ulkonäköön. Se oli vähäläntä mutta vankkarunkoinen, kaviot pystyt ja isot, tuuhea harja joka ei ollut liinaharja. Väri oli pikemminkin harmaa kuin ruskea. Se ehkä johtui myöhäisen laiduntamisen pölyisyydestä. Silloin en vielä aavistanut kuinka hyvän työhevosen vähäpätöisen näköisestä varsasta saisin yli 20 vuodeksi.

Kun kävelin varsa riimunvarressa Rämsöön kylän halki kohti kotia, tunsin omistajan ylpeyttä. Olihan sen hinta tienattu kovalla metsätyöllä vuoden aikana. Kolme päivää siviiliin päästyn jälkeen menin pokarin ja kirveen kanssa Suonolan Ahdin metsään paperipuun tekoon ja näin Suomen jälleenrakentaminen ja ''markkinatalous'' omalta osaltani lähti käyntiin.

Ruunavarsalleni keksin nimen sitä kotia talutellessani. Lanansillan metsän kohdalla oli huonohko siltarumpu. Varsani ei aikonut tulla siitä yli vaan pisti niin sanoakseni ''hanttiin'' ja jäi seisomaan jalat tanassa vaikka vedin niin että luulin jo riimun ratkeavan. Siinä sitten maanitellessani ja manatessanikin tuli sanoneeksi, – Olkoon nimesi vaikka Jallu kun olet niin itsepäinen –. Aikansa harkittuaan Jallu loikkasi komealla loikalla rummun yli ja sulassa sovussa tulimme loppumatkan. Minulla oli Jalmari-niminen eno, joka oli nuoruudessaan käynyt Amerikassakin, niin että Jallu hyvän työhevosen nimenä oli oikeastaan kunnianosoitus enolleni joka oli aikoinaan ahkera ja peräänantamaton mies.

Jallusta kehiteltiin sitten pikkuhiljaa työhevosta rauhallisesti opettaen ja rasitusta lisäten. Isälleni oli hevonen kaikki kaikessa. Ehkä se johtui siitä, että häneltä oli eri syistä kaksi hevosta kuollut. Isällä olikin päärooli Jallun kasvattamisessa ja -hemmottelemisessa. Isä kilpaili miniänsä kanssa siitä kumman taskusta useammin löytyi sokeria tai leipäpalaa hevosta varten. Vaikka isä oli jo ikämies, hän kävi usein lähityömaillani katsomassa etten vaan liikaa kuormita valakkaa niin kuin hän useimmiten Jallua nimitti.

Talousrakennuksen yhteyteen meillä ei rakennettu tallia erikseen, vaan Jallu sijoitettiin lehmien kanssa samaan tilaan niin, että sillä oli käytävän toisella puolella oma aidattu karsinansa, ja tehokkaalla ilmastoinnilla yritettiin pitää navettailma hevoselle sopivan viileänä. Jallun ollessa navettaaskareiden aikana ''pilttuussaan'', sieltä kuului joskus niin kova hirnahdus, että hemmottelijoiden oli pakko antaa jotain makupalaa. Kun isä tuli käymään navetalla, hänen sanansa tavallisesti olivat; – Taas ei ole muistettu höystää valakan silppua - ja niin pari kourallista kaurajauhoja siroteltiin ennestäänkin vahvan appeen päälle. Näistä ylimääräisistä energiaannoksista seurasikin, että parin kolmen vapaapäivän jälkeen navetan ulko-oven edustalla oli useasti ''tanssiesitys'' kun toisella kädellä riimusta pitäen talutin hevostani valjastettavaksi.

Pieneltä tilalta hevonen kerkisi myös naapurin käyttöön, koska kylässämme oli useita hevosettomia talouksia. Syyskynnöt pyrittiin tekemään parihevosilla jonkin naapurin kanssa vuorotellen. Kun traktorit yleistyivät, kynnöt ja raskaimmat vetotyöt suoritettiin koneilla. Rankin ajokausi Jallulle olikin talvi sillä maaseudulla osa-aikaviljelijän suurin tulolähde oli metsä. Parhaina miehuusvuosinani ei työtöntä aikaa ollut. Monesti hoitelin jonkun tilan puukaupat tien varsille niin, että urakoin sekä kaadon että ajon. Työ kesti näin samalla alueella kauemmin, muodostui vaihtelevammaksi ja hevonen sai huilata aina kaatopäivien ajan.

Jallu oli erittäin hyvä työhevonen, sitkeä ja voimakas. Ei liian raju metsässä, mutta meni vauhdilla pahastakin paikasta eikä se hellittänyt vetoaan vaikka vastus kasvoikin. Pyrin urakoimaan sellaisia tukinajoja joissa telausmatka oli lyhyt, koska se tuntui sopivan meille paremmin.

Talvet seurasivat toistaan lähes täystyöllisinä eikä niistä erikoista muistikuvaa jäänyt. Talvi v -56 oli kuitenkin poikkeus. Se oli paitsi sään puolesta, myös poliittisesti kova talvi sillä silloin oli yleislakko. Olin urakoinut Kollasen metsästä lähes 600 koivurungon hankkimisen tien varteen. Kyseessä oli faneerikoivukauppa jossa pisimmät tukit mitattiin aina 27 jalkaisiksi. Minulla ei vielä siihen aikaan ollut moottorisahaa. Sovimme Kollasen isännän kanssa kaatohommasta siten, että suuremmat puut kaadetaan yhteisesti justeerilla, pienemmät rungot kaataisin pokarilla.

Aloitin tukin kaadon jo syksyllä ennen Joulua. Minulla oli kaadettuna yli 100 runkoa ja odottelin mittamiestä voidakseni valmistella puut vielä ennen pyhiä. Ostajan mittamies sairastui kuitenkin flunssaan ja kaatamani puut jäivät syystalven lumien alle. Lopulta Kollanen sai mittamieheksi Narvassa asuvan metsäteknikko Jokisen joka lupautui hoitelemaan ko tehtävän koko tukinkaadon ajaksi. En yleensä tukintelauksessa käyttänyt kankea, tukkisakset riitti, mutta käynnissä olevalla savotalla oli pakko ottaa avuksi joskus rautakankikin kun joukossa oli 8 m mittaisia tyvitukkeja. Pahasta paikasta se oli Jallullekin raskas lasti, kun lyhyellä matkalla telasin tukit yhdellä reellä. Reiluna miehenä Jokinen sanoi joskus, - Näkyy sinulla olevan hyvä pokasaha, vedä pahassa paikassa oleva 27 jalkainen poikki keskeltä mutta tuo molemmat tukit tien varteen. - Joskus näin jouduin tekemäänkin ja työ edistyi vaikka talvi yltyi kovaksi. Helmikuun 6-10 päivien tienoilla oli 35 asteen pakkasia ja luntakin tuli, olen merkinnyt muistiin helmikuun 12 päivän jolloin lumimyrsky tukki tiet.

Kovan talven lisäksi yhteiskuntaa rasitti 1 päivänä maaliskuuta puhjennut yleislakko. Samaan aikaan alkoi myös maataloustuotteiden luovutuslakko joka haetutti separaattorit

ullakoilta ja alkoi maidon kotijalostus. Maatalouslakko tosin loppui jo 3.3. mutta yleislakko jatkoi aina 20.3. saakka. Lakon aikana oli kaupungeissa ollut jo mellakointia. Linja-autoliikenne lähti käyntiin mutta postin osalla oli häiriöitä muutaman päivän. Minä en ehtinyt olemaan lakossa vaan tein raskaan tukkisavottani loppuun lakon aikana. Sen jälkeen hakkailin koivujen latvat haloiksi, niitäkin tuli yli 100 kuutiota.

Näin kului aika edelleen. Vuodenaikojen mukaan Jallunkin työvaiheet vaihtuivat. Metsäajoja riitti, joskus oli hyvinkin tiivistahtinen talvi. Oli hevosella kevyenpääkin ajoa kun klävimme kylässä tai tupailloissa. Lapsille Jallun kyydissä olo oli erikoisen mieluisaa. Sillä kun oli tapana juosta kaikki ylämäet. Kirkkoreissuja ei hevosella tehty. Auto oli 25 kilometrin matkalla nopeampi ajoneuvo.

Tarinani loppuosan omistan vielä Jallulle. Sen lisäksi että sitä hemmoteltiin kotona, oli myöskin pari kesänaapuria joilla oli aina makupala hevoselle kun tämän laitumen ohi kulkivat. Eräänä heinäkuisena poutapäivänä mennessäni hakemaan Jallua metsälaitumelta, naapurissa oleva alle 10-vuotias kesävierastyttö seisoi puuveräjän päällä hevosen kaulasta roikkuen ja hokien; – Sinä olet ihana, sinä olet ihana –. Jallu seisoi silmät puoliummessa alahuuli lerpallaan sen näköisenä että oli juuri saanut makoisan sokeripalan.

Syyspuolella hevonen oli joskus lehmien kanssa samalla peltolaitumella. Se pysyi yleensä hyvin aidan takana. Myöhemmällä laidunkaudella kun lehmiä jo pidettiin navetassa yöt, Jallu olisi myös halunnut tulla suojaan. Se keksi sellaisen konstin, että hampaillaan irrotteli ja nosti ylös aitatolppia ja paimenaidan kaatuessa se korkealla askelella astui langan yli ja hirnui hetken kuluttua navetan ulko-oven edessä vaatimassa sisäänpääsyä.

Ei Jallua silti aituriksi voinut moittia vaikka se joskus löytyi kaurapellostakin. Peurat katkoivat öisin kulkiessaan paimenlankoja ja siitä oli hevosenkin helppo mennä luvattomalle alueelle. Kerran miesten poissaollessa Jallu pääsi kaurapeltoon. Kotona oleva naisväki lähti leivän ja riimun kanssa sitä kiinni ottamaan. Ensin annettiin leivänpala ja kun kiinniottaja yritti pujottaa riimua hevosen päähän, tämä käänsikin äkkiä toisen päänsä ja tätä vaihetta seurasi niin monta kertaa että Jallulle oli syötettävä koko leipä ennenkuin kiinniotto onnistui. Tämän jälkeen se tallusteli vilpittömän ja kylläisen näköisenä emäntänsä perässä liekaköyden päähän jossa korvat hörössä odotteli sokeripalaa jota kuulemma sillä kertaa ei annettu.

Yhtenä kesänä sattui tapaus joka on minulle vieläkin hämärä. Eräänä aamuna Jallun ilmoitettiin olevan meiltä runsaan kilometrin päässä olevan Salon pihassa. Ei tässä vielä mitään, mutta kun välissä oli puolenkilometrin levyinen melko syvä salmi se pani jo ihmettelemään. Jonkinlainen selitys voisi olla tällainen: Meille oli vuokrattuna naapurilta metsälaidun. Se oli rantapalsta joka melko jyrkästi vietti Suonojärven rantaan. Jallu oli sanottuna yönä tällä laitumella ja on todennäköisesti pelästynyt jotain, laukannut rantaan ja kovassa vauhdissa joutunut melko syvässä kohdassa veteen ja uinut salmen yli Salon puolelle. Lähdin hakemaan hevostani veneellä tarkoituksella tuoda se uittamalla myös takaisin, vaan siitä ei tullut mitään. Jallu ei suostunut tulemaan veteen vaikka Salon miehet yrityksiäni avustivat. Maita myöden "lampsittiin" samaa reittiä jota olimme tulleet silloin kun varsani Salon naapurista Kollaselta ostin.

Kaikki loppuu aikanaan. Niin tuli myös se päivä jona Jallun lähes neljännesvuosisadan pituinen palvelu ainoana hevosenani oli päättyvä. – En koskaan unohda sitä aikaista kesäaamua kun hain Jallun laitumelta. Oli tulossa kaunis poutapäivä jonka lintujen konsertti otti ilolla vastaan. Löysin Jallun vakiolepopaikaltaan nuoresta koivikosta jossa se makasi vielä aamukasteisessa ruohikossa. Isännän tulo aiheutti pienen tervetuliaishörötyksen. Annoin hevoselleni muutaman leipäpalan, pujotin sen vielä maatessa riimun päähän, nykäisin siitä vähän ja sanoin: – Lähdetääs –. Kankein jäsenin Jallu nousi ylös ja hiljalleen lähdettiin tien viertä kohti jossa karja-auto odotteli. Kuormauspaikka oli valittu niin että karjasilta voitiin asettaa mahdollisimman loivaan asentoon ettei viimeisessä ylämäessä vanhan uskollisen palvelijan kaviot enää lipsuisi.

Sinä päivänä ei Rauhamäen tilalta kuulunut vihellystä.

Toivo Teeri

Laatokan meri

Toki muistathan vielä Kalliovuoren ja ihanat kesäiset päivät ja siintävät seljät, saaret ja salmet, nehän ijäksi muistiin jäivät. Eihän häipyä voi kuva kaunein se mi silmien peilissä säihkyy, vaan sen rinnalta, kuvat mustuneet, elon virrassa sammuu ja väistyy. Ethän unohtaa voi sitä polkua kaitaa, joka vuorelta rantaan johti ja sinistä, suurta Laatokan merta, joka edessä kutsuen hohti. Muistathan veljeni, Aunuksen mies, tässä me leikimme lasna, piirsimme hiekkaan aakkosten alkeet, rannan valkamassa. Oppia tahdoimme emomme kieltä, palvoa kansamme juurta, tahdoimme silloin yhteen valaa Kalevan heimoa suurta. Kuulimme tuulissa Laatokan laajan viestejä tuovan meille, Inkerin immet, Äänisen aallot, kaikki ne kuuluvat teille. Lasna jo silloin, Laatokka äiti, sulle me vannoimme kerta, vankkana seisomme, valamme pitäen, suojaamme Laatokan merta. Vierivät vuodet kuin Laatokan laineet, leppeän lounaisen myötä, kaikuivat kellot, Valamon kellot, hurskasta pyhyyden työtä. Aakkoset hiekkaan piirretyt kerran, runsaan satonsa antoi. Aunuksen veljeni, samaan tahtiin, kunniaks' taakkansa kantoi. Laatokka meille oli kallis ja pyhä, sinne ain' matkamme johti, suuria aavoja, pyhiä paikkoja, lapsuuden rantoja kohti. Kuluivat päivät, vuodetkin vaihtui, piteni askeleet miehen, johtivat matkamme kannakselle, viitaten taistelun tiehen. Tiesimme, tunsimme, uhka on eessä, tuuli kun Kaakkoon kääntyi. Tunsi sen myöskin Laatokan meri, kun raivossaan myrskyyn vääntyi. Huusivat aallot, hurjina riehuin, tämä on Karjalan meri, puolesta sen käy Kalevan mies, nyt vuotakoon vainoojan veri. Lapsena vannotun valamme täyttäen, iskimme petoja vastaan, rakasta Laatokkaa puolustaen, niin kuin äiti lastaan. Ryöstivät, raastoivat heimomme meren, nuo arojen laumat suuret, mutta ei ijäksi, oikeus voittaa, siellä on kansamme juuret. Emme me enää, Aunuksen mies, meillä on harmajat hapset, mutta vielä se päivä kirkkaana koittaa ja sen näkee lastemme lapset. Kalliovuorelta, kapeeta polkua, laskevat Laatokan rantaan, piirtävät aakkoset, oppimme alkeet, auringon paahtamaan santaan. Koottu on silloin Kalevan kansa Äänisen rantoihin saakka. Vapaana laulaa Laatokan laineet, on poissa nyt vuossataan taakka.

Voitto Lyly

Tätä lukiessani nautin:

J.L. Runebergin novelli "Jouluilta luotsimajassa"

Kansallisrunoilijamme toimeliaasta elämästä on eräs puoli jäänyt hyvin monelle suomalaiselle (ja eritoten ruotsia taitamattomalle) tuntemattomaksi: Runeberg oli myös etevä novellikirjailija.

Maanantaisin ja perjantaisin ilmestyi jo 1830-luvulla Helsingissä 'Helsingfors Morgonblad'-niminen lehti. Alunperin sen nimenä oli ollut Tidningar i från Helsingfors, mutta koska nimi sen perustajan ja kustantajan J. C. Frenckellin, mielestä muistutti liiaksi Helsingfors Tidningar-lehteä, niin se vaihdettiin tuoksi jo yllämainituksi. Ja onnekseen kustantaja sai palkatuksi Johan Ludwig Runebergin lehtensä toimittajaksi. Myös Nervanderin oli määrä toimia toisena, mutta jonkun pienen erimielisyyden vuoksi hän jätti koko työn Runebergille. Sen puolenkymmenen vuoden ajan, jonka Runeberg toimitti lehteä, Lauantai-seuralla oli mahtava äänenkannattaja. Juuri Runebergin ansiosta hänen lehtensä oli julistaja, kuten aikoinaan Arwidssonin Åbo Morgonbladkin, muttei sentään niin kiihkeä eikä aivan samassa hengessäkään.

Runeberg astui lehden palvelukseen vuonna 1832. Runoilijan sanomalehtityössä tämä vuosi oli vailla vertaa, se nimittäin on muistamisen arvoinen koko lehdistömmekin historiassa, koska toimittajalla oli valtavasti tarmoa ja kirjallista merkittävyyttä. Myöhempänä Helsingin kautena tosin ote hieman heltisi, mutta kielitaitoinen ja älykäs *Fredrika Runeberg*, silloisen arkkipiispa Tengstömin veljentytär ja Suomen ensimmäinen varsinainen sanomalehtinainen, toimitti anonyymillä (nimettömänä) uutteruudellaan muutamiin vuosikertoihin enemmän painavaa luettavaa kuin hänen miehensä, yliopiston latinanprofessori ja runoilija.

Prof. Lauri Viljanen ihmetteli tutkimuksissaan jo kauan sitten sitä, ettei Runebergin journalistin urasta ole tehty sen enempää tutkielmia, vaikka hän Helsingfors Morgonbladissa suoritti isänmaallisessa ja kulttuurimielessä enemmän kuin esim. opettajana.

Sanomalehti pakotti Runebergin väsymättömään työhön. Hän ei puhunut lehdessään ainoastaan runoudesta, vaan hän sai aikaan melkoisen polemiikin Ruotsin kirjallisuudesta, hän käänsi ulkolaisten matkailijoiden kirjeitä sytyttääkseen suomalaisia ja esitti jäähyväisinään lehdelleen omalta uskonnolliset mielipiteensä "Vanhan puutarhurin kirjeissä". Joidenkin mietelmäsarjojen lisäksi hän esiintyi tienraivaajana myös uudella, novellin alalla. Fredrika Bremerin jälkeen ovat hänen kynästään lähtöisin ensimmäiset realistiset novellit. Kyllä Helsingin ja Turun lehdissä oli tuohonkin aikaan novelleja, mutta ne oli suomennettu saksan, ranskan, englannin tai venäjän kielistä. Siinä missä ns. fosforistit Ruotsissa kirjoittivat kovin romanttisia novellejaan (Hammarskiöld, Palmblad, Livijn jne) otti Runeberg käyttöön uuden realistisen tyylin. Smärre berättelser-nimisessä kokoelmassa kaikki kuusi novellia olivat sitä tyyliä. Neljään niistä hän otti aiheen kotiseudultaan. Kokoelma ilmestyi vuonna 1854, mutta nyt kuvaamani novellin Helsingfors Morgonblad julkaisi alkajaisvuosikerran viimeisessä numerossa, uuden vuoden aattona 1832. Sen nimi oli "En julkväll i en lotskoja - Jouluilta luotsimajassa". - - -

Novellin tapahtumapaikkana on aava meri ja yksinäinen luotsisaari jouluiltana. Saaren ainoan asumuksen luotsimajan hälisevät lapset toisaalta ja saman katon alla majailevat rauhalliset vuohet toisaalta luovat värikkään ja vastakohtia korostavan miljöön. Eräs olettamus onkin, että runoilija on pitänyt esikuvanaan Pietarsaaren edustalla sijaitsevaa Mässkäriä. On muuten hyvin kuvaavaa Runebergille, että hän kuudesta novellistaan kolmelle on valinnut meriaiheen, vaikkei hän sanan varsinaisessa mielessä olekaan meren runoilija. Tässä esittelemäni novellin lisäksi myös "Salakuljettajassa" ja "Odottavassa" ollaan tekemisissä jylhän meren kanssa. Runebergin lapsuus ja nuoruusikä merenrantakaupungissa sekä myöhemmät oleskelut ja retkeilyt merenrannikolla ovat olleet omiaan luomaan tämän novellin varsin uskottavan tunnelman. Runoilija on käyttänyt aiheena myös lempiharrastustaan, kun novellin alussa ollaan metsästysretkellä. Vähemmän tunnettua nykyään lieneekin se, että Johan Ludvig Runeberg oli nuoruusvuosinaan Samuli Kustaa Bergin tavoin voitokas urheilija ja harrasti myöhemmin hyvin innokkaasti juuri urheilukalastusta ja -metsästystä. Juuri eräällä tuollaisella retkellähän hänet yllätti tuo ankara halvaus, joka kesti peräti 14 vuotta, kunnes kuolema tuli vapauttajana.

Novelli "Jouluilta luotsimajassa" kuvaa harvoilla sivuillaan lyhyesti sanottuna sitä, kuinka luotsin 5-vuotias poika jouluyönä ajautuu avoimessa veneessä merelle yrittäessään seurata äitiään ja vanhempaa veljeään talon toisella veneellä. Viimeksi mainitut nimittäin ovat hälytyslaukauksen kuultuaan lähteneet luotsaamaan erästä laivaa myrskyssä. Perheen isä on poissa kotoa, koska hän on purjehtinut mantereelle menäkseen siellä joulukirkkoon. --- Kielloista huolimatta lapsi siis yrittää aikansa rannalla itkettyään seurata muita, mutta hänen ohjauksessaan vene ajautuu ulapoille tuntemattomille. Hyvät ihmiset löytävät puolikuolleen pojan ja kasvattavat hänet. Poika joutuu ulkomaille ja ryhtyy merimieheksi.

Kolmekymmentä vuotta on kulunut. Poika palaa sattumalta "ulkolaisena" merikapteenina ja viipyy paikkakunnalla ja osallistuu jopa metsästysretkeen kotisaarelleen, koska hän ei myrkyn vuoksi voi jatkaa mantereelle.

Myrskyssä tuo merikapteeni viihdyttää seuruetta, johon runoilijakin lukee itsensä kertojana, kertomalla miten hän noin 30 vuotta sitten muistaa olleensa myös kovassa myrskyssä, mutta silloin ypöyksin. Yleensä hän kyllä tietää aina paremmin minne hänen matkansa vie kuin mistä se tuo. Hämärästi hän muistaa myös, miten hänet oli jätetty kalliolle yksin ja kuinka innokkaasti hän olisi halunnut seurata niitä, jotka hänet noin olivat jättäneet.

Samalla kun hän noin kertoilee metsästystovereilleen, hän kuin piilotajuisesti ohjaakin aluksensa luotsisaaren poukamaan. Viivyteltyään asioillaan rannassa kapteenikin vihdoin astuu viimeisenä luotsitupaan. Parahiksi hän kuulee, kuinka mökin mummovanhus siellä muistelee erästä toista jouluiltaa. Yhtäkkiä kapteeni tajuaa vanhuksen kertovan ikään kuin jatkoa hänen omaan laivassa alkamaansa muistelukseen. Mies tuntee kertomuksesta heti itsensä ja todistaa mummolle, äidillensä, kuka hän on. Sen hän vahvistaa kaulassaan riippuvalla lasihelminauhalla; se oli ollut tuon kolmen vuosikymmenen takaisen aattoillan joululahja. Senhän vanhuskin on nimennyt kertomuksessaan.

Tietysti ulkomailta saapunut merikapteeni on eräs päähenkilö. Vanha luotsin vaimo, hänen oikea äitinsä, saa kyllä lukijan suurimman mielenkiinnon, niin mestarillisesti runoilija on hänet kuvannut. Vanhuksen piirteistä ja rypyistä

saattaa helposti lukea alituisen taistelun merta ja myrskyjä vastaan. Runeberg kuvaa hänet erittäin hyväsydämiseksi ja velvollisuudentuntoiseksi. Kun metsästysseurue jouluaattona tulee myrskystä mökin lämpimään, mummo on lukemassa virsikirjaansa. Vieraat nähdessään hän tempaa lasit nenältään, tuijottaa äkillisiä rauhan, joulurauhan häiritsijöitä, mutta tiukkaa sitten jo lempeämmin:

– Mitäs väkeä te olette, eikö teillä ole kotia eikä kontua jouluna, vai onko laivanne ja lastinne merenpohjassa?

Mutta tepäs ette olekaan ampuneet luotsinpyynnön merkiksi, totta vie, sitä te ette olekaan tehneet."

Näin sanoessaan mummo sylkäisee sormiinsa, niistää kynttilänliekin ja valaisee vielä tarkemmin tulijoiden kasvot. Pian hän kuitenkin alkaa hoputtaa miniäänsä, vanhimman poikansa vaimoa, laittamaan ruokaa ja lämmintä meren murjomille.

Metsästysseurueen, mummon ja miniän lisäksi tuvassa on vielä perheen jo mainittu vanhin poika ja tämän peräti viisi lasta. Heistä neljä pitää melkoista mekkalaa soittamalla savikukoilla, viides lapsi säestää heitä vielä rämisevällä puutorvella: Onhan jouluaattoilta keskellä merta ja säännöt eivät kuulu tähän riehakkaaseen ehtooseen! Lapset ovat lapsia, autiosaarellakin vaatimattomassa luotsimajassa. Taitavasti Runeberg kuvaa, miten isä vain polkaisee ja vaientaa siten lasten riehan.

On muistettava, että viivyteltyään ulkona kapteeni ehtii kuulla vain mummon kertomuksen lopun. Kaiken aikaa hänellä on kuitenkin ennen koetun tunne ja vaisto jostakin tutunomaisesta. Jonkin aikaa tupaa tutkailtuaan ja tuijoteltuaan sen esineitä hän tempaisee vaatteensa auki ja näyttää lasihelmiä, kun vanhuksen kertomus on päättynyt. Nyt seuraa novellin Suuri Silmänräpäys: Äitikin tuntee poikansa. Hän heittäytyy aikamiespoikansa syliin katsottuaan ensin helmiä ja vielä kerran poikaansa. Murheen syventämien ryppyjen alta paistaa taas kaiken sovittava ja silittävä aurinko.

Tunnelmat eri tilanteissa käyvät osuvasti ilmi itse kehyskertomuksesta. Tunteet ja tunneilmaisut Runeberg on sijoittanut sitä vastoin henkilöidensä puheenvuoroihin. Kun vanhus esimerkiksi esittää surullista tarinaansa, ei voi olla liikuttumatta, niin vaikuttava hänen vaikerruksensa on. Kun mummo on kuvannut kuinka hän koko yön huhuiltuaan ja etsittyään kaikki lähirannikot ja luodot ja palattuaan aamun sarastuksessa kotiinsa hän parahtaa itkuun purskahtaen:

– Aamunkoitteessa näin tyhjän paalun, jossa toinen veneemme oli ollut sidottuna. Venettä enkä poikaa nähnyt sen koommin. Vene oli meille kullan arvoinen, mutta poika oli minulle elämäänikin rakkaampi.

– Sitten taas kun vanhus on tunnistanut poikansa, runoilija antaa psykologisen hienovaraisesti tämän jatkaa ajatuskulkuaan 30 vuotta sitten tapahtuneesta onnettomuudesta:

– Jumala sinua siunatkoon, mutta oliko se nyt sinulle sopiva ilma ja kuka käski sinun yksin lähteä merelle. Mutta olinhan minäkin lammas, kun en sitonut sinua sängynjalkaan kiinni, niin olisit pysynyt kotona."

Sitten kun taakka on pudonnut hänen sydämeltään, hän ei voikaan olla huudahtamatta:

– Gud ske lov. Nu kan jag dö i lugn, och ingen skall fråga på min grav, vart jag gjort av mitt barn. Luojan kiitos, nyt voin kuolla rauhassa eikä kukaan tule kysymään haudallani, mihin olen pannut lapseni.

Tässä novellissa pilkahtelee myös paikka paikoin huumori, niin syvän tunteellinen kuin se onkin. Kun esimerkiksi kapteeni vielä myrskyssä ollessaan kertoo tarinansa, hän päätyy toteamukseen:

– Yhtä vähänhän minäkin tiedän kuin Adam. Onko minulla ollut vanhempia vai ei.

Siinä novellin kohdassa taas, jossa kapteeni ennen sisäänkuloaan on laukaissut aseensa ja mummo on taas luullut sitä tosi hädän merkiksi, vanhin poika toruu äitiään liiasta hätäilystä laukausten suhteen, joita "muori kuulee varmaan kuoltuaankin vaikka vain kärpänen kävelisi hänen haudallaan", mummo tokaisee napakasti:

– Håh, hå, alltid vilja de unga vara kloka; men jag är icke galen, icke heller född av galna föräldrar — hohhoijaa, aina ne nuoret haluavat olla niin viisaita, mutta minä en ole sentään hullu, en edes hullujen vanhempien lapsi."

Herkullisuudessaan novellin tyyli kohosikin tasolle, joka sai odottaa August Strindbergin aikoja, että sille olisi löytynyt vertaistaan saaristolaiskuvausta. Eihän Runebergiä minään proosatyylin mestarina pidetäkään, mutta näissä novelleissaan hän kyllä antaa parastaan suorasanaisen alalta. Vuoropuhelujakin hän käyttelee elävöittämään kertomuksen juonen etenemistä. Samoin hänen henkilö- ja maisemakuvauksensa on varsin reheviä.

Ivar A. Heikel on lausunut Runeberg-tutkielmassaan novellista "jouluilta luotsimajassa" muun muassa: "Kertomuksessa kaikki on hyvin motivoitua paitsi sitä seikkaa, että poika menehtymättä pakkaseen ja kylmänkosteaan ajelehtii niin kauas, etteivät ne, jotka hänet löysivät, saa selville hänen kotipaikkaansa. Mutta tälle puolustukseksi voidaan esittää, että sanomalehdet olivat siihen aikaan melko harvinaisia rahvaan keskuudessa ja nekin harvat, jotka ilmestyivät olivat uutisaiheistoltaan huonosti toimitettuja, sekä että pitäjien välinen yhdysliikenne ei ollut vielä kehittynyt. Että poika ilmaantuu takaisin ulkolaisena merikapteenina, täytyy ymmärtää niin, että hän nuorukaisvuosinaan karkasi esim. johonkin ruotsalaiseen tai norjalaiseen laivaan, ja niinmuodoin sai merimieskoulutuksensakin ulkomailla. Mutta sellaiset asiat eivät kiusaa: kaikki tuntuu niin yksinkertaiselta ja luonnolliselta."

Prof. Lauri Viljanen oli sitä mieltä, että Runebergin novelli "Jouluilta luotsimajassa" on "syvennetty ja havainnollistettu anekdootti, jonka runoilija on elävöittänyt vuoropuheilla. Tosin vanhuksen alati ja nopeasti vaihtelevassa tunteenilmauksessa on jotakin epäkansanomaista. Novellissa on ehkä sanomalehtivakuutusta, mutta joka tapauksessa se on itsenäinen ja voimakaspiirteinen."

Itse novellin sanoma legendaarisena on melkein uskonnollinen. Vanhuksen uskonnollisuus tulee usein esiin, jopa siinä kohdassa, jossa vanhus ivailee myrskystä sisään tulevia metsästäjiä:

- Kyllä pitää olla jäniksen valkoinen, kun pitää häntä itseään jouluyönä ajettaman.

Novelli päättyy myös hyvin hartaaseen kuvaan siitä, miten vanhus, joka vuosikaudet on palavasti rukoillut Jumalalta laiminlyöntejään anteeksi, saa kokea anteeksiannon ja rukoustensa toteutumisen, Runeberg päättääkin novellinsa "Jouluilta luotsimajassa kaiken tasoittavaan lauseeseen: "Vår överraskning kan man lätt föreställa sig; men den julkväll, som hotade att bli oss så ledsam, blev gladare än mången annan."

– Yllätyksemme on helppo kuvitella, mutta siitä jouluaattoillasta, josta uhkasi tulla meille niin tuskallinen, tulikin iloisempi kuin monesta muusta." (Käännös ei tee aina oikeutta alkuperäistekstille).

Jaakko Nurmesniemi

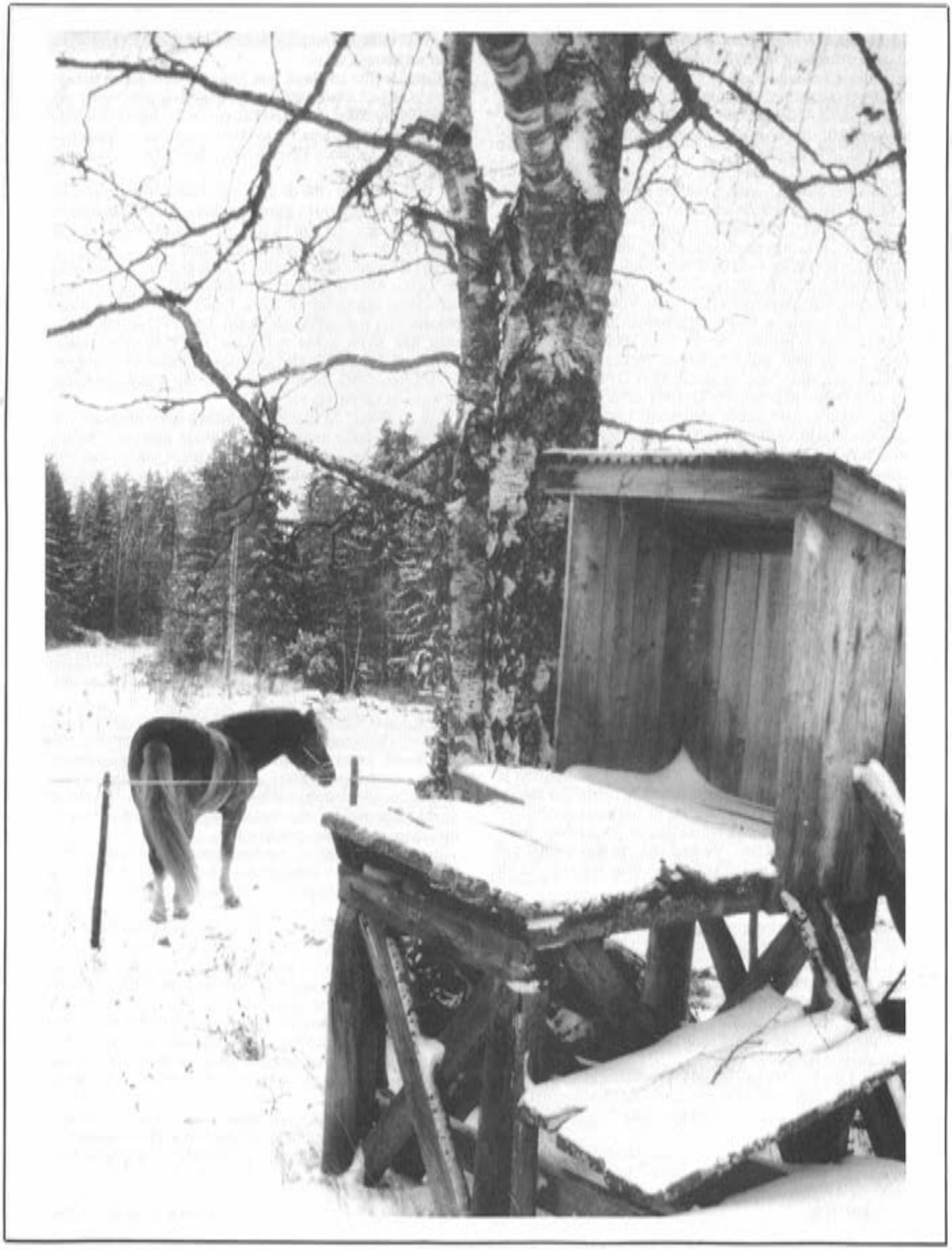

Jouluajatuksia

Joulu on sana, joka kaikissa herättää ajatuksia, tunteita ja muistoja. Joulua edeltävä aika aiheuttaa usein huolta ja paineita. Kaiken pitäisi olla kunnossa: koti, ruuat, lahjat ja suunnitelmat sukulaisvierailuista. Perheen äiti asettaa itselleen liian suuria vaatimuksia, mutta kaikkea ei tarvitse osata eikä jaksaa tehdä. Perheenjäsenille kuuluu myös oma osuutensa velvollisuuksista. Sitäpaitsi joulu tulee joka tapauksessa, vaikkei kaikki olisikaan valmista.

Tänä vuonna on raju työttömyys ja sen mukanaan tuomat taloudelliset huolet ovat lisänneet ahdistusta. Nämä ihmiset eivät ole viettäneet kulutusjuhlaa, vaan tehneet työtä elääkseen ja kouluttaakseen lapsensa. Eniten ajattelen nuoria, jotka ovat eri oppilaitoksissa ahkeroineet ja opiskelleet vuosia, valmistuen ammattiin ja nyt he eivät saa työtä. Miten he voivat uskoa huomiseen?

Mistä ahdinkoon joutuneet saavat toivon, uskalluksen ja yrittämisen halun? Onhan olemassa tuttu sanonta: ''Ilman toivoa, ei ole elämää. ''Moni hakee kaljabaarista tai omasta pullosta hetken ilon. Siitä useimmiten seuraa entistä suuremmat taloudelliset ongelmat ja ristiriidat ihmissuhteissa. Olisi hyvä, jos jokaisella olisi lähellä ihminen, jonka kanssa keskustella, mutta ei pidä takertua auttajaan, sillä jokaisen on elettävä oma elämänsä ja otettava siitä vastuu.

Unohdetaan edes vähäksi aikaa elämän huolet, sillä joulun sanoma on ilo. Sen saa ottaa todesta. Viime vuosina on tullut tavaksi tehdä kirkkoihin ja muuallekin seimirakennelmia. Sisällä Josef-isä seisoo sauva kädessä ja Maria-äiti istuu seimen ääressä, jossa on Jeesus-lapsi. Ulkopuolella on paimenia lampaineen ja härkineen, usein myös kolme Itämaan tietäjää lahjoineen. Katon yläpuolella loistaa suuri, kirkas tähti. Täydellinen joulukuvaelma, jonka jokainen aikuinen tuntee ja vanhempiensa kanssa kirkkoon tulevat lapset saavat nähdä ja muisto säilyy.

Seimen lapsi näyttää kovin pieneltä kaiken keskellä. Hänetkö unohdamme ja näemme vain ulkonaisen? Mieleeni muistuu joululaulu:

Me käymme joulun viettohon taas kuusin kynttilöin, puun vihreen oksat kiedomme, me hopein kultavöin, vaan muistammeko lapsen sen, mi taivaisen tuo kirkkauden.

On hyvä muistaa: Jumalan teot alkavat pienestä, silti niihin voi luottaa, myös omassa elämässämme.

Mirja Anttila

Arkiaskareita

Kuljen kylän kujasilla
riukuaidan rajaamilla
missä lehmänkellot kilkkaa
hiippaa kissa kiireen vilkkaa.

Haukkuu koira joka säällä
pojat tytöt mekko päällä
pihamaalla littaa juoksee
väliin rientää äidin luokse.

Äiti häärii navetassa
lehmiä käy juottamassa
taputellen lypsyn alkaa
-nostas ammu hiukan jalkaa.

Isä metsästä jo saapuu
kuorma sinne tänne vaappuu
Ruunan sitä vetäessä
tallin luokse rientäessä.

Riisuu isä Ruunan valjaat
noin on sillä kyljet paljaat
kaurat, heinät eteen heittää
hepan loimen alle peittää.

Näin on kaikki saatu kuntoon
ei pistä oka omaantuntoon
käy perhe pirttiin aterialle
ja kissat koirat lattialle.

Puhdetöitä illoin tehdään
äidin rukki lankaa kehrää
isä veistää kirvesvartta
mummu hahtuvia karstaa.

Puutöitä tekee pojat nuoret
he puusta poies veistää kuoret
ja tytöt lastukiehkuroista
nyt laittaa hiuksiin otsakiharoita.

Jo hiljeneepi yöhön ilta
hangelle piirtyy kelmeä kuunsilta
niin väsyneinä, rauhallista unta
taas sikeästi nukkuu luomakunta.

Sirkka Ulanen

Lempäälän suojeluskuntatalon vihkiäiset vuonna 1933. Sota-aikana rakennus oli koulutuskeskuksen pääpaikkana.

Sota-aika – haaste naisille

Suomalaisten luonne on nykyisin ollut usein keskustelun aiheena julkisilla forumeilla. On pidetty yksinomaan hyvänä asiana sitä, että jurottava, sisukas ''suomalais-ugrilainen'' luonteemme on sotien jälkeen vähitellen muuttunut avoimeksi ja seuralliseksi ''länsimaalaisuudeksi''. Mutta pystyisivätkö nykysuomalaiset niin mittavaan suoritukseen kuin sota-aikana pystyttiin? Puhumattakaan miesten aikaansaannoksista rintamalla sota-ajasta tuli haaste myös naisille. Esimerkkinä siitä, kuinka monipuoliseksi ja välttämättömäksi naisten työ saattoi muodostua yhdenkin kunnan alueella, kerrottakoon heidän toiminnastaan Lempäälässä talvi- ja jatkosodan aikana.

Työvelvollisuus ja talkoot

Sota-aikana olivat työvelvollisia kaikki 15-69-vuotiaat, jotka eivät olleet rintamalla. He tekivät työtä maatalouden ja teollisuuden palveluksessa, kävivät mottimetsässä ja lapioivat hiekkaa autoihin.

Varsinaisen työvelvollisuuden lisäksi osallistuttiin myös talkoisiin. Aamulehti kertoo, että vuonna 1942 tehtiin kaatuneiden, invalidien ja asepalveluksessa olevien miesten perheille 60 kuormaa rankoja, kesäkuussa hakattiin talkoissa 3000 m^3 polttopuita ja parkinkeruussa oli noin 500 henkeä.

Pienet vapaa-ajat käytettiin sukkien ja sormikkaiden tekoon. Töiden tulokset lähetettiin rintamalle tutuille ja tuntemattomille.

Työpalvelu

Usein sekoitetaan keskenään työvelvollisuus ja työpalvelu. Työpalvelu koski 17-25-vuotiaita naisia, ja se oli vapaaehtoista. Naisten työvalmiusliitto järjesti vuosina 1941-45 noin 20 leiriä, joihin osallistui keskimäärin 20 naista. Työpalveluleiri kesti 6 kk. Tänä aikana työtytöille opetettiin kotitaloutta, maataloutta ja lastenhoitoa. Osan ajasta he palvelivat työkodeissa.

Anna-Liisa Heikinheimo on kertonut, että ensimmäinen työpalveluleiri perustettiin Pirkkalaan Haikan kartanoon. Tämän toiminta-alueeseen kuului myös Lempäälä. Työtytöillä oli yhtenäiset asut, punaruutuiset puuvillapuvut. Heistä saatiin kipeästi tarvittavaa työvoimaa maatalouteen ja varattomiin työläisperheisiin.

Arkipäivää maatalossa

Sota-aikana maa tarvitsi jokaisen ihmisen ja hänen työpanoksensa. Maataloissa emännät joutuivat suorittamaan myös

rintamalla olevien miesten työt. Näistä ajoista on kertonut Kuljun Rautian emäntä Helvi Koskinen:

''Sitä ei usko kukaan kuinka vaikeeta se sota-aika oli. Pienten lasten kanssa piti täällä taistella puolivalmiissa, kylmässä talossa, ja monien luovutusten kans, niitten kans vasta vaikeeta oli. Aina vaan tuli määräyksiä, että niin ja niin paljon lihaa ja heiniä ja sitä ja tätä. Lempäälän asemalle saakka niitä piti viedä kansanhuollolle luovutettavaks. Kun meillä oli niitä hevosia mokomia niin kamalan paljon, niin tuli minun nimelläni ajomääräys, että piti tukkimettään mennä. Mihinkä mä täältä menin, kun pieniä mukuloita oli pirtti puolellaan. Ja sitten tultiin kuulusteleen, että mistä johtuu semmonen laiminlyönti. Poliisi Toivonen tuli kyseleen, semmonen vanha poliisi.

Oli siinä homma, kun niitä hevosia hoiti, aamun illoin kävi ruokkimassa. Minä olin ihan yksistäni täällä, ei mulla ketään apuihmisiä ollu. Ja ne lehmät sitte vielä, 8-9 lehmää. Aina oli vähän sikojakin ja lampaita ja kanoja. Mistäs sitä lihaakaan olis saatu, jollei sikoja olis ollu. Se oli sitä sen ajan taloutta, kun kaikkia piti olla.

Lempäälässä oli semmonen mummu, joka teki mulle voikukanjuurista kahvinkorviketta. Mulla oli rukiita, ja minä annoin niitä sille. Se oli siisti mummu, se tekikin siistiä. Ne oli semmosiksi kivoiks neliöiks kuivattuja. Sitte hernettä ja ruista lisättiin. Siitä tuli hyvää korviketta. Siirappia tehtiin sokerijuurikkaasta, sitä viljeltiin keittiökasvimaassa sen verran, että siirappia saatiin. Lisäks viljeltiin porkkanoita ja punajuuria ja kurkkua. Kyllä maatalossa kaikki itteltä saatiin.

Vaatetta sai ostaa vaatetuskortilla pisteillä. Mutta jos jossain kaupassa oli jotain myytävää, niin koska täältä sinne kerkis. Kaikki oli aina loppu, kun jotain vaatetta meni hakeen.

Tulihan ne peltotyötkin jollain lailla räävittyä. Kun tuolla Lempäälässä kävi koulutuskeskuksessa ruinaamassa, niin sieltä voi jonkin hantin saada, joka ei osannu edes hevosta valjastaa. Minä kyllä osasin. Se oli sitten surkeeta, kun sinne työvoimalautakunnan toimistoon joutu meneen, kun siellä nirvosteltiin, että vai olette te miehen puutteessa. Oikein ilkeetti monta kertaa ja poruutti, kun kotio tuli, kun niin valtavat työt olis ollu tehtävä, ja millä niitä nainen yksin tekee, nuori, pienten lasten kanssa vielä.''

Sodanaikainen koulutuskeskuksen kenttäkeittiö. Piipun oikealla puolella Impi Ilus.

Lottien toimintaa

Lotta Svärd-järjestön toiminnan päämäärä oli alkuperäisten sääntöjen mukaan suojeluskunnan työn tukeminen, mutta talvisodan puhjetessa oli lottatyö alettu jo ymmärtää koko puolustusvoimat käsittävänä tukitoimintana. Lottien työ oli yhtä tärkeää rintamalla kuin kotialueellakin.

Lotat ansaitsivat aluksi muun muassa tilapäiskanttiineita pitämällä.

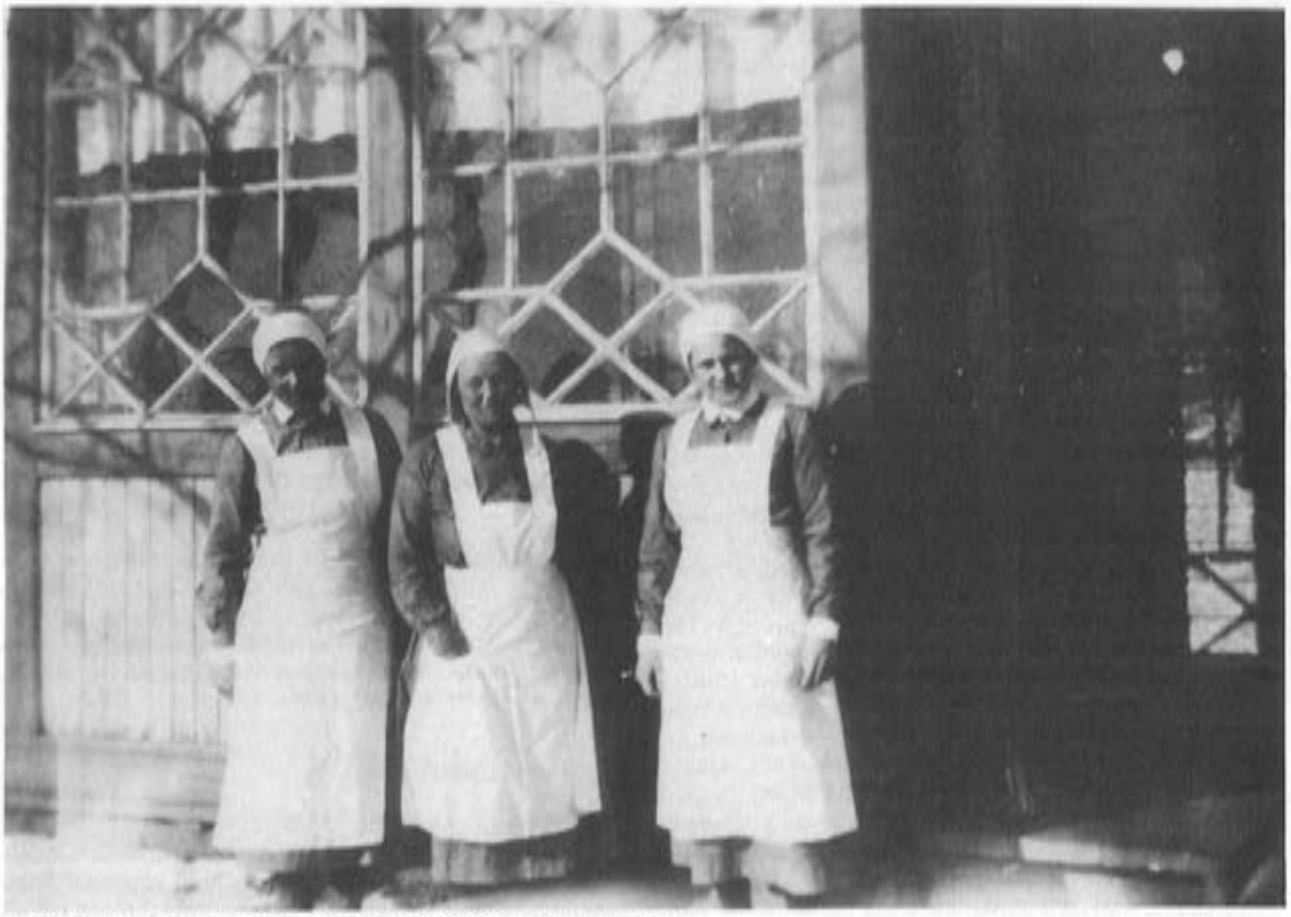

Myöhemmin perustettiin Lotta-kahvila keskelle kirkonkylää.

Lempäälän suojeluskunta perustettiin Hakkarin salissa 11.10.1917 venäläisen upseerin majaillessa viereisessä huoneessa. Pian sen jälkeen muodostettiin naisosasto, joka vuonna 1921 muutettiin Lotta-Svärd yhdistyksen Pohjois-Hämeen piirin Lempäälän paikallisosastoksi.

Koulutuskeskus

Hyvin organisoituna järjestönä lotat saivat koko maassa tehtäväkseen jo YH:n aikana joukkojen muonituksen ja varusteiden täydentämisen. Lempäälänkin lotat mukautuivat pian syntyneeseen tilanteeseen huoltaen paitsi kokoontumispaikan miehet, myös pataljoonan vahvuisen koulutuskeskuksen, joka myöhemmin perustettiin keskustaan, Lempoisiin. Koulutuskeskuksen pääpaikka oli suojeluskuntatalo eli nykyinen Manttaalitalo, jonka yläkerrassa kolme lottaa ompeli päätoimisesti varusteita, alakerrassa oli kanslia, keittiö ja majoitustiloja. Myös koulut ja nuorisoseurantalo olivat käytössä.

Koulutuskeskuksen yhteydessä oli kaksi sairastupaa. Ne sijaitsivat Halkolassa ja Maakalassa, jälkimmäiseen oli sijoitettu eristyspotilaat. Sotilasjunissa äkillisesti sairastuneita varten oli myös Uotin parantolaan perustettu sairastupa. Lääkärin apulaisina työskenteli sairastuvilla sekä 6 kuukauden kurssin käyneitä lottasairaanhoitajia että 2 viikon kurssin suorittaneita lääkintälottia.

Kaksi Almaa leipoi sodan aikana Suomisen leipomossa armeijalle leipää kaikkina arkipäivinä.

Toipilaskoti

Talvisodan aikana sairaaloiden täyttyessä lottien Lempäälän paikallisosaston puheenjohtaja Impi *Ilus* ehdotti Pohjois-Hämeen piirin puheenjohtajalle, tohtori Eva *Tulenheimolle*, että he pyytäisivät konsuli Rosa *Salmelinin* omistamaa, tyhjillään olevaa Lopen kartanon päärakennusta sotainvalidien toipilaskodiksi. Rosa Salmelin luovuttikin vuoden 1940 alussa rakennuksen Vapaussodan Invalidien Liitolle toistaiseksi toipilaskotina käytettäväksi.

Lopen toipilaskodin johtajana oli aluksi Helsingistä tullut

lotta Ann-Mari Jägerskjöld, jonka työtä jatkoi lempäläinen lotta Ellen Ilus. Hän oli toiminut alusta lähtien emäntänä kodissa. Invalideja sijoitettiin sinne kerralla 10-15 lepäämään ja toipumaan. Heistä oli tilapäisesti huolehtimassa komennuksen mukaan muonitus-, varus- ja lääkintälottia.

Leivontaa armeijalle

Suunniteltaessa sota-ajan taloushuoltoa todettiin, että kenttäarmeijan varustaminen leivällä oli kysymys, joka piti tarkasti hoitaa. Kaupunkien leipomot saattaisivat joutua pitkäksikin aikaa ilman sähköä tai tulla pommitetuiksi ja siten toimintakyvyttömiksi. Heräsi ajatus, että leivänleivonta saatettaisiin antaa maaseudun naisten tehtäväksi taloissa ja pienissä leipomoissa. Lempäälä oli eräs niistä kunnista, joissa tehtiin lottien kanssa leivänhankintasopimus kenttäarmeijalle. Aamuyöstä leivontapäivinä Impi Ilus vei hevosella jauhot sekä taloihin että Suomisen leipomoon, jossa leivät myös pakattiin ja armeijan miehet hakivat ne. Mainittakoon, että Hämeessä leivottiin päivittäin 40 tonnia näkkileipää puolustusvoimille.

Lotat järjestivät myös luovutetuilta alueilta evakuoiduille ihmisille ja karjalle ruokaa matkan aikana.

Siirtoväen auttamista ja muita toimia

Helvi *Koskinen* muistelee, kuinka hän erään toisen lotan kanssa hiihti tai käveli 10 kilometrin matkan Lempoisiin karjaa lypsämään evakkojunien pysähtyessä Lempäälän asemalle. Linja-autot kun eivät siihen aikaan kulkeneet.

Edellä selostettuihin toimintamuotoihin liittyvä paperisota kuului myös lottien tehtäviin, samoin viestityöt ja ilmavalvonta, jota hoidettiin kirkon tapulissa.

Talvisodan päätyttyä alkoi siirtoväen asuttaminen. Tilojen muodostamiseksi perustettiin raivausleirejä, joilla työskenteli lottia siirtoväen apuna. Tästä toiminnasta kertoo Esteri *Linnansaari:* "Rosa Salmelin omisti Lempäälässä Kuljun ja Lopen kartanot, jälkimmäisen hän luovutti melkein kokonaan siirtoväelle. Tervajärven maastoon muodostettiin suuri raivausleiri. Lotat tekivät siellä niin pitkiä päiviä, etteivät ehtineet kotiinsa yöksi, vaan nukkuivat metsässä havujen päällä manttelit peittoinaan. Lopen kartanosta muodostettiin siirtoväelle seitsemän suurta tilaa."

Pikkulotat keräsivät vadelmanlehtiä teeksi ja marjoja sekä toimittivat Kipinä-nimistä lehteä rintamalle lähetettäväksi. Teollisuuden raaka-aineeksi he valuttivat pihkaa puista. Kasvatustyö tapahtui uskonnollis-isänmaallisessa hengessä. Erityistä huomiota kiinnitettiin päivittäisen elämän hyvään käyttäytymiseen. Pikku-lottien puheenjohtaja oli *Laina Hahtosalmi.*

Varat toimintaansa Lempäälän lotat olivat saaneet rauhan aikana pääasiassa perinteisillä keräysmuodoilla, kuten myyjäisillä, joiden tuotteet valmistettiin ompeluilloissa ja kutomalla jatkuvasti mattoja mm. Lopen ns. kummituskamarissa. Lisäksi pidettiin tilapäiskanttiineita ja -ruokaloita yleisötilaisuuksissa. Liiketoiminta sai vakinaisemmankin muodon, kun lotat alkoivat pitää Lempoisissa Lottakahvilaa.

Kukaan ei ihannoinut sotaa, mutta kun se tuli, olivat lotat valmiit tekemään mittavan työn puolustuslaitoksemme tukitehtävissä. Ilman heidän apuaan olisimme tuskin voineet viime sodassa säilyttää itsenäisyyttämme ja siihen liittyviä kansalaisvapauksia. Hellittämättömästä työstään isänmaan hyväksi ja erinomaisesta moraalistaan lotat ovatkin saaneet puolustusvoimiemme johdolta ja sotilailta täyden tunnustuksen. Nykyisenä eduntavoittelun aikana on vaikea ymmärtää, että jotkut olivat valmiit epäitsekkäästi ja ilman palkkaa tekemään valtavan työmäärän yhteiseksi hyväksi.

Eeva Anero

1930-luvun loppupuolella järjestettiin lottakursseja Lempäälässäkin, kuva noin v. 1937.

Heikki Fabian Nieminen ja Maria Nieminen räätälinliikkeessään Vaihmalan kylässä K. J. Wallinin talossa 1920- luvulla.

Ajankuvia vuodelta 1926

Erilaisissa keskustelu- tai haastattelutilanteissa saatetaan pyytää jotakin henkilöä kuvailemaan miten maailma, suomalainen elämänmeno, hänen kotiseutunsa tai jokin muu asia on muuttunut hänen aikanaan. Jos tuollainen pyyntö sattuisi omalle kohdalleni niin saattaisi olla, että tulisi tahtomattaan antaneeksi väärää tai epätarkkaa tietoa, puhuneeksi asian vierestä tai ei osaisi yht'äkkiä sanoa oikein mitään. Välttääkseni edellä mainittuja karikoita, olen eri lähteistä kerännyt ajankuvia syntymävuodeltani 1926. Niiden perusteella voi sitten lukijani tehdä omat johtopäätöksensä eri asioiden suhteen.

Vuonna 1926 elettiin suhteellisen rauhallista aikaa. Ensimmäisen maailmansodan päättymisestä oli kulunut jo kahdeksan vuotta. Toki pieniä riidan ja tappelun aiheita riitti tuollekin vuodelle.

Vuonna 1926 syntyneistä henkilöitä on ennen muita mainittava Englannin kuningatar Elisabet II ja Ranskan entinen presidentti Valéry Giscard d' Estainin. Taiteen saralla maineeseen nousseita on tuona vuonna syntyneiden joukossa useita: esimerkiksi Marilyn Monroe, Jerry Lewis, Maunu Kurkvaara, Eugen Terttula, Matti Ranin, Veikko Sinisalo, Martti Katajisto, Timo Sarpaneva ja Anita Välkki. Suomalaista urheilijoista mainittakoon Veikko Karvonen, Heikki Hasu ja Elis Ask. Suomalaisen politiikan tekijöiksi tulleita on molemmilta laidoilta. Esimerkiksi kelvannevat Georg C. Ehrnroot ja Taisto Sinisalo.

Naiset kaikkialla maailmassa itkivät, kun uransa huipulla oleva palavasilmäinen elokuvatähti Rudolph Valentino kuoli 31-vuotiaana. Myös suomalaisenlyriikan suuri mestari Eino Leino siirtyi pois tästä ajasta. Vuoden 1926 tapahtumista maailmalla voidaan luetella vaikkapa seuraavat:

– Lontoossa oli ensimmäinen julkinen TV-esitys.

– Ryhmä ranskalaisia kultaseppiä osti osan Venäjän kruununjalokiviä n. 600000 punnalla. Kalleuksien joukossa oli Katariina II kruunu.

– Kaksi eri miehistöä pyrki ensimmäisenä lentämään pohjoisnavan yli. Ensimmäisinä palasivat lennoltaan amerikkalaiset Byrd ja Bennet. Norjalaisen Amundsenin oli tyydyttävä hopeatilaan kolme päivää myöhemmin.

– Hitler piti puoluekokouksen Weimarissa, jossa hän otti vastaan 5000 miehen ohimarssin. Tällöin hän ensi kerran tervehti marssijoita ojentamalla kätensä eteen.

– Italiasta tuli diktatuuri, kun Benito Mussolinin fasistinen puolue päätti uudesta puolueasetuksesta, joka merkiksi muiden puolueiden lakkauttamista. Mussoliniä vastaan tehtiin kolme murhayritystä.

– Japanissa nousi valtaistuimelle 25-vuotias keisari Hirohito.

– Puolassa marsalkka Joseph Pilsudski marssi joukkoineen Varsovaan ja kaappasi vallan.

– Kansainliiton yleiskokous hyväksyi Saksan täysivaltaiseksi jäseneksi Kansainliittoon.

– Frankfurter Zeitungissa julkaistiin Leninin kirje, joka on päivätty 25. joulukuuta 1922. Lenin ennustaa tässä kirjeessä, että Trotskin ja Stalinin välille syntyy valtataistelu.

Itsenäinen Suomi 9-vuotias

Siirtykäämme sitten oman maamme tilanteeseen ja tapahtumiin.

Vuonna 1926 Suomen väkiluku oli 3558220. Lähes kolme miljoonaa henkilöä asui maaseudulla. Kaupunkeja oli 38. Suurimmat kaupungit olivat Helsinki 215829 asukasta, Turku 61664, Tampere 52394 ja Viipuri 48988. Maataloudessa toimi yli miljoona henkeä, teollisuudessa ja käsityössä n. 174000 sekä kaupan, liikenteen ja julkisen toiminnan aloilla yhteensä v. 150000. Odotettavissa oleva elinikä miehillä 50,7 ja naisilla 55,1 vuotta.

Tasavallan presidenttinä oli Lauri Kristian Relander, joka suorittamiensa valtiovierailujen johdosta sai kansalta "Reissu Lassen" nimen. Tämän nimen hän sai, vaikkei hän käynyt-kään Japanissa, Australiassa, Singaporessa, Moskovassa eikä Washingtonissa. Hallituksena oli alkuvuodesta Kyösti Kallion II hallitus, mutta joulukuussa se vaihtui Väinö Tannerin sosialidemokraattiseen hallitukseen, jossa apulaissosiaaliministerinä oli nainen, Suomen ensimmäinen naisministeri Miina Sillanpää.

Oy Suomen Yleisradio aloitti toimintansa syyskuussa. Toiminnassa oli ollut useita pieniä paikallisradioita, joiden kuuluvuusalueen säde oli noin 20 km. Helsingin radioasemalle Santahaminassa valmistui uusi radiomasto. Sen korkeus oli 102 m ja se oli Suomen korkein. Markus-sedän lastentunnit alkoivat. Radiolupia oli vuoden lopussa n. 10000.

Itsenäisen Suomen armeijaa kehitettiin voimakkaasti. Sotaväen päällikkönä toimi kenraalimajuri Aarne Sihvo. Palvelusaika miehistölle oli 1 vuosi sekä upseereille ja aliupseereille 1 v. 3 kk. Alokas mallia -26 oli monitaitoinen rauhan puolustaja. Maanpuolustuskysymystä pohdittaessa esitettiin toteamuksena, että hyökkääjä voi tulla vain idästä. V. 1926 syntyneet pojat muodostivat aikanaan itsenäisen Suomen nuorimman ikäluokan, joka kutsuntojen kautta on lähtenyt isänmaataan puolustamaan. Nämä pojat olivat silloin pääasiassa 17-vuotiaita.

Suomalaisten intoa rahapeleihin kokeiltiin, kun järjestettiin ensimmäiset viralliset raha-arpajaiset. Finanssilaitoksen tiloissa järjestetty arvonta syyskuun 9. päivänä kesti yhtämittaisesti 14 tuntia. Päävoiton 200000 mk voittanut arpa oli myyty Viipurissa.

Stockmanin uusi tavaratalo avattiin Helsingissä. Tavaratalo oli Suomessa ennen näkemättömän nykyaikainen ja monipuolinen.

Liikenne laajeni, nopeutui ja monipuolistui. Rekisteröityjä autoja oli vuoden alussa yli 12000. Ajokulttuuri oli kuitenkin vielä verrattain nuorta. Uusi liikennelaki tuli voimaan ja se loi perustan alan tulevalle lainsäädännölle. Rattijuopoille säädettiin rangaistukseksi enintään 1 v. vankeutta. Mercedes-urheiluautoilla huristeltiin 124 km/h. Kilpa-autojen nopeusennätys oli tuolloin 245 km/h. Aero aloitti säännöllisen lentoliikenteen Helsingistä Turun kautta Tukholmaan. Matka suoritettiin 3-moottorisella Junkers G-24 vesitasolla, johon mahtui 10 matkustajaa ja 2200 kg kuormaa. Lentonopeus oli 150 km/h. Lentoasema sijaitsi Katajanokalla. Ilmavoimilla oli lentokenttä ja merilentoasema Santahaminassa. Junaliikenteestä mainittakoon, että myös vuonna 1926 kokeiltiin jarruttomalla junalla tuloa Helsingin asemalle. Seuraukset olivat samanlaiset kuin joitakin aikoja sitten: veturi meni läpi seinän asemahalliin. Kukaan ei onnettomuudessa kuollut.

Kaikkialle ja kaikkiin kansalaispiireihin vaikuttanut asia oli tuolloin kieltolaki. Se oli tullut voimaan v. 1919. Sen voimassaoloaikana oli tuohon mennessä keksitty monet keinot sen kiertämiseksi. Poliisien tehtävä lain valvonnassa osoittautui erittäin hankalaksi. He järjestivät tiesulkuja piikkimattoineen kuljetusten kiinni saamiseksi. Poliisien ja trokareiden väliset tulitaistelut olivat normaalia elämänmenoa. Mitä taasen tulee kuljetustapoihin ja -astioihin, niin trokarien mielikuvitus tuntui suorastaan ehtymättömälle. Tuomioistuimissa käsiteltäviin juttuihin oli erittäin vaikeata saada todistajia. Salakuljetuksen laajuutta kuvaa se, että tammi-elokuussa takavarikoitiin pirtua 266476 l eli keskimäärin lähes 1000 l päivässä. Tämä siitäkin huolimatta, että talvi 1926 oli erittäin kylmä ja salakuljetus pääsi vauhtiin vasta toukokuussa meren vapautuessa jäistä.

Elokuva- ja näyttämötaide elivät voimakkaan kehityksen kautta. Tampereen Työväen Teatteri juhli 25-vuotista taivaltaan. Tulenkantajien nuoreen kirjailijaryhmään kuuluivat mm. Katri Vala, Elina Vaara, Mika Waltari, Yrjö Jylhä, Toivo Pekkanen ja Pentti Haanpää. Muotitanssit vaihtuivat. One step ja two step syrjäyttivät suurimmissa kaupungeissa polkan ja jenkan. Tangoa taivuteltiin antaumuksella. Orkesteri Dallapé soitti usein yleisradion suorissa lähetyksissä ja siitä tuli käsite koko maassa.

Urheilu oli tuolloin vielä verrattain nuori harrastus. Ensimmäisistä olympiakisoista oli kulunut vasta 30 vuotta ja SVUL oli perustettu 20 vuotta sitten. Hyvä menestys olympiakisoissa takasi sen, että kehitys ja innostus kulkivat vauhdikkaasti eteenpäin. Urheiluareenoiden suurin tähti oli Paavo Nurmi. Hänen saavuttamansa menestys ja maailmanennätykset kuuluivat myös vuoteen 1926. Lahdessa Salpausselällä pidettiin Kansainvälisen hiihtoliiton ns. kongressikisat, jotka myöhemmin saivat MM-kisojen arvon. Suomalaisten menestys oli erinomainen. 30 km:llä Matti Raivio, Martti Lappalainen ja Veli Saarinen saivat kolmoisvoiton ja 50 km:llä tuli kaksoisvoitto Raivion sekä Lappalaisen ansiosta. Eri puolilla maailmaa keskusteltiin aiheesta: "Sopiiko urheilu naisille?" Naisurheiluun liittyvänä tapauksena on mainittava, että ensimmäinen nainen ylitti uiden Englannin kanaalin. Lueteltakoon muutamia yleisurheilun voimassa olleita maailman- ja Suomen ennätyksiä tuolta vuodelta.

100 m	ME	10,4	SE	10,8
1500 m		3,51,0		3,52,6
10000 m		30,06,2		30,06,2
korkeus		204		190
keihäs		66,62		66,10

Markan arvo v:n 1992 markkoina oli 1,30. Eräitä hintoja tuolta vuodelta: kirjeen postimaksu 1,50 mk, paahtamaton kahvi 24,96 mk/kg (paahtaminen ja jauhaminen suoritettiin kotona), vehnäjauhot 6,58 mk/kg, voi 37,07 mk/kg, naudanlihapaisti 13,25 mk/kg, kananmunat n. 19 mk/kg, perunat 2,81 mk/kg ja sokeri 9,49 mk/kg.

Pieni, hiljainen maalaispitäjä Lempäälä

Miten sitten olivat asiat täällä Lempäälässä v. 1926. Lempäälä oli pieni rauhallinen maalaispitäjä. Lempäälän asukasluku oli 5154. Kuusi vuotta myöhemmin eli v. 1932 asukasluku pieneni noin 500 hengellä, kun kunnan eteläosat liitettiin Viialaan.

Kunnanvaltuustoon kuului 17 jäsentä. Valtuuston puheenjohtajana toimi alkuvuodesta ratamestari Alfred Alava. Kun Alava muutti pois paikkakunnalta, tuli valtuuston johtoon

Pitkäsillan rantamaisemaa Valhmalassa.

agronomi Otto Kingelin. Varapuheenjohtajana oli seppä Berdt Puro. Kunnallislautakunnan esimiehenä oli maanviljelijä Nils Palander ja varaesimiehenä Yrjö Nuoritalo. Valtuusto kokoontui vuoden aikana 5 kertaa ja kunnallislautakunta 9 kertaa.

Kunnantalona oli Kiiliäisen tilan entinen päärakennus Valkeakoskentiellä vastapäätä nykyistä Manttaalitaloa. Kunta oli sen ostanut joulukuussa 1916 Suomalainen Nuija -nimiseltä yhdistykseltä. Kunnantalolla olivat kunnantoimiston ja kokoustilojen lisäksi kirjasto sekä kunnankirjurin, sairaanhoitajan kätilön ja vahtimestarin asunnot.

Kunnantoimiston hoitajana oli kunnankirjuri V. E. Rantavaara. Toimisto oli avoinna kuntalaisille tiistaisin ja perjantaisin kello 10-2 ip. Näinä aikoina oli myöskin kunnallislautakunnan esimies kuntalaisten tavattavana. Esimies toimi rahastonhoitajana ja raha-asiat sekä kirjanpito hoidettiin täsmällisesti vain toimistoaikana. Kunnankirjasto oli avoinna sunnuntaisin keskipäivällä ja keskiviikkoisin illalla noin kaksi tuntia kumpanakin päivänä. Kirjaston hoitajana toimi kunnankirjuri V. E. Rantavaara. Kirjastoon kuului 1062 teosta ja lainaajia oli 353 henkilöä.

Lempäälässä toimi v. 1926 kymmenen kansakoulua. Vakinaisia opettajia oli näissä yhteensä 18 ja oppilaita 516. Monen opettajan ura muodostui täällä pitkäaikaiseksi ja siten vaikutuksiltaan merkitykselliseksi. Tällaisina pitkäaikaisina opettajina mainittakoon O. S. Havas, Amanda Havas, Alma Rankala, Katri Rydman, Suoma Kulku, Anna Tuisku, Saima Linnavuori, Alma Karlsson, Kelmi Kuusisto, Helmi Äyränne, Maikki Valanne, K. E. Korkeala ja Saimi Lumio.

Terveydenhoitolautakuntaa ei kunnassa ollut, vaan sen tehtäviä hoiti kunnallislautakunta. Kunnalla ei ollut vakinaista kunnanlääkäriä eikä sitä ainakaan toistaiseksi katsottu välttämättömäksi Tampereen läheisyyden ja hyvien kulkuyhteyksin vuoksi. Kunnalla oli sopimus tri Suoma af Hällströmin kanssa vastaanotosta Lempäälässä joka keskiviikkona kello 4-6 ip. sekä jokaisen kuukauden ensimmäisenä sunnuntaina, jolloin lääkäri kävi myös tarkastamassa Kunnalliskodin ja Lastenkodin hoidokit. Kiertävän sairaanhoitajan toimeen tuli lokakuun alusta lähtien Anna Koskinen. Kätilönä oli Olga Kärkkäinen.

Raittiuslautakuntaan kuului 7 jäsentä. Heidän lisäkseen oli 13 vapaaehtoista raittiudenvalvojaa. Ammattientarkastajana oli Akseli Pohja. Hänen tarkastuksensa alaisia toimipaikkoja oli seuraavasti: sepänliikkeitä 5, kelloseppiä 1, nahkurinliikkeitä 3, jalkineliikkeitä 7, räätälinliikkeitä 3, puusepänliikkeitä 5, leipureita 5, sähkövoimalaitoksia 1, ajoliikkeitä 1, turvepehkuhienonnuskoneita 2, puunjalostuslaitoksia, raami- ja sirkkelisahoja 23, maanviljelystiloja, joissa voimakoneita 73, metsätyöliikkeitä 3, järvenlaskutyö 1, kauppaliikkeitä 14, kahvilaliikkeitä 2 ja puhelinkeskusasemia 2.

Kunnan tulot olivat 1391840 mk ja menot 1342632 mk.

Lempäälän kanavan maisemia v. 1926.

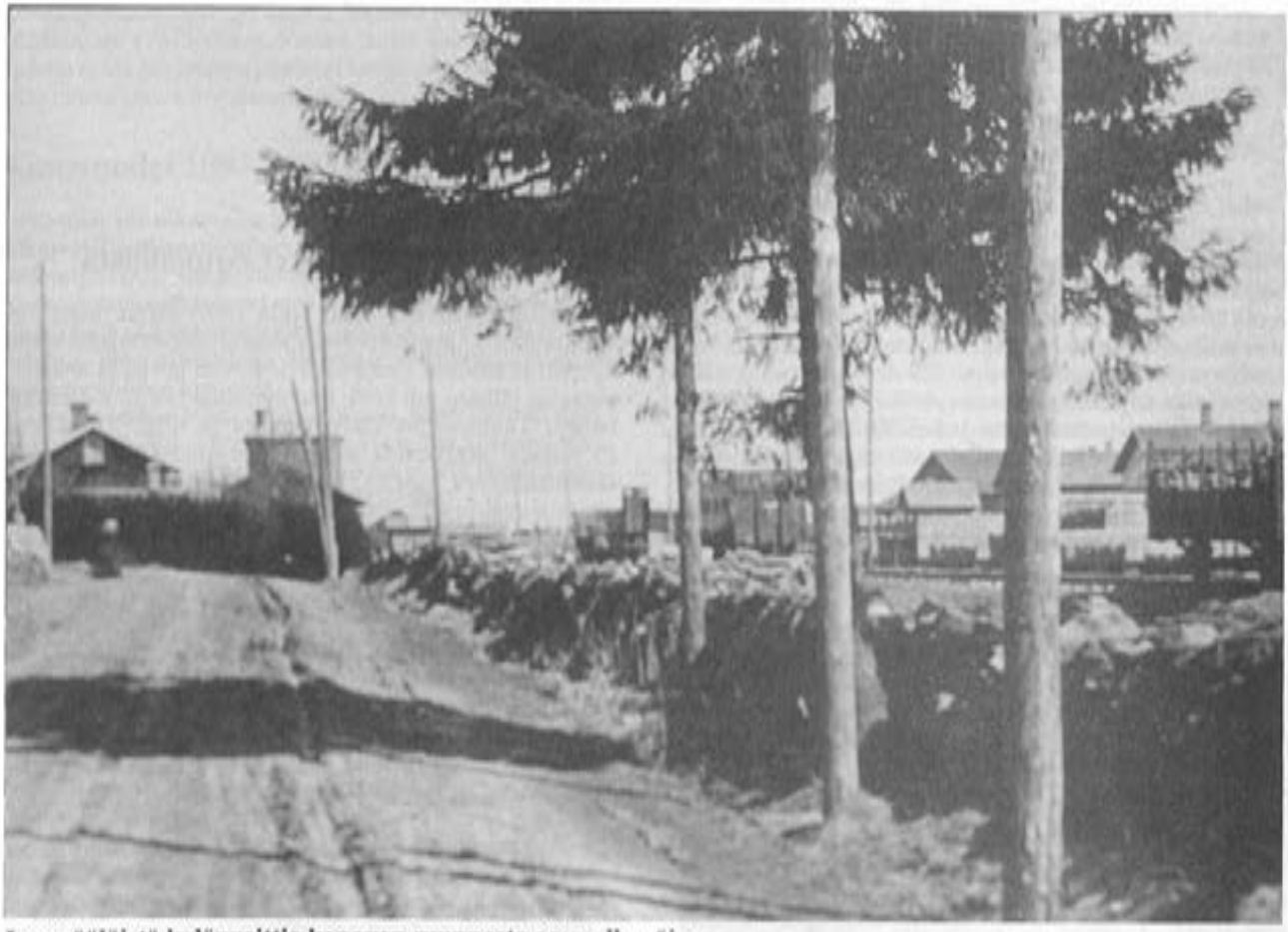

Lempääläistä kylänraittia kanavan suunnasta asemalle päin.

Veroäyri oli 7 mk. Äyrejä kertyi 113167. Tutkijalautakunta alensi 2791 äyriä. Taksoituksella perittiin veroja 772632.

Seurakunnan kirkkoherrana oli rovasti Johannes Korhonen, kappalaisena pastori Onni Eerikäinen ja kanttorina Väinö Tapio.

Järjestyksen valvontaa hoitivat nimismies Emil Himbergin johdolla konstaapelit Arvo Anttila ja Juho Toivonen. Kieltolaki ja siitä johtuvat rikkomukset aiheuttivat täälläkin paljon ylimääräistä toimintaa. Poliisiputka sijaitsi kunnantalon pihassa.

Lempäälän kylpylä (Uoti) aloitti toimintansa heinäkuussa 1926. Näin oli saanut alkunsa edelleen jatkuva ja kautta maan huomiota saanut vesihoitotoiminta.

Rautatie oli paljon käytetty ja keskeinen liikennemuoto. Lempäälässä pysähtyi kumpaankin suuntaan 9 henkilöjunaa. Näistä kolme junaparia oli sekajunia, joissa oli sekä henkilö- että tavaravaunuja. Aamun sekajunissa kuljetettiin Tampereelle myös maitoa. Maito lastattiin vaunuihin erityisellä maitolaiturilla, joka sijaitsi ratapihan itäpuolella nykyisestä rautatiesillasta etelään. Tästä veturi nouti vaunut mukaan junaan. Lempääläisille oli tullut tavaksi kokoontua asemalle kello 8 ip. Helsingistä saapuvan henkilöjunan tuloaikaan. Lempäälän asemapäällikkönä oli Ossian Ikonen. Muuta henkilökuntaa asemalla oli noin 15 henkeä.

Mutkainen maantie johti Tampereelta Rukkamäen, Kuljun ja Moision kautta Hakkarin seisakkeelle, jossa oli vartioitu ylikäytävä (nykyisessä kielenkäytössä tasoristeys). Nykyisen Museoraitin kohdalta mentiin puusiltaa yli Kuokkalan kosken. Eskolan kaupan ja Ollilan talon kohdalla oli tiessä aivan suorakulmainen mutka. Rypynmäen mutkien kautta tultiin kirkolle. Hyvärisen ja Voiman kauppojen kohdalta toinen tie kääntyi rautatien ylikäytävän kautta kohti Valkeakoskea ja toinen jatkoi kanavan yli etelään. Rautatien ylittävää siltaa ei vielä ollut. v. 1926 tehtiin kunnanvaltuustolle aloite rautatiesillan rakentamiseksi. Vaikka moottoriajoneuvoliikenteen vilkkaudesta ei ollut tietoakaan, muodostui ylikäytävän käyttö hankalaksi. Se sijaitsi ratapihan kohdalla ja pitkän tavarajunan seisoessa asemalla jouduttiin ylikäytävällä odottamaan joskus pitkäänkin. Rautatiesillan rakentaminen toteutui muun tieoikaisun yhteydessä v. 1932.

Myös kanavan liikenne oli verrattain hiljaista. Kanavan karöörinä oli neiti Majken Björkbom.

Yhdistysten harrastustoimintaa eri aloilla oli maaseudun oloihin nähden kohtalaisesti, mutta mistään poikkeuksellisesta vilkkaudesta ei voida puhua. Tämän yhdistystoiminnan keskipisteinä olivat nuorisoseuran-, työväen- ja seurakunnantalo. Suojeluskunnalla ei viellä tuolloin ollut omaa taloa. Palokuntaa ei vielä ollut kirkonkylässä. Sen perustamisen aika tuli vasta v. 1928.

Tällaisia olivat siis ajan kuvat vuodelta 1926. Paljon tärkeitä asioita jäi kuitenkin mainitsematta ja paljon toisarvoista tuli mainittua. Ehkä kuitenkin tuli palautetuksi mieliin jotakin menneistä ajoista.

Pekka Toivonen

Ahtaita aikoja

Pohjoismaissa on ollut ajoittain luonnonkatastrofeja, jolloin poikkeuksellisen kylmä ilmavirtaus on aiheuttanut sekasorron. 125 vuotta sitten Suomessa taisteltiin suurten nälkävuosien tuomaa puutetta vastaan: 1867 tuli miltei täydellinen kato, ja jo sitä ennen oli ollut useita huonoja vuosia. Keväällä 1868 ei ollut tarpeeksi siementä kylvöön ja sitäpaitsi kesästä tuli liian kuiva, joten kurjuus jatkui. Kulkutaudit levisivät ympäri maan tuhoten nällän heikentämiä suomalaisia laumoittain. Valtio sai lopulta kauppahuone Rotschildilta edullisen lainan, mutta silloin viljan hinta oli jo huikea, sillä koko Pohjois- ja Keski-Eurooppa kärsi huonosta sadosta.

Juno Strömberg: "Sotien jälkeisenä pula-aikana ostin säkkikankaisen kylpytakin, jonka tekstit peitin kauniilla koruompeluilla."

Nälkävuosien muistoja Lempäälästä

Syyskuun 3. päivää vasten yöllä 1867 ankara halla vei Lempäälässä suuren osan viljasta, mikä ei ollut ehtinyt tuleentua kylmän ja sateisen kesän vuoksi. Kovan talven ja ankaran puutteen jälkeen tuli kesä, mutta hätätila jatkui. Kunta otti lainoja Tampereelta Yhdyspankista ja tilasi ''Korkialta Esivallalta'' 400 mattoa jauhoja lainaksi ja 1000 mk lainaksi sairaiden hoitoa varten. Yksityiset talolliset yrittivät auttaa alustalaisiaan mahdollisuuksiensa mukaan, ja kunnan esimies Knut Palander teki palkatta valtavan työn kuntalaisten hyväksi.

Viena Aaltio on kertonut, että hänen isoisällään Johan Kustaa Richterillä oli Sotavallan lisäksi tiloja muuallakin, muun muassa hänellä oli Huittisissa Härkälä-niminen tila. Sieltä tuotiin kahdellatoista hevosella viljaa Sotavaltaan, myös sen torppareille ja itsellisille.

Kunnallislautakunta päätti 12.11.1867 ruveta leivottamaan hätäleipiä, joissa oli ruis-, kaura- ja herneenvarsijauhoja. Tehtävän otti aluksi suorittaakseen Juho Ollila Kuokkalasta, mutta kun hän oli ottanut Lempoisten kanavan hätäaputyömaan sairaalan taloonsa, jatkoi Lastusten kartanon omistaja, metsänhoitaja Ernst Kingelin hätäleipien leivottamista. Viljat hän jauhatti omistamassaan Konkankosken myllyssä.

Eila Ollila on kertonut perimätietoina seuraavaa: ''Ollilan salissa oli nälkävuosina sairaala, jota kutsuttiin ruttosairaalaksi. Punatautia ja lavantautia se todellisuudessa oli. Hoitajat levittivät sairaiden alle lattialle puhtaita olkia ja keittivät heille muuripadassa jatkuvasti vettä ja kalalientä. Siitä sitten kauhottiin. Ruisvellikin olisi monelle ollut liian vahvaa ruokaa. Silloin oli niin kylmä, että monet järvet olivat lähes pohjia myöten jäässä, mutta Kuokkalan koskesta saatiin aina kalaa.

12-13-vuotias Kalle Ollila kävi joka aamu katsomassa, oliko ruumiita. Jos oli, niin hän vei ne leikkaushuoneelle, jossa vielä tarkastettiin, oliko varmasti kuollut. Sairaalassa oli myös valtion puolesta yksi hoitaja. Talonväki asui silloin pakarirakennuksessa.

Valtio järjesti hätäruoka- ja käsityökursseja sekä hätäaputöitä. Ollilassakin oli kivenhakkuukurssit. Meidän pihassa on vieläkin silloin hakattuja kiviä esimerkiksi portinpylväinä.

Kun nälkävuodet olivat ohi, pappi sanoi kirkossa, että pitäisi istuttaa kiitospuita nälkävuosien päättymisen johdosta. Seppä K. A. Koskisen sisarkin, Taava Eriksson nimeltään, kävi kaivamassa Sarapistonlammen tai rutakon läheltä koivuntaimia ja istutti niitä Kuokkalan kosken rannalle.''

Varsinaisesta sairaanhoidosta ei kuvatunlaisten sairaaloiden yhteydessä voitane puhua. Jos pätevä hoitaja saatiin, sairastui hän usein samoihin tauteihin. Ja lääketiede oli sitä luokkaa, että jos nainen sairastui korvatulehdukseen, hänen korvaansa ripoteltiin kananlantaa, jos mies sairastui, niin kukonlantaa.

Ihmisiä vaivaavan nälän ja tautien lisäksi karjaan levisi pernarutto (anthrax), joka vähensi Lempäälässä karjan määrää vuoden aikana 300:lla eläimellä.

Nälkävuoden 1867-68 aikana Suomen asukasluku laski 1824200:sta 1727500:aan. Vaikka tämän kaltaisia koettelemuksia ei ole sen jälkeen jouduttu kestämään, on pulavuosia ollut monta kertaa myöhemminkin.

Katovuodet 1892, 1893 ja 1899

1880-luku oli ollut taloudellista nousukautta. Vielä 1890 jatkuivat Tampereella suuret rakennuspuuhat, jotka nielivät paljon työväkeä maaseudulta ja antoivat runsaasti ansioita. Korkeasuhdannetta seuraa aina laskusuhdanne. Rahan puute alkoi käydä yhä ilmeisemmäksi, ja vuodet 1891-1893 olivat todellisia liikepulien aikoja. Monien lempäälläistenkin ansiotyöt kaupungissa loppuivat.

Samaan aikaan sattui vielä katovuosi. Kesä 1892 oli sateinen ja kylmä. Vilja ei monin paikoin ehtinyt tuleentua lainkaan. Lempäälässä saatiin heikko sato, mutta Pohjois-Suomessa syötiin pettuleipää talvella 1892-1893.

Valtiolta elokuussa 1892 ostettujen ulkomaisten siemenrukiiden itävyys oli heikko, joten vuoden 1893 satokaan ei ollut hyvä.

Kesä 1899 oli taas sateinen sekä kylmä ja viljan vei monin paikoin halla. Vaikka ruis esim. täällä Pohjois-Hämeessä korjattiin, siitä tuli niin huonoja leipiä, että ne putoilivat vartailta alas lattialle. Kautta maan kerättiin eri alueiden hätää kärsiville avustusta.

Kohtalokkaita aikoja 1900-luvulla

Tämän vuosisadan pulakausista on minulle kertonut Esteri Linnansaari: ''Nykyisin puhutaan lamasta, mutta mitään pulaa ei silti ole. Eräästäkin perheestä oli viety kolme täytekakkua samana päivänä roskiin. Ja vaatteita on kaatopaikoilla vaikka millä mitalla. Todellinen pulavuosi oli esimerkiksi vuonna 1918. Silloin syötiin monissa perheissä vain silakan suolavettä ja perunoita. Kesällä loppuivat perunatkin. Leipää tehtiin muun muassa jauhoista, jäkälistä ja kaurankaunoista. Vaikka kaurankaunat oli jauhettu, ne pistelivät kurkkua.

Leipäkortit olivat suuria rullia, mutta niillä ei tehnyt mitään, kun niillä ei saanut mitään.

Vaatteiden suhteen oltiin ennen aina nuukia, mutta pula-aikoina varsinkin. Jauhosäkit säästettiin pahojen päivien varalle ja niistä tehtiin lakanoita ja vaatteita. Koska niissä oli usein suurilla mustilla kirjaimilla tekstit, ne yritettiin kovalla vaivalla poistaa. Varsinkin amerikkalaisissa säkeissä oli kirjoitus lujassa. Teksti kasteltiin, ja päälle ripoteltiin Puritas-nimistä pesuainetta yöksi. Seuraavana päivänä oli vuorossa juuriharjaksittely ja keittäminen. Kaikki eivät kerinneet tai halunneet suorittaa tällaisia toimenpiteitä, niinpä eräänkin vaimon ahterin päällä luki: Herkku Granular.

Toinen pulakausi oli 1930-luvun alussa. Silloin kulki miehiä ympäri maata työnhaussa ja lapsia ruokaa pyytelemässä.

Vajaat kymmenen vuotta sen jälkeen alkoi sota. Sen aikana ja jälkeen oli niin vaikeita aikoja, että nykyajan perheenemännillä taitaisi tulla suru puseroon, ennen kuin saisivat kaikki sujuman latusiaan myöden.''

Hyvinvoinnin ennennäkemättömän suuri lisääntyminen äskeisenä korkeasuhdanteen aikana synnytti harhaluulon, että kasvu jatkuu ikuisesti. Nyt näemme laman, mutta vieläkään emme usko, että puhdas ilma, vesi, ruoka ja muut perustarpeet saattavat tulevaisuudessa olla kyseenalaisia.

Eeva Anero

Lähteet: Suomen historia (Weilin & Göös), E. A. Aaltio: Lempäälän kunnallishistoria 1866-1966, haastattelut

Vanha puukantinen raamattuni

Katsoin tv:stä Turun Tuomiokirkon suomenkielisen raamatun 350-vuotisjuhlajumalanpalveluksen. Siinä tuomiorovasti Paarma kantoi ensimmäistä arvokasta teosta juhlakulkueessa.

Tämä sai minut ottamaan esille omani, tosin ei vuosiltaan niin vanhan, mutta juhlallisen ja arvokkaan puukantisen, nahkasidoksisen raamattuni. Vuosien saatossa se on kärsinyt selkäsidoksistaan, mutta sisällöltään se on sama ja kielellisesti helpommin luettava. Joka toinen sivu on Dorén kuvittama. Teksti on selvää ja palstajakokin kuvapiirroksin erotettu. Ennen varsinaista raamatun tekstiä on 53 sivua rekisteriä ja myös lukujen ja kuvien rekisteri. Myös on vuorokausien, kuukausien ja vuoden järjestelmä. On myös pituusmittojen järjestelmä kuten: kyynärästä, joka on aikuisen miehen kyynärpäästä pisimmän sormen päähän asti. Vakomittaan luettiin 300 kyynärää niin, että 60 vakomittaa teki Ruotsin peninkulman. Sabbatin matka luullaan olleen 15 vakomittaa, joka on 1/4 osa penikulmaa ja jota nyt sanotaan virstaksi.

Museoissa näkee, että raamattu on pöydällä sille varatulla telineellä. Se on ymmärrettävää, sillä niin suuri ja painava teos on vaikea käsitellä lukiessa. Kirjani painaa 6 kg.

Mietin myös, miten suuri hankinta se on ollut aikoinaan? En osaa kuvitella, millä sen ajan ihmiset ovat saaneet sellaisen teoksen omakseen? Rahaakin oli vähän? Ei niitä varmaan ole ollut noin vain kaupassa myytävänä? Onko se tarvinnut tilata etukäteen ja millä se on sitten maksettu?

Ainakin se antaa kuvan, mikä on ollut sen ajan ihmisen arvostus Jumalan sanaa kohtaan. Sen ajan isännät ja emännät eivät osanneet niinkään puhua ajatuksiaan jälkipolvilleen, mutta kun heillä oli osoittaa Pyhä Raamattu perinnöksi, siinä oli väärentämätön ja tosi ohje elämän matkalle. Siksi se piti perheeseen hankkia. Usein se sitten meni perintönä vanhemmalle lapselle tai usein myös pojalle. Nämä vanhat raamatut ovat kuvallisia, olisiko siksi, että lukutaito oli heikko, niin kuva inspiroi ottamaan selvää myös tekstistä?

Mahdoton on arvioida sitä kehitystä ja siunausta mikä on suomenkielisen raamatun mukana kansallemme avautunut. Usein se jäi virsikirjan ohella ainoaksi kirjaksi, mutta sitä luetummaksi ja tutummaksi voiman antajaksi.

Esteri Linnansaari

Jouluna leikittiinkin

Läpi yhdentyvän Euroopan on viriämässä leikin aalto, jossa toisaalta tuttua, perinteistä ja paikallista, toisaalta uutta ja ennenkokematonta leikkiperinnettä ollaan elvyttämässä niin tutkimuksissa kuin käytännössä. Kyse on laajasta kulttuurinalasta, joka liittyy muihin ilmiöihin, kuten Euroopan yhdentymiseen tai kulttuurin jälkimoderniin tilaan.

Ns. suomalaisten joululeikkien taustaa

Suuret juhlat toivat vaihtelua entisajan ihmisten varsin harmaaseen arkeen. Jokainen yritti viettää juhlaa niin hyvin kuin varat sallivat, ihmeitähän ne eivät sallineet.

Valon juhlana, jouluna, nokisen ja mustuneen savupirtinkin seinät ja katto koetettiin muuttaa päreristikoilla vaaleiksi. Köyhyys piti huolen siitä, ettei joulua tuolloin tarvinnut moittia kaupalliseksi. Ei ollut ruuan runsautta eikä lahjojen antamista. Pääasiallisina joulunviettotapoina oli joulusauna ja kirkossa käynti sekä useissa taloissa hiljainen oleileminen pirtissä rauhallisina lepopäivinä, jolloin tehtiin vain välttämättömät työt.

Toisissa taloissa taas joulun viettoon kuuluivat monenlaiset, jo pakanuudenkin ajoilta periisin olevat joululeikit. Jouluaattoiltana painiskeltiin ja toussuttiin tuvan lattialle tuoduilla oljilla tai leikittiin sellaisia notkeusleikkejä kuin esim. Kukon kengitys, Kiisken onkiminen, Vaarin kalamatka, Avaimen potkaisu, Saappaan paiskaaminen, Harakan ampuminen ja Ämmän taakka. Voimia taas koeteltiin sellaisissa leikeissä kuin Rangan nosto, Kannon vääntäminen, Suolan punnitus, Niskanuoran veto, Väkikapulan veto ja Kissanhännän veto. Tällöin oltiin vain oman väen kesken.

Varsinaiset kylän yhteiset joululeikki-illat alkoivat tapaninpäivästä ja kestivät loppiaiseen tai Nuutin päivään saakka, joka on 1700-luvulta lähtien ollut 13. tammikuuta. Kokoonnuttiin vuoron perään eri taloihin. Länsi-Suomessa on talon puolesta tarjottu vieraille kestitystäkin. Joululeikkitilaisuuksiin saattoi saapua oudosti pukeutuneita jouluämmiä, jouluneitejä ja joulupörröjä.

Pirtissä oli myös eläinhahmoja, kuten joulukurki ja joulupukki. Nämä olivat vuoden pimeimmän ajan juhlaan liittyvien pakanuuden aikaisten henkiolentojen edustajia.

Yhteisissä joululeikkitilaisuuksissa leikittiin samoja notkeus- ja voimainkoetusleikkejä kuin aattona oman väen keskuudessa ja niiden lisäksi monenlaisia laulu- ja seuraleikkejä.

Leikkien alkuperän tutkiminen ja niiden isyyden määrittäminen on vaikeata. Varmaa on, että monet leikit, joita on pidetty suomalaisina joululeikkeinä, ovat yleisiä myös muissa maissa. Tällainen on muun muassa Paistin syöminen. Siinä ''paisti'' istuu tuolilla keskellä lattiaa sidotuin silmin. Muut alkavat käsillään kosketella häntä eli syödä paistia. Paisti häätää heitä olkipatukalla, jos hän onnistuu jotakuta lyömään, tulee tästä uusi paisti. Tämä leikki on tunnettu mm. Kreikassa jo ajanlaskumme alussa. Se liittyy eri puolilla Eurooppaa hedelmällisyyden käsitepiiriin.

Skandinavialais-virolais-suomalaista perinnettä edustaa mm. Suutarin silmän puhkaiseminen. Passin lyöminen tunnetaan ainakin Virossa ja Liettuassa.

Uudempiin tapakerrostumiin kuuluu keskiajan kirkollisista mysteerinäytelmistä periytyvä tiernapoikien esiintyminen ja meille hyvin myöhään Keski-Euroopasta kulkeutunut ihmishahmoisen, lahjoja tuovan joulupukin vierailu.

"Lystisunnuntai"

Meillä Suomessa on elvytetty leikkiperinnettä jo useana vuonna. Mannerheimin Lastensuojeluliiton toimesta on marraskuun lopulla vietetty lapsille ja muille leikkimielisille tarkoitettua ''lystisunnuntaita''. Vaikka leikkejä yritetäänkin nykyisin opettaa myös aikuisille, ovat lattiatason leikit kuitenkin pääasiassa lasten. Missä on lapsia, siellä vietetään leikin kulta-aikaa.

Eeva Anero

JOULULEIKKEJÄ HÄMEESTÄ

NISKANUORAN VETO:
KUMPIKIN KISKOO OMAAN SUUNTAANSA POISPÄIN RAJAVIIVALTA

SUUTARIN SILMÄN PUHKAISEMINEN:
VASEMMAN PUOLEINEN YRITTÄÄ PUHKAISTA, OIKEAN PUOLEINEN ESTÄÄ

SELÄN OIKAISEMINEN ELI SUOLOJEN PUNNITSEMINEN: KUMARRUS ETEENPÄIN JA PARI PUNNITAAN.

KARHUNKOINA:
SISÄPUOLISET JALAT VASTAKKAIN JA SIITÄ VAAN KAVERI YMPÄRI

HARAKAN PYSSY:
LATTIALLA SELÄLLÄÄN OLEVA AMPUU AVUSTAJAN NOIN SYLEN PÄÄHÄN ITSESTÄÄN

TUKIN NOSTO:
TOISEN MAATESSA KANKEANA LATTIALLA OTAT TÄMÄN JALAT JALKOJESI VÄLIIN JA NOSTAT HÄNET SEISOMAAN IKÄÄNKUIN TUKIN PYSTYYN

Luojan kartano

Salot aavat, joita ma samoilin,
polut riistan polkemat siellä.
Kylät kaukaiset minä unhoitin,
olin sisimmän kaipuuni tiellä.

Olen syntynyt tänne, metsien mies,
oli tähdet näin säätäneet kerran
ja tänne ma kuolenkin, kuka ties,
sen määrää taas käsi Herran.

Olen kasvanut siellä miss' ihmiset muut,
mutta tänne mun kaipuuni palaa.
On rakkaimmat ystävät salojen puut,
siks' luonto mun luoksensa halaa.

Ken tuntenut metsän on lähellään,
ken kuullut on kuinka se puhuu,
ken lumon sen nähnyt on silmillään,
sille puut nuo kuiskien huhuu.

Sinä kuuntele sointuja lammen veen
miten kauniisti sulle ne soi
ja hongat jalot nuo kumpareen
ikiurkuina noin huminoi.

Näet lähteen tuolla mi pulppuaa
maa sydämen nesteet tuoden.
Puro pieni sen vettä nyt kuljettaa
jalon kristallihohteen luoden.

Tämä kartano suuri ja ihmeellinen,
kun on puistoa puiston takaa.
Se on Luojan luoma, ihminen
se sulle suurinta jakaa.

Se kartano mulle on kirkkoni pyhä,
se on puhtaimman uskoni luonut.
Sen suuruuden edessä polvistun yhä.
Se mun tänne on luontoon tuonut.

Katso kattoa sen, miten korkealla
nuo lamput iltaisin syttyy.
Te kirkkaat tähtöset taivahalla
tämän kartanon valaista pystyy.

Monet illat ja yöt olen valvonut,
kun kartanon valot ovat poissa,
vain aarnivalkeet on loistanut,
ne kun öisin hehkuvat soissa.

Vaik' istunkin yksin mietteissäin
ja pohdin suuruutta Luojan,
minä tunnen, on ystävä vierelläin,
joka mulle suo parhaan suojan.

Hän valtias kauniin kartanon tään,
Hän, joka kohtalostain määrää,
siks' tänne ma Luojan luontoon jään,
ei johda se matkaan väärään.

Voitto Lyly

Kohtalokkaat kananmunat

nnellinen sattuma voi muuttaa koko loppuelämän. Näin kävi Anna Beata Cedersparrelle, joka oli Pehr eli Petter Cedersparren, Suomen armeijan isovihan aikaisen yliadjutantin tytär. Hän törmäsi ratsumestari Erik Johan Armfeltiin metsäpolulla eräänä kesäaamuna.

Jo 14-vuotiaana armeijaan liittynyt ja vänrikiksi vuonna 1714 eli 20-vuotiaana tullut Armfelt asteli sotilaallisena eräässä Pälkäneen Kantokylän liepeillä olevista metsistä. Oli loistava ilma aamukävelyä varten, ja Armfelt oli uppoutunut hyväntuuliseen mietiskelyyn. Ehkä juuri tästä syystä hän törmäsi Anna Beata Cedersparreen, joka kiireissään juoksi polulla kananmunakori käsivarrellaan.

Törmäyksen voimasta takamuksilleen pyllähtäneet nuoret tuijottivat toisiaan hölmistyneinä melko pitkään ennen kuin Armfelt toipui viehkeän kananmunaan sotkeutuneen neitosen aiheuttamasta lumouksesta. Hän nousi jaloilleen, ojensi kätensä auttaakseen neiti Cedersparren ylös ja aukaisi suunsa esittääkseen anteeksipyyntönsä kun Anna Beata Cedersparre sai toimintakykynsä takaisin. Pahasta sisustaan tunnettu Anna ponkaisi ylös ja ilmoitti suureen ääneen mielipiteen miehistä, jotka laukkaavat ympäri metsiä hajottamassa toisten kananmunia ja päätti puheensa pontevasti pudottamalla viimeisen ehjän kananmunan Armfeltin vasemman jalan nahkasaappaan päälle.

Annan mentyä tiehensä Erik Johan Armfelt otti esiin nenäliinansa, pyyhki vaatteensa ja vasemman jalan saappaansa ja ryköisi. Nopealla vilkaisulla hän varmistautui siitä, ettei muita ihmisiä näkynyt missään ja jatkoi matkaansa.

Kukaan ei tiedä mitä tämän tapaamisen jälkeen tapahtui, mutta onnekas tapaus törmäys oli joka tapauksessa, sillä Erik ja Anna vihittiin avioliittoon vajaan vuoden kuluttua ensitapaamisestaan.

Sisukas Anna osoittautuikin Erikille ihanteelliseksi vaimoksi: tuskin moni muu olisi jaksanut hoitaa pientä tilaa ja suurta lapsilaumaa yksin sillä välin kun mies oli sodassa – ja välillä sotavankeudessa!

Marika Seppänen

Erik Johan Armfelt, lempääläinen karoliini

Ratsumestari Erik Johan Armfelt omisti Moision Jutilan ratsutilan sekä saman kylän Heikkilän, Äijälän ja Pietilän. E. A. Aaltio kertoo kirjassaan Mårten Segercrantz Sotavallan isäntänä:

"Erik Armfelt oli syntynyt Turun läänissä 1694 ja liittyi 1708 eli 14-vuotiaana vapaaehtoisena Karjalan jalkaväkirykmenttiin, tuli vänrikiksi 26.1.1714 Pohjanmaan jalkaväkirykmenttiin ja joutui vangiksi Napuen taistelussa 19.2.1714. Hän pakeni kuitenkin vankeudesta ja tuli kesäkuussa 1718 Karjalan ratsuväenrykmenttiin, jolloin hän joutui Segercrantzin rykmenttitoveriksi. Hän oli mukana kenraali Armfeltin kuuluisalla Norjan retkellä ja osallistui vielä pikkuvihan sotaankin. Isonvihan jälkeen Armfelt sai 1722 kapteenin aseman Uudenmaan jalkaväkirykmentissä ja asettui viimeistään 1726 perheineen asumaan Moision kylän Heikkilän taloon Lempäälässä. Mainittakoon, että kun Armfelt joutui toisen kerran vangiksi, pantiin hänet vankilassa Pietarissa jalka- ja käsirautoihin ja kiinnitettiin rautaisella kaulavanteella muuriin. Näin häntä pidettiin 14 kuukautta. Tämän jälkeen kuljetettiin hänet vankina Kalugaan Moskovan lähelle, josta hänen kuitenkin onnistui paeta. Ratsumestari Erik Johan Armfelt oli nainut Pälkäneen Kantokylässä asuvan, entisen Suomen armeijan isonvihan aikuisen yliadjutantin Pehr eli Petter Cedersparren tyttären Anna Beata Cedersparren."

Mainittakoon vielä, että niin vaikeuksiin tottunut kuin olikin, Armfelt joutui usein naapureidensa kanssa riitoihin, joita sitten ratkottiin käräjillä. Perhe muutti Pälkäneen Kantokylään noin vuonna 1738.

Eeva Anero

Kivi tulossa sijoituspaikalleen Manttaalitalon pihaan.

Tästä alkaa perustuksen teko.

Sotiin lähteneiden muistokivi Lempäälään

Sotiin lähteneiden muistokivi paljastettiin Lempäälässä 21.6.1992. Samalta paikalta, Manttaalitalon (silloisen Suojeluskuntatalon) pihasta lähdettiin 51 vuotta aikaisemmin jatkosotaan. Juhla oli arvokas, paikalla noin 150 henkeä. Kaikki onnistui sateesta huolimatta hyvin. Mutta harvoin ajatellaan, mitä kaikkea tarvitaan, ennenkuin tällaista juhlaa voidaan viettää.

Ajatus

Vastaavia kiviä on muuallakin, mutta että Lempäälään. Kuitenkin monella taholla oli asiaa mietitty, sillä suhteellisen nopeasti ajatus sai riittävän kannatuksen. Perustettiin toimikunta, reserviläiset, veteraanit ja maataloustuottajat siksi, että he omistavat maan, jolle kiveä ajateltiin. Asia eteni ja päätös tehtiin. Kivi pystytetään ja paljastetaan. 21.6.-92.

Käytännön työt

Pití valita miljoonasta vaihtoehdosta se oikea, Lempäälään sopiva. Päädyttiin kookkaaseen luonnonkiveen, johon kiinnitettäisiin laatta. Taiteellinen asiantuntemus tilattiin taiteilija Raimo Emil Kukkoselta. Kiven valintakin onnistui, toimikunta päätyi tiettyyn kiveen, joka kaivettiin esiin ja kuljetettiin tien laitaan. Muutkin asiat etenivät. Muutama kokous, yksi ja toinen keräsi lahjoittajia ja lupauksia talkooavusta. Laatan suunnittelu käyntiin, tekstien suunnittelu, sitten työ valimoon.

Kiven paikka

Manttaalitalon piha on avara, mutta kookkaan muistokiven sijoittaminen ei ole silti helppoa. Arvokas paikka, näkyminen eri suuntiin, lumityöt. Isot ja pienet asiat vaikuttavat, kunnes paikka sitten löytyy. Hyvä ja arvokas paikka, kuten kivelle kuuluukin.

Perustus

Ei kai kiveä ilman perustusta. Hakatut kivet saatiin lahjoituksena pienen kyselyn jälkeen. Kuljetus paikalle, Kaivinkone, sähkö- puhelin ja vesijohtomiesten kartat ja katselmukset, ettei turhaan katkota kalliita kaapeleita. Montun kaivu, neljä autokuormaa maata pois, salaojitus, täyttö routimattomalla murskeella ja soralla, myös neljä kuormaa. Tiivistykset. Jälleen ollaan maan pinnalla, aikaa meni yli puoli päivää.

Peruskivien sovitus. Suorassa, vinossa, nuo kaksi vaihtavat paikkaa, hetkinen, noin ei käy, on pakko taas vaihtaa. Nyt on hyvä. Sitten jalustan täyttö ja tiivistys. Tyyliin kuuluu hankkia hakaset kivien välille.

Kivi jalustalle

Ensimmäinen kerta ei onnistunut. Liian painava kivi tai liian heikot köydet. Uusi päivä, toinen yritys vahvoilla vehkeillä, jo nousi. Miten päin paikoilleen. Päätettävä muutamassa sekunnissa. Reserviläisiltä päätöksenteko käy. Siis noin. Ja hyvä tuli. Vielä jalustan tasaus ja täyttö karkealla kiviaineksella. Pihan lakaisut ja paikan siistiminen. Kiven pesu muutamaan kertaan.

Juhlan suunnittelu

Konkreettisen kivihomman aikana oli tietysti suunniteltu juhlaa. Oli varattu esiintyjät, pohdittu järjestys, tilattu RU naisilta kahvitus, suunniteltu kattaukset ja koristelut, tiedotettu juhlasta alueen lehdissä, varauduttu mahdollisiin yllätyksiin.

Juhla

Varsinainen paljastusjuhla on oikeastaan koko hankkeen päätös. Yleisölle se on juhla, yleisö mittaa onnistumisen juhlan henkenä, onko kaikki kunnossa, toimivatko järjestelyt. Juhla muistetaan. Entä kivi? Laatta kertoo jälkipolville, mitä tässä paikassa on tapahtunut. Ohikulkeva vilkaisee kiveä, ajattelee hetken ja palaa arkisiin ongelmiinsa. Se on elämää. Mutta kyllä muistokiven pystytys kannatti. Noin kahdeksan kuukauden projekti, talkootyötä ja pyyteetöntä palvelua. Nyt meillä on kivi, joka kertoo jälkipolville, ketkä säilyttivät meille vapauden. Ja päivä päivältä huomaamme paremmin, miten arvokas asia tuo itsestään selvänä pidetty vapaus on.

Hannu Riikonen

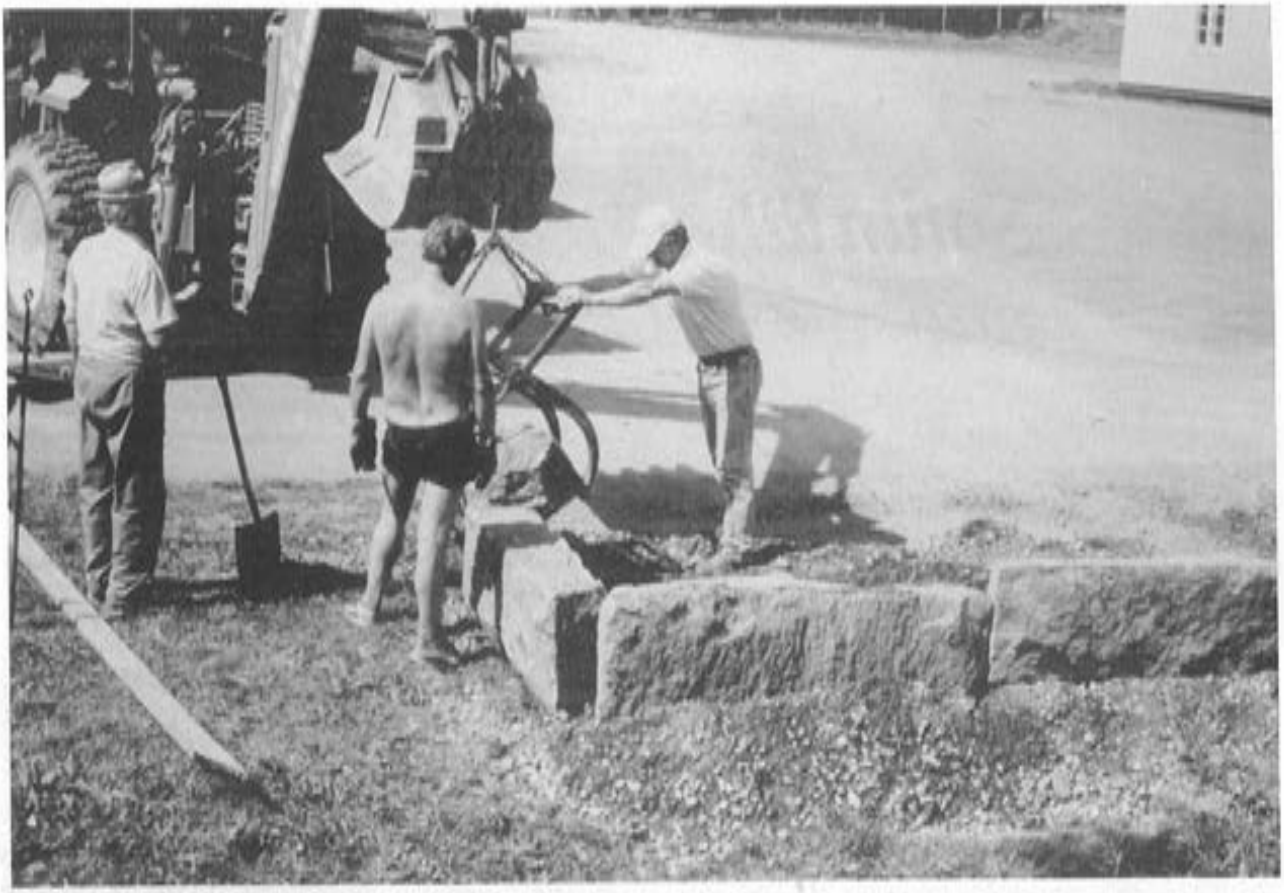

Peruskivien sovittelu menossa.

Lähellän on, vaan ei vielä paikallaan.

Viimeistelytöissä Hannu Tapola ja Pekka Toivonen.

Laatta on juuri paljastettu.

Päivänpaisteessa ei ole ennenkään tähtiä nähty eli Valpuri ja kyläläiset

PROLOGI:
Kylässä kuin kylässä saattoi 1600-luvulla olla noidaksi sopiva omalaatuinen henkilö, vanhapiika tai leski, rohtojenkeittäjäksi tai taikuriksi tunnettu. Lapset häntä kummastelivat, aikuiset naureskelivat, ehkä morkkasivatkin, mutta häntä siedettiin, koska hänellä oli tehtävänsä: hänen keitoksillaan parannettiin karjaa, usein myös ihmisiäkin, ja hänen avullaan monilapsiset äidit estivät uusia lapsia syntymästä. Paikallista parantajaa ei oman yhteisön toimesta kidutettu eikä surmattu, vaikka hänen peräänsä syljettiin.

Mutta sitten saapui kylään ulkopuolinen voima, noitienetsijä. Hänellä oli enemmän auktoriteettia kuin kyläläisillä ja sen avulla hän sai heidät syyttäjiksi.

Virallisen noitakuulustelun aikana kyläläiset saattoivat suhtautua hieman huvittuneesti ajatukseen, että juuri heidän kansanparantajansa olisi varsinainen noita. Mutta jos tämä sai kuolemantuomion, puhkesi hysteria ihmisissä rätiseviksi liekeiksi - ja jäi mieliin.

Tähän tapaan kirjoittaa noitavainoista Kaari Utrio teoksessaan Eevan tyttäret.

VALPURI JA KYLÄLÄISET
Henkilöluettelo:
Valpuri, kansanparantaja Liitsolasta, noin 40-vuotias, kookas nainen

Kaisa
Antti
Nuutti
Topias
Anna
} kyläläisiä Liitsolasta

Matti Lempo Lempoisista
Kaksi vartijaa
Sotamies
Edeskäypä

Tapahtuu Turussa syksyllä 1649 iltapäivällä hovioikeuden talon edessä, jonka ikkunoilla palavat kynttilät. Kansanparantaja Valpuria on syytetty noituudesta: lapsensaantia ehkäisevien kasviuutteiden teosta ja loitsuista.

Kaisa: Onko tämä se paikka, jossa se noita aiotaan polttaa?

Matti Lempo: En ole täältä, olen Lempäälästä. Jottain täällä odotettaan, kun on näin paljon väkkee. Mistäs te olette tulleet?

Kaisa: Me olemme sen noidan kotiseudulta Liitsolasta. Kyllä se on kamala nainen, polttaisivat heti vaan. Kun se kerran tuli meille, sillä oli kaks sutta mukanaan ja meidän lehmän susi raateli heti.

Antti: Kuinka sinä näin puhut vieraalle. Sinähän tulit tänne sitä varten, että Valpuri parantaisi kivun ennen kuin hänet poltetaan. (Matille) Valpuri sanoi Kaisalle, että paiseen täytyy antaa kasvaa ja kypsyä. Ja nyt me tulimme uudestaan.

Kaisa: Jos minä sanon jollekulle, että se Valpuri on minua hoitanut, kaikki irvistelisivät, että sinähän olet se noidan parantama.

Antti: Kyllä Valpuri on ollut tarpeellinen kylälle. **Herastuomari ja siankuohari, kuppari, puhemies ja parantaja ne on talonpojan parraita vieraita.**

Kaisa (Matille): Jaaha, vai olet sinä niitä lempäläisiä lehmänkengittäjiä.

Matti: **Lupa on leikkiä laskee, muttei tarvis irvistellä.**

Hovioikeuden ovi avataan, sieltä tulee Valpuri kahden vartijan välissä. Avoimesta ovesta Valpuri huutaa sisälle: Kyllä te sen seitsemän minua parempaa olette jo mestanneet.

Vartija: Sulje suusi ja istu tähän väliimme portaille.

Antti: Eikö istunto vielä päättynyt? Kaisa tuli tänne parannusta hakeen.

Vartija: Lähtivät syömään. Sen jälkeen tekevät päätöksen tuomiosta. (Valpurille) Missäs olet parantajan konstis oppinut?

Valpuri: **Luonnossa se on, kestä parantaja tulee.** (Nuutille) Miksi sinä, Nuutti, käännyit minua vastaan?

Nuutti: Kun sinä jätit sen heinämaas nurkan niittämättä.

Valpuri: Mitäs se tähän asiaan kuuluu?

Nuutti: Ei se kuulu, mutta se näkyy. Myönnä vaan, että kasvatat siinä taikayrttejäsi. Meidän eukko ei saanut enää lapsia, kun se oli käynyt luonasi.

Valpuri: Kuinkas monta lasta teillä onkaan?

Nuutti: Vain kahdeksaan se jäi.

Valpuri: On sitä niissäkin sairaalle vaimoparalle hoitamista.

Nuutti: Niin, niin, mutta lapset on mukavia ja kun naapurissa on kymmenen.

Valpuri: Sinun lapsirakkautesi on naapurikateutta. Ja toit vielä poikasikin tänne ihmisten pahuutta oppimaan.

Nuutti: Oppii tää Topias kotonakin pahoja.

Valpuri: Ainakin olet reilu. Miksi sinä, Kaisa, käännyit minua vastaan? **Ei siitä rikastu, jos toista kadehtii ja takana pahaa puhuu.**

Kaisa: En minä eikä minun tuttavistani ainutkaan ole puhunut sinusta mitään pahaa. Sinä kuvittelet.

Valpuri: Onhan se todistettu. Mikä käsitys sinulla, Anna, on tuosta Kaisasta.

Anna: Sanon arviointini sillä perusteella, mitä olen omin korvin kuullut. Sanat eivät maksa hänelle mitään. Kyllä hän niitä piikkejään heittelee jatkuvasti siellä talkoissa, kun pellavia lihdataan tai kun mallassaunalla ollaan. Se on tapahtunut niin monta kertaa, että hänen arvonsa on mennyt minun silmissäni. Mutta minun täytyy jatkaa matkaani, olen täällä asioilla.

Valpuri: Te tahdotte seistä totuuden takana ja tietää, missä on totuuden paikka. Työni kansanparantajana on sellaista kuin se on. Ja minä olen sellainen, kuin olen, **itte kukin tyylillään kirnuaa, minkä pää nyökkää minkä pylly pylkkää.**

Nuutti: Mutta olet sen näköinen kuin ajattelisit meistä, että senkin latikat. Ja olet **ärree, kun kerjäläinen äkeenpiikissä.**

Antti: Älä Valpuria kerjäläiseen vertaa, Valpuri on manttaalin talosta.

Matti Lempo: On sieltä Liitsolasta kuulunut satojen kielikellojen kalkatus Lemposiin saakka. Meilläkin sanotaan, että **pois tieltä ja jaloista, Valpuri on manttaalin talosta.**

Valpuri: Ei komeus syödä kelpaa, se on muu mahti kun maksaa.

Nuutti: Minä en sun taloasi kadehdi, mulla on itselläni kolmekin taloa, mutta kun sinä luit niitä madonlukujasi, kun lehmääni paransit.

Valpuri: Tekopyhä kelmi. Itsehän sanoit, että **ei o taikoihin uskomista, jos ei o unohtamistakaan,** ei lehmä ilman niitä parane. Tein minä niin tai näin, aina teillä on naputtamista. Te katsotte kieroon kaikkia tekemisiäni. **Ne muitten vioista lukua pitää, joill' on ittellä niitä enempi.**

Nuutti: Sinun olisi pitänyt arvata, mitä taioista seuraa.

Valpuri: **Jälkineuvojaa tikulla silmään. Ei se heinää tee joka pilviä kattelee.** Pääasia oli kai se, että lehmäsi parani.

Kidutushuoneen ovi avataan. Sieltä tuodaan naista, joka on melkein tajuton. Hakattu ja rääkätty nainen heitetään vanginkuljetushäkkiin.

Ohikulkeva sotilas: Olisivat syöttäneet rotanmyrkkyä tommoselle. Minä olen tullut juuri Saksasta sotimasta. Siellä heitettiin jokeen tommoset. Mitäs se on muuten tehnyt?

Antti: Mistäs me tiedetään, kun **ollaan mailta ja vähä kollon vikaa kans.**

Vartija: Oli käynyt hornassa Vihtahousun kemuissa.

Edeskäypä: Valpuri sisään.

Vartijat ja Valpuri menevät.

Antti: Et sinä Kaisa pyytänytkään Valpuria parantamaan paisettasi.

Kaisa: Ei se niitä konstejaan tässä rupee näyttään. Ja paise puhkesi jo itsellään kotona. On toi Valpuri ylpee. **Se on niinkuin kaks, vaikkei o täyttä yhtäkään.**

Nuutti: Ja se juokin.

Kaisa: Ei se kylläkään juo. Sen jutun sinä olet omasta päästäs sepittänyt.

Nuutti: Joi se kerran kymmenen vuotta sitten kolpakon olutta, kun minä tarjosin. Kaikkihan siitä sille vihjaili.

Kaisa: Mitäs Valpuri sanoi niille?

Nuutti: Se sanoi, että te toimitte vaistonvaraisesti kuin koiralauma, joku antaa vihjeen, ja koko lauma tekee perässä. Missä järkenne on?

Kaisa: Tiedän minä siitä nuorempiakin juttuja. Nimismies otti sen kerran rattaille, kun ne oli menossa kirkolle. Siinä ne istuivat rinnakkain.

Nuutti: Niin siveetöintä, niin siveetöintä. On se **puoleensa vetävä kun Laitilan piika.**

Topias: Mikäs siinä niin siveetöintä oli? Sekö että he katselivat sitä tamman takapuolta?

Nuutti: Ole sinä, Topias, hiljaa kun sinä et vieläkään ole oppinut juonta. Ruvetaaskin härnäämään sitä Valpuria nimismiehellä.

Kaisa: **Ei koiraa luulla satu.**

Nuutti: On se Valpuri niin omalaatuinen, kun sillä on talvisin ne paksut kintaat, ne koirankarvarukkaset.

Kaisa: Ja kun se vetää perässään sitä pientä puukelkkaa, jossa sillä on ne parantajan vehkeet. Se vasta naurettavaa on. Kantais kopassa, niin kaikki muut ihmiset tekis. Ja hameet melkein maata viistää, ja sen röijy vasta ihmeellinen on.

Nuutti: Yhtä pitkät hameet sulla on. Mutta on se niin outo,

Kaisa: Niin on. Ja harmittaa, kun se vain kertoo, kuinka ennen vanhaan parannettiin eikä juorua niinkuin muut ihmiset. Kerran kysyin Valpurilta, millaiset terveiset hän lähettää emintimälleni, joka on tullut kärttyisäksi ja vaivojaan valittavaksi. Valpuri sanoi, että ennenvanhaan neuvottiin: **"Älä huuda huolias, älä valita vaivojas, ei ne kelpaa kellekään. Ilo pintaan, vaikka sydän märkänis."** Minä sanoin sille niin, muttei se siitä miksikään tullut. Valpuri kuvittelee olevansa jokin kaukoparantaja.

Nuutti: Olihan se hyvin sanottu ja itsehän sinä pyysit neuvoja.

Kaisa: Itsehän sinäkin tarjosit sen olutkolpakon ja kerroit kylälle. Mutta se on niin väärin, kun minun on tarvinnut raataa koko ikäni ykstoikkosissa töissä, mutta Valpuri saa seistä kukkona tunkiolla ja olla huomionkohteena niinkuin tänäänkin.

Antti: Sinähän puhut kuin entinen renki nälkävuonna: "Minun täytyy riihtä ahtaa, varstaa lyödä, ruista tappaa. Toiset pääsee helpolla, saavat kulkee mierolla."

Nuutti: Tuo Kaisa ei soisi Valpurille tunkiotakaan.

Matti Lempo: Minkä tähden te sitä Valpuria oikein syyttelette?

Kaisa: Valpuri oli ennen vain tavallinen kansanparantaja. Mutta kerran ajoi sinne Liitsolaan vaunuilla oppinut herra, joka sanoi, että Valpurista täytyy alkaa puhua kaikenlaista pahaa ja sitä täytyy syyttää noituudesta.

Matti Lempo: Minkä vuoksi?

Kaisa: No, se herra sanoi, että me kyläläiset päästään itse jonkinlaisesta epämääräisestä syyllisyyden tunteesta, kun me ruvetaan syyttämään Valpuria joka asiasta.

Matti Lempo: Olettekos te päässeet siitä epämääräisestä syyllisyyden tunteesta?

Kaisa: Tota noin. En minä nyt oikein ymmärrä, mitä sillä tarkoitetaan, mutta ainakin tää on ollu hauskaa, ja se on lisänny yhteistä kylähenkee, kun melkein kaikki on ollu yhtä vastaan. Ja on tästä ollu Valpurille hyötyäkin. **Ei päivänpaisteessa oo ennenkään tähtiä nähty.**

Matti Lempo: Mutta miltähän se toinen puoli Valpurista tuntuu?

Kaisa: Ei siitä kohta miltään tunnu, sehän poltetaan. Jokainenhan joskus kuolee, mitä sillä väliä on, koska ja millä lailla kualee.

Vartijat tulevat ulos ja huutavat: Hovioikeus on julistanut tuomionsa, Valpuri on vapautettu syytteestä.

Matti Lempo: Lähdenkin tästä Hervannanmaahan savotalle. Täytyy kai sitä Valpuria meitillekin kutsua, kun niitä lapsia on jo 12.

Nuutti: Tää juttu loppu kun Anttilan kalja.

Matti L: Kuinkas se Anttilan kalja loppu?

Nuutti: Kun ei sitä ollut alun alkaenkaan. Väärin sinä, Kaisa, ennustit, eihän sitä Valpuria poltettukaan. Turhaan tulimme.

Kaisa: **Kukapa ne surmannuolet etukäteen arvaa.**

Valpuri tulee ovelle.

Kaisa: Valpuri, tu rattaille.

Valpuri: Olettekos ny tyytyväisiä, hä? **Toisen parasta kunnon !hminen aattelee,** mutta **tollo tällää jutun juuret, pöhkö paasaa toisellensa, hullu huutaa kolmannelle, kolmas juarun neljännelle, neljäs huiskii sinne tänne.**

Nuutti: **Kaikkia talossa tarvitaan, jästiäkin.**

Antti: **Kuka tekee, se saa haukutkin.**

Valpuri: **Joka toisen työstä suutaan soittaa, tehköön itte paremmin.**

EPILOGI:

Valpurin Kyni

Helvi Jokinen on minulle kertonut, että hän jo nuorena kuuli Tyrväällä juttuja n.s. noidasta, jonka nimi oli Valpuri Kyni. Myöhemmin hän kiinnostui ottamaan selville lisätietoja Valpurista. Tämä lienee asunut aivan Vesilahden rajalla olevassa Liitsolan kylässä, joka nykyisin kuuluu Punkalaitumeen. Siellä on vieläkin Kinnilä- niminen talo. Valpuri Kyni oli tunnettu kansanparantaja, joka kierteli monessa pitäjässä sillä seudulla. Hän näyttää olleen myös melko varakas ja oletettavasti yhteisössään arvostettu, kunnes joutui syytetyksi noituudesta.

Turun hovioikeus kuitenkin vapautti hänet syksyllä 1649. Valpuri Kyni oli tällöin parhaassa iässä oleva, rohkea nainen. Hänen kerrotaan moittineen hovioikeuden tuomareita sanomalla: "Kyllä te sen seitsemän minua parempaa olette jo mestanneet."

Valpuri Kynin äiti oli Maria Kynders, jonka vauraan kodin kirjastossa oli katolista uskontoa käsitteleviä kirjoja ja ranskankielisiä noitakirjoja.

Kolran kuolema ei sutta sureta

Suomessa joutui syytetyksi vuosina 1500-1699 ainakin 710 henkeä. Näistä vapautettiin kokonaan noin 177, alioikeudet tuomitsivat kuolemaan noin 113, loput saivat pienempiä rangaistuksia. Vaikkakin syytösten takana väikkyi myös kateutta ja pahansuopaisuutta, ne perustuivat suurelta osalta todelliseen uskoon noituuteen.

Noitahysteria oli sen ajan mielenterveysongelma, jonka on sanottu johtuvan siitä, että usko paholaiseen oli suurempi kuin jumalausko. Kun paholaiskuva himmeni, päästiin ymmärtäväisempään kanssakäyntiin ihmisten välillä. Samaan suuntaan vaikutti myös ruotsalaisen lääkärin Urban Hjärnen taistelu noitavainoja vastaan. Näin alkoi viattomien ihmisten mestaus ja roviolle lähettäminen vähitellen loppua.

Eeva Anero
Piirros: Juno Strömberg

Lähteitä: Elnar W. ja Mikko Juva: Suomen kansan historia
Eero Järventausta: Suoniemen sananparsia, Suomen Kansan Sananparsikirja,
Eeva Harpian ja Esteri Linnansaaren sananparsia.

Toivotamme kaikille lempääläisille

HYVÄÄ JOULUA
ja
ONNELLISTA
UUTTA VUOTTA

KOHO- JA OFFSETPAINO
tomi teisko ky
37550 MOISIO 931-751971

TÄYDEN PALVELUN SÄHKÖTALO
SÄHKÖ-JÄRVENPÄÄ OY

riippo-yhtiöt

Kampaamo Aino Laine
KELLOTIE 6, KULJU PUH. 676 825

Tilitoimisto Raija Lehtonen Ky
OP-Center Lempäälä,
puh. 751 505, fax 752 855

Hyvää Joulua ja Menestyksekästä Uutta Vuotta
Kangasalan Lehtipaino Oy

Lempäälän LÄÄKÄRIASEMA
OP-Center II krs.
Erikois- ja yleislääkäreiden ja gynekologien vastaanotot.
Myös laboratoriopalveluita.
Tiedustelut ja ajanvaraus arkisin klo 9–12
p. 3752 006.

Lempäälän Ehtookoto r.y.
Osoite: Katepalintie 9, 37500 Lempäälä
Puhelin: 981-758 188

LEMPÄÄLÄN TAKSIT
• TAKSIKESKUS 041
TAKSI – PALVELUKSESSANNE

Leipomo Ståhlberg ja Kumpp.
Om. Torkki ja Viskari
Lempäälä puh. 750 323

SÄÄKSJÄRVEN APTEEKKI
Liikekeskus, Sääksjärvi puh. 670 480
Avoinna ma—pe klo 9—17, la 9—12, sunnuntaina ja juhlapyhien aattoina suljettu.

Matkatoimisto JL Jari Lundan Ky
Puh. 750 900 Lempäälä, Tampereentie 12

Lempäälän Kirja- ja Paperikauppa KIPA
Puh. 751 437

Lempäälän Kello ja Kulta
puh. 750 606

tiimari
Lempäälä puh. 750 462

Luova Mieli
LAHJATAVARAT
KÄSITYÖT
SISUSTUS
OP-CENTER LEMPÄÄLÄ P: 751 645

TAIDEKAUPPIAS
MARKKU RUUNILA
Myyn tunnettujen taiteilijoiden alkuperäisteoksia sopivin maksuehdoin.
Soita ja sovi kotiesittelystä puh. 750 632

J. HAAPASALMEN PUUTARHA
KULJU puh. 676 084

market LEMMIKKI
AVOINNA:
ARK: 9–20
LA: 8–18
37500 LEMPÄÄLÄ PUH. 752 100

Hyvän maun ystävä valitsee:
pirkka-kettut
Nekalassa: Viinikankatu 36 p. 133 733

PARVIS-VENE OY
37550 MOISIO
puh. 751 888

HAUTAUSPALVELU
Pakkanen Oy
Lempäälä Tampereent. 22
puh. **750 214** liikeajan jälk. **738 854**

KESOIL
P. LYYTINEN
Sääksjärvi puh. 670 867

Lempäälän Luontaiskylpylä
LUONTAISHOITOLA • FYSIKAALINEN HOITOLAITOS
Uotintie 2, 37500 Lempäälä,
puh. 931-282 311, ma–pe 9–16, su 12–18

HYVÄÄ JOULUA JA
ONNELLISTA UUTTA VUOTTA.
Mikkolan Lomamökit
Jaakko ja Ritva Mikkola
puhelin 746 310

PARTURI-KAMPAAMO
Leena Nurmi Oy
Hakkarin Yrittäjätalo Puh. 751 826
Sääksjärven Liikekeskus Puh. 670 968

Lempäälän Sosialidemokraattinen kunnallisjärjestö ja puolueosastot

LEMPÄÄLÄN KALUSTAJA
PUH. 750 158

KAIRIMO Ky
Lempäälä, puh. 750 422

RAKENNUSURAKOINTI
E. VUORINEN KY
LASTENKODINTIE 18
PUH. 750 373

KULJETUSLIIKE
E. Seppälä Ky
Lempäälä Puh. 749 668

MÄKELÄN KUKKA
Lempäälä puh. 750 922

RAVINTOLA MAINIEMI
OP-CENTER, 37500 LEMPÄÄLÄ P. 752 170

REINO POHJOSEN HARJAVALMISTAMO
37560 **KULJU.**
Linnajärventie, puh. 931-676 099

Parkettityö
Arto Herala
puh. 672 604, auto 949 361 410

Putkiliike
P. NUORA Ky
37560 KULJU Puh. 676 100, 676 380

Lempäälän Kokoomusyhdistykset

REINO POHJOSEN HARJAVALMISTAMO
37560 **KULJU.**
Linnajärventie, puh. 931-676 099

KODIN KONE HALLI
LEMPÄÄLÄ VIRASTOTALO PUH. 751500

HUOLEHDIMME SINUN TERVEYDESTÄSI

TAMMER-TUTKA
LÄÄKÄRI- JA LABORATORIO-PALVELU

AJANVARAUS
MA-PE KLO 8-18
P. (931) 231200

Laboratorio ilman ajanvarausta.

TAMMER-TUTKA
Hämeenkatu 18 Tampere
(Vastapäätä kauppahallia)

Lempäälän Ensimmäinen Lempoisten Apteekki

Tampereentie 2
Puh. 750 955, 750 053

Avoinna arkisin	8.30—20
arkilauant.	8.30—15
pyhisin	11.00—17

PAREMMAN PALVELUN

K HALLI MATTI

Lempäälän keskustassa Puh. 750666

PALVELEMME
MA—PE KLO 9—20
LA KLO 8—18

HYVÄÄ RUOKAA
HERKULLINEN K-KEITTIÖ

RAUHAISAA JOULUA

KIINTEISTÖNVÄLITYSLIIKE VEIKKO VÄNNI
Lempäälä, Tampereentie 23
puh. 931-752 888, fax 931-752 666

KIILTO LIIMAA

KIILTO OY
PUH. 931-280 8111 TAMPERE

Ei enää ruosteista vettä
NAUTI PUHTAASTA VEDESTÄ

Hanki kotiisi kotimainen painevesisuodatusjärjestelmä. Vain yksi patentoitu painesäiliöratkaisu, joka poistaa
RAUDAN, MANGAANIN SEKÄ PUTKISTOA SYÖVYTTÄVÄN HAPPAMUUDEN KAIVOVEDESTÄSI.

PORAKAIVOPUMPUT, RENGASKAIVOPUMPUT, PUHDISTIMET, MYYNTI, HUOLTO JA ASENNUS – KAIKKI SAMASTA TALOSTA

Porakaivot puhtaaksi ja tuottavaksi.
Viemärin aukaisut ja huuhtelut.

KAIVOPUMPPU KY M. KULMALA
Lempäälä. Voit soittaa myös ilt. puh. 931-749 697, auto 949-232 640.

leikkaa talteen

Lempäälän Jätehuolto Ky

Puh. 676 378
autopuh. 949231328

tamplast oy

Rajasilta 6, 33800 Sääksjärvi,
puh. 931-670 355, fax. 931-672265

Luotettavaa laatua ammattitaidolla

RUISKUPURISTUS
- ruiskupuristeet
- tekniset ruiskupuristeet
- ruiskupuristeet puhdastilassa

TYÖKALUVALMISTUS
- ruiskupuristemuotit
- puristintyökalut

SUUNNITTELU
- tuotekehittely
- tuotesuunnittelu
- työkalusuunnittelu

KONEISTUS
- tarkkuuskoneistukset
- alumiini-, kevytvalu- ja teräsosat

ISON TALON
KEIKKAKEITTIÖ
SYÖTTÄÄ VIERAANNE
LEMPÄÄLÄSSÄKIN
puh. 921-447 755 LEENA
921-638 4320

BOSCH

Luotettavat BOSCH-vaihtolaitteet japanilaisiin ja eurooppalaisiin autoihin

Meiltä asennettuna

Tukku- ja vähittäismyynti
BOSCH
AARNE JANHUNEN
Korjaamonkatu 1 33840 TAMPERE 84
Puh. 931-650 200

LEMPÄÄLÄ 550 v. V. 1989

Lempäälän kunta
tervehtii
Lempäälä-Seuraa
ja toivottaa
tämän lehden lukijoille
HYVÄÄ JOULUA

LEMPÄÄLÄN KUNTA

EUROMASKI®
TUOTTAVAA TURVALLISUUTTA

VALMISTAJA: Euromaski Oy, 37500 Lempäälä, puh. 931-752 737.
MYYNTI: Hitsaus- ja suojainalan liikkeet.

LEMPÄÄLÄ-SEURA
myy
Kirsti Arajärven Lempäälän historiaa
à 120 mk

PUHTAAN YMPÄRISTÖN PUOLESTA

LUONNONKAASU · NATURGAS

* KAUKOLÄMPÖ
* MAAKAASU
* KIINTEISTÖNHUOLTO

Lempäälän Lämpö Oy
PUH. (931) 744 111

Kiittäen asiakkaitamme 20 vuoden yhteistyöstä toivotamme

RAUHALLISTA JOULUA!

MÄKELÄN KALUSTE
Sääksjärvi. Puh. 671 933

Joulurauhaa !

Lempäälän seurakunta

Maanantaisin ja torstaisin
joka kotiin
Lempäälässä ja Vesilahdessa

LEMPÄÄLÄN • VESILAHDEN
Sanomat
puh. 931-750 333

KAIKKI ASUMISEN PALVELUT MEILTÄ

SALVOSTOTALO-PAKETTI
RAKENNUSLUPA-ASIAT
RAKENNUSNEUVONTA
RAKENNUSVALVONTA
KUSTANNUSARVIOT
TONTIN HANKINTA
ASUNNON MYYNTI
ASUNNON OSTO
KIINTEISTÖARVOT

Insinööritoimisto TAMMERURA Ky
Hämeenpuisto 44.C. 33200 Tampere
Puh. 124 815
ITU

RI Unto T.Järvinen Lempäälä

LKV
PIRKANMAAN KIINTEISTÖTOIMI
LKV A.JÄRVINEN
Hämeenpuisto 44.C. 33200 TAMPERE
Puh. 931-122 456, 672 461/ilt.

LKV Anita Järvinen Lempäälä

SOITA
JOULUTERVEISET

Hyvää joulua
toivottaa myös

TPO
– tie parempiin yhteyksiin

Toivotamme kaikille ystävillemme

Hyvää Joulua ja Onnellista Uutta Vuotta

Aino ja Heikki Kyykoski
Raija ja Eero Isotalo
Ritva Mäkelä ja Hannu Savolainen
Maija-Liisa Hämäläinen
Airi Leppänen
Eila Marjamäki
Terttu ja Jaakko Nurmesniemi
Leena ja Riitta Rekola
Kerttu Kuusi
Maili Mustila
Pirkko ja Arto Pajunen
Kirsti Isotalo
Terttu ja Jussi Peltomäki
Marketta ja Raimo Siren
Maija ja Olli Viitasaari
Hannu Kopola
Riitta Aavajoki ja Kari Kauppinen
Anna-Liisa ja Lauri Keskinen
Marja ja Reijo Fredriksson
Mirja ja Eero Ruotsila
Marja Kalske
Kaija ja Markku Sipilä
Pirkko ja Risto Luoto
Sirkka ja Matti Mäkinen
Riitta Valkeejärvi
Sirkka ja Matti Solin
Sinikka ja Jorma Kilpinen
Anna-Liisa ja Mauri Aikio
Laura ja Sauli Mäkelä
Aune ja Matti Piippo
Anni ja Reino Pohjonen
Maisku ja Pekka Rajasilta
Anneli ja Hannu Kiviaho
Anna-Maija Sikkinen
Kirsti ja Pekka Toivonen
Rakennuttajapalvelu Antero Kekki
Väinö Valtonen
Sisko ja Rauno Toikka
Leila ja Pekka Vuorinen
Aino Toivonen
Hilkka ja Pentti Frigård
Liisa ja Juhani Pohjala
Kaija ja Pertti Keinonen
Annikki ja Seppo Soini
Carita ja Arto Koota
Soili ja Hannu Turkkinen
Helvi ja Pentti Suomalainen
Pirita Hahl-Marjokorpi ja Ari Oksanen
Seija Viljanen
Kaija, Kari ja Kiira Virtanen
Arja ja Martti Haapalinna
Kaija ja Reino Seppälä
Päivi ja Markku Rantala
Leena ja Esa Pyykkö
Heli ja Jukka Väissi
Lea Jokela ja Kauko Perälä
Anja ja Lasse Aalto
Liisa ja Antero Kyrölä
Ritva ja Kauko Palmu
Keijukka Saari
Anna-Liisa ja Asko Ikävalko
Leena ja Sampsa Aaltio
Eeva ja Yrjö Salminen
Raili ja Jaakko Vuorinen
Helena ja Erkki Alapoti
Lahja ja Alpo Salminen
Raija ja Veikko Kivelä
Sisko ja Aarno Mikkola
Tuula ja Minna Ruohonen
Arja ja Raimo Nieminen
Laura ja Emil Takomaa
Else ja Jussi Lintusaari
Kaarina Kirvelä
Maru ja Matti Kaleva
Eila ja Ari Palm
Pekka ja Sointu Kurkioja
Eija ja Jussi Ryödi

Lempäälä-Seura

toivottaa teille kaikille

perinteistä

Hyvää Joulua

sekä

antoisaa

Uutta Vuotta